VIII. évfolyam. Kolozsvárt, November 3 1878. 44. szám

Megjelenik minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás. b.-farkasutcza 16. sz. hova a lap szellemi részét illető közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal: Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési pénzek legczélszerübben postautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár: Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Szász Domokos.

Tartalom: A protestántismus hivatása. Vadas Albert. — Egyház és iskola. Egyházi beszéd. Buzditásúl a félekezeti iskolák segélyezésére Kolozsvártt 1878. okt. 27-én a b. templomban tartotta Szász Domokos, ref. lelkész. — A názárethi Jézus (Élet- és jellemrajz) Közli dr. Elekes Vikor. (Vége) — Tanodáink értesitői az 1877—78-ik évről. III. — Az áll. ig. tanács r. gyüléséből. r. t. — A kolozs megyei tanitótestület közgyülése. — Tárcza: Magyar protestáns egyháztörténelmi kutfők. Közli dr. Eleke Viktor. (Vége). — Egyházi és iskolai hirek. — Szerkesztő postája.—Ai kiadó hirdetése.

A protestantismus hivatása.

Kolozsvár, 1878. okt. 30.

Réveillaud, a ki — mint e becses lapokban is közelebbről jelezve volt — a Francziaországban meginditandó protestans napi lap szerkesztője lesz, közelebbről, a fenntebbi czim alatt, nagy érdekü beszédet tartott Genfben, abban a városban, melyet igy jellemzett: „Ez azon erőd, melyet Róma minden áron be akarna venni; azon szikla, melyet még hosszu időn át csapdoshat a klerikalismus rohanó árja, a nélkül, hogy azt megingathatná.“

Bár beszéde, első sorban, Francziaországra vonatkozó, de oly eszmekörben mozgó, mely minket is közelről érdekel s ránk nézve is nagy részben alkalmazható s tanúságot magában rejtő.

Mi Francziaországban — igy szólott ő — még setetségbe burkolva élünk; egymással ellenkező áramlatok között hányattatunk, a melyek örvénybe vezetnek minket; a Syllabusból és a hitetlenséget terjesztő positivismusból nagy bünök származtak. Voltaire azt mondá, hogy a bünös nagy pápák Istentagadók voltak; s igaza volt, mert egy nagy bünt nem követ el oly ember, ki valóban hisz az Istenben. Kétségbe esném, ha attól kellene tartanom, hogy hazám a materialismus áldozata lesz!

Társadalmi helyzetünk nyugtalanitó és elszomoritó tényeket mutat fel, melyeknek a törvényhozás nem veszi elejét s nem küzd ellenük; jobbra fordulásukat csupán az erkölcsöktől várhatjuk, melyeknek forrása a vallás. A keresztyénségnek vannak gyógyszerei minden társadalmi sebre; egy nagy remény hatotta át benne s általa a világot.

És mivé tette s teszi a katholicismus az evangeliumot? Eltorzitja azt és gyülölséget támaszt a vallás iránt. Midőn Marsailleben van oly püspök, ki megkivánja, hogy katonai tisztelgéssel fogadtassék, akkor, midőn a nép kilencztized része ellensége a papságnak, hogy ne gondolnánk Dániel utódjára, a királyok királyára, ki alázatosan, egy szamár-csikón vonult be a fővárosba? Minő különbség a római főurak és a Krisztus egyszerüsége között! Ime a szakadás okainak egyike, mely a katholicismus és a franczia társadalom közt létrejött. De vannak ezeknél még más nagyobbak is. A nélkül, hogy az új dogmákat emliteném, a zarándoklások, a papságnak a politikai ügyekbe való avatkozása, ellenséges állása az újkor széllemével, a köztársaság és e század törvényes vivmányaival szemben, engesztelhetlen és mély gyülölséget hoztak létre. Ime, a miért Gambetta a klericalismust, mint ellenséget, tüntette fel, a mely a szabadság és törvény által kell hogy leverettessék; és Francziaország a maga nagykorusságában tapsolt e szavakra. Megkezdődött az élet-halál harcz s a két küzdő fél közül az egyiknek le kell győzetnie.

Mióta nyilvánvaló lett, hogy a papság államcsiny által a hatalmat akarja magához ragadni és igy kezét minden intézményre rá akarja tenni, az ország fölszabaditá magát alóla. A vidéken a nép, sok helyt, a kath. templomot odahagyja s a misétől elfordúl; a polgári temetkezések száma gyorsan nő s a katholicismus olyan lett, mint egy gazdagon felékitett hulla, mely fölött a halál angyala már átröppent.

És minő a hangulat a protestantismussal szemben?

Némely nagy szellemek, kik nagy lármát ütnek, vallásgyülölők, vakmerőségökben bizalmatlankodnak Istenben és határozott materialisták. De a népben, a materialismus könnyü takarója alatt, el van terjedve a vallásos érzület, Krisztus alakja még népszerü és joggal remélhetni, hogy ha megismertetjük a néppel az igazi vallást, rezgésbe hozhatjuk az érző húrokat.

Igaz, hogy félreeső helyeken meg vannak még az előitéletek a protestansokkal szemben, de azok is oszlani kezdenek és a felvilágosult polgárság már ösmeri a reformaczio historiájának szép lapjait. A nép szereti a protestantismusban anyanyelvén tartott istentiszteletét, szereti papjait, kik családapák és a szabadság barátai. Tudja, hogy a protestansok általában erkölcsösebbek és rokonszenve napról-napra nő. Sokan megbarátkoztak azon gondolattal, hogy protestansok legyenek, némelyek már a kath. egyházból ki is léptek s példájuk a rokonszenvnek számos jeleit vonja maga után. Nagyszámu és rokonszenvező tömegek tódulnak hallgatására a lelkészeknek, midőn azok értekezleteket tartanak; felajánlják nekik a városház, az oskola és a szinházak termeit és vallásos nyilatkozataikat lelkesedéssel fogadják. Mindez azt tanúsitja, hogy nagy hatalma van a keresztyénségnek s egyszersmind serkentésül szolgál arra, hogy Istennek segedelme és egy elhatározó fellépéssel Francziaországot a protestantismus számára meghóditsuk s ez által keresztyénné tegyük. A körülmények igen kedvezők. A szabadság teljes, a kormány rokonszenvez velünk, hiszen a miniszterium fele protestans.

Ily kedvező körülmények közt mit nem tehettek volna a 16-ik század nagy férfiai, a Farelek, D' Aubignék, Colignyk, Duplessik, Mornayk,- e nagy szivek, kik előkészitették a lelkiismeret szabadságát, melyet mi élvezünk?

Itt a pillanat, hogy belemerüljünk e nagy példányképek tanulmányozásába. Mit mondanának ők a mi aggodalmaink és habozásaink felől! Ti talán csak fél bizalommal vagytok a siker iránt; optimistának kell lenni az embernek, ha keresztyén! A mi feladatunk: meghóditani a világot, mit csak hit által érhetni el. Az igazság ma is ugyanaz, a mi volt ezelőtt három századdal. Legyünk apostolok, térítők! Hazánknak meg kell hódolni a protestantismus előtt. Genfnek számos lelkészei vannak, nem mutathatnának-e ők fel e vidéken nagy eredményeket? Nektek sok feleslegetek van, forditsátok azt a mi száraz és viz nélküli sivatagainkra.

Sőt — igy végzé beszédét — ha két-három nemzedék kellene arra, hogy a czélhoz érjünk, akkor sem szabad visszadöbbennünk a feladattól, melynek megoldását tőlünk várja Francziaország, sőt maga az Isten, ki azt kivánja, hogy hintsük a kenyérfalatokat a vizek felszinére. Esdekelünk, hogy a megelevenitő szellem fuvalljon rá a mi szegény hazánkra, mely hajdan terméketlennek látszott, de megtermékenyült a vértanuk vére által s gazdag aratást igér! *Vadas Albert.*

TEMPLOM ÉS ISKOLA.

EGYHÁZI BESZÉD.

Buzditásül a felekezeti iskolák segélyezésére, Kolozsvárt 1878. okt. 27-én a b templomban,

TARTOTTA:

Szász Domokos

ref. pap.

Alapige: II. Kron. XV 3. Az Izrael pap és tanitó nélkül

* * *

K. a! Az Isten az embert tette urrá a földön, de viszont úgy akará, hogy az ember felett is uralkodjék két nagy hatalmasság s az ember uralkodása is csak addig terjedjen, a meddig e két nagy hatalmasság ereje, határa, engedi.

E két nagy hatalmasság közül az egyik: a vallásos hit. Az apostolként oly nagy hatalom, mely meggyőzi a világot s mint Idvezitőnk mondá: a hivőnek mindenek lehetségesek. Nagy hatalom! hiszen nincs oly nagy terhe az életnek, mely-

nek elhordozására a leggyöngébb embert képessé ne tenné; nincs oly mélyen vérző sebe az emberi szivnek, melyet meg ne enyhitene s be ne gyógyitana; nincs oly kisértés, melylyel szemben a tusakodó lelket diadalra ne segitné s még a félelmek királya, a halál is meghajlik előtte és setét vonásai az örökkévalóság fényében ragyognak föl. Régi hatalom! Mióta az emberi lélek nem elégedve meg a föld porával, mint a pálma, magasra tőr s eget keres; mióta az emberi szivet nemes hevületek, soha ki nem elégithető vágyak, mindig megujuló szenvedések s a tört remények romjai felett is egymást kergető álmok zaklatják,- egyszóval, mióta él a földön az ember, ez az örökké küzdő, szenvedő, szerető lény, azóta mindig él s uralkodik ez a hatalom is s mentől mélyebben érzi szükségét az ember annak, hogy keresse a láthatók között a láthatatlant, az elmulókban az örökké valót, önmaga fölött az Istent: uralkodása annál bensőbb, teljesebb, korlátlanabb!

Igaz, gyakran rajongássá s vakbuzgalommá fajulva, korlátain túlcsapong s áldás helyett átkot szór s élet helyett halált osztogat. Hiszen, setét betükkel vannak följegyezve a történelem lapjaira a vallásos hit szörnyü tévelygései; azok a tévelygések, midőn a képzelt igazság nevében lánczokat kovácsolt, börtönöket épitett, vérfürdőket készitett s az eretnekek ezreit máglyák lobogó lángjai közé vetette Fátyolt e képre!

És tudjátok-e: melyik az a második nagy hatalmasság, mely hivatva van a vallásos hitnek e tévelygéseit ellensulyozni s mely felől azt akará a Teremtő, hogy az is uralkodjék a lelkek fölött? Az a hatalom, melynek csiráit a fürkésző, az igazságot kereső, a világosság fénye után sovárgó emberi szellem mélyében plántálta az Isten s azt akarja, hogy nevelkedjék az bennük nagygyá, gyökérszálait bocsássa mélyre s messzire, hogy ne tenyészhessen mellette semmi gyom s hajtson egyedül az erőteljes ágakat s teremjen drága gyümölcsöket! Vagy hasonlat nélkül szólva, az a hatalom, melynek fönséges feladata bepillantani a végtelen világ mélységébe s magasságaiba, felösmerni s felszinre hozni mindenütt s mindenben az igazságot s földeritve a rajongás s vakbuzgalom szülte tévelygéseket, besugározni fényével az emberi értelmet, szivet s az egész világot. E hatalmasság is Istentől származik, hiszen ő adta belénk ama tehetségeket, melyek által ez bennünk létrejön, nagygyá nő; e hatalmasság az emberi szellem nemes szülöttje: az emberi tudás.

Igaz, ennek is korlátokat szabott a Teremtő s jaj neki, ha erejében fölfuvalkodva, túlcsapong rajtok. Pedig számtalan példák bizonyitják, hogy bölcseségében nem egyszer bolondsággá fajul s féktelen önhittségében megostromolja az eget is s le akarná taszitni trónusáról a Mindenhatót, a midőn azt hirdeti „Nincsen Isten!“

Afiai! e két nagy hatalmasság: a vallásos hit s az emberi tudás tulságokba csapongását mérsékelni s az azok közötti látszólagos ellentétet, mindig megujuló harczot megszüntetni s mind a kettőt az emberiség javára értékesitni, mily magasrendü feladat

A római egyház e feladatra képtelennek bizonyult s képtelensége érzetében, hiveitől feltétlen engedelmességet követelve, a vallásos hit tekintélyének nevében elátkozza az emberi tudás legfényesebb alkotásait, az emberi mivelődés legáldásosabb vivmányait s azoknak homlokára, kik a szabadabb eszméknek vallói s terjesztői, rásüti az eretnekség s elkárhozás Kain-bélyegét s ez által élet-halál harczra hivja ki, önmaga ellen, az emberi tudás bajnokait.

A protestantismus mind a két nagy hatalmasság jogainak tiszteletben tartását irta zászlójára; a hit és tudás közötti látszólagos ellentétet kibékiteni s mind a két hatalmasságnak, Isten adta körében, függetlenségét és szabadságát biztositva, a küzdő feleket egy magasabb harmoniában egymással egyesitni s testvéries összeműködésre vezérelni: ezt tüzte ki nemes feladatául.

És e nemes feladatát a protestantismus két úton igyekszik megoldani.

Egyfelől az által, hogy a vallásos hitet, megtisztitva az emberi tévelygés, rajongás, vakbuzgalom salakjatól, visszavezette az evangeliumi alapokra, a Krisztus vallásának amaz örökké élő forrásához, melyből az igazság, világosság és szeretet termékenyitő hullámai, soha ki nem apadó gazdagságban, áradnak szét s az evangeliumnak, a Krisztus vallásának szellemében neveli, oktatja, vezérli hiveit.

Másfelől tág tért enged az emberi szellem vizsgálódásainak s a tudást nemcsak szabaddá, sőt kötelezővé tette s annak fejlesztőivé, terjesztőivé s bajnokaivá igyekszik kiképezni az egymás nyomába lépő nemzedékeket. És igy afiai! a protestantismus a templomokat a vallásos hit iskoláivá s az iskolákat az emberi tudás templomaivá avatta s szentelte föl.

A prot. templomok, mint a vallásos hit iskolái s bennük a pap, mint tanitó
és
a prot. iskolák, mint az emberi tudás templomai s bennük a tanitó, mint pap,

a felolvasott alapige nyomán e két, egymást kiegészitő s megvilágositó, gondolatra hivom föl, afiai! figyelmeteket ez alkalommal, midőn Isten meg engedte érnem szivemnek azt az édes örömét, hogy oly hosszu hallgatás után, a mit lelkem igaznak, szivem jónak s ajkam hirdetendőnek vall, legalább egyszer, elmondhatom nektek.

Azt mondám: A prot. templom a vallásos hit iskolája.

Fönséges iskola! melyben nem halandó, téveteg

ember, hanem az élő Istennek fia, a mi főapunk: Krisztus a tanitó-mester, a kinek, mi papok, gyönge szószólói s erőtlen visszhangjai vagyunk. Krisztus, a kitől azon igéretet vettük, hogy valahol ketten vagy hárman az ő nevében összegyülekezünk, jelen van s a ki elmondhatá magáról: a tudomány, melyet én hirdetek, nem az enyim, hanem azé, a ki engemet elküldött.

Fönséges iskola, melyben a tantárgy az örök élet evangeliuma, melyet a ki elméjébe fogad és szivébe zár, ha meghal is él; mely nincs alávetve az idő változásainak, az emberi vélemények tévelygéseinek, mert ez az evangelium Istennek evangeliuma, a ki tegnap, ma s örökké ugyanaz!

Fönséges iskola! mely nem azért áll fönn, hogy a képzelgések rémképeivel tartsa fogva a lelkeket s szemkápráztató látványosságokkal ingerelje az érzékeket. Nem azért áll fönn, hogy a titokzatosság megfélemlitő homályával boritsa be a sziveket s nyügbe vesse a szabadságért esengő akaratot. Hanem fönn áll azért, hogy iskolája legyen annak a vallásos hitnek mely a képzelgés rémképei helyett az örök igazság fényével sugározza be a lelkeket, mely nem az érzékeket bóditja, hanem a szellemeket gyönyörködteti; nem a megfélemlités által lever, hanem a bátorság lelkével fölemel s az akaratot a szabadság végtelen világába vezérli be, mert magának az örökké való akaratának teszi részessévé, munkássává!

És fönséges iskola, melyben tanitvány az egész emberiség, hiszen itt hangzik a krisztusi szó: „Tanitsatok minden népeket!“ S ki az, kinek ne volna szüksége arra, hogy e fönséges iskolába tanulni jöjjön s ki az, még a legnagyobb bölcs is, a kinek ne volna mit tanulnia itt?

Afia! ha az élet zsivajában háborgatja lelkedet az Istennek gondolatja s lelkiismereted üldözőbe vesz: jer, tanuld meg itt, hogy Isten nem akarja, hogy elveszszél, hanem hogy megtérj s élj. Ha a fájdalmaknak terhe nyom s nem találsz szived sebére, egész Gileadban, balzsamot: jer, tanuld meg itt, hogy csak háboruságok árán juthatunk be az Istennek országába. Ha a kötelességteljesités, a rád bizottakban való hűség nehéz útján, különben is gyönge erőd, elalél s kitartásod buzgalma meging: jer, s lásd, mert itt magaslik föl előtted annak képe, ki meggörnyedett s összeroskadott a Galgota hegyén, de újra fölkelt s bár vércseppekben hullott le halántékairól a verejték, fölment a tetőig, mig nem igy szólhatott: „Elvégeztetett.“ S ha elközelitsz afia! te is a vég felé s belepi homlokodat az idő háva, s olyanok lesznek hajszálaid, mint a mandulafa virágai; ha átlátod, keserü tapasztalatokból, hogy bármily sokat tanultál az élet iskolájában, mégis felette keveset tudsz; ha észreveszed, hogy előtted van ama keskeny folyosó, mely a földi létből kivezet s lelked kérdő, fürkésző pillantását borongó árnyaknak setét leple takarja el: jer, tántorgó léptekkel is jer, mert nem a siket és érzéketlen földtől, mely kérdésedre nem felel, nem az emberi bölcsességtől, melynek szárnya e mélységek fölött elalél,- jer, mert csak itt, a vallásos hitnek ez iskolájá-

TÁRCZA.

Magyar protestans egyháztörténelmi kútfők.

Közli: DR. ELEKES VIKTOR.

III.

Praestanti theologo domino Henrico Bullingero Tygurinae ecclesiae Antistiti doctissimo, domino ac fratri in Christo charissimo.*)

Quas misisti prima hujus Bullingere in Domino clarissimee, heri primum accepi, id quod, ut Bleurerus eciam ad me scripsit, non est negligentia aliqua, sed tabellariorum inopia factum. Legi eas singulari quodam gaudio. Affecit enim me mirum in modum suavitas illae initae inter nos amicitiae, quae oro ad nominis Christi servatoris nostri gloriam cedat, quo omnia nostra spectare debent, cum illius quoque omnia ad nostram, etiam cum inimici essemus, destinata sint salutem. Vivamus uni Christo capiti nostro, nec dubitemus, in illo nobis veram ac sempiternam constare dilectionem, pacem, concordiam, amicitiam et communicitissimam in omnibus veritatem. Ipse est pax nostra, qui nos in se et patri et sibi et nobis quam unitissimos reddet. In hac pace, mi Bullingere, per ipsius gratiam indivulse et tibi et aliis omnibus corporis illius membris coherebo. Nec possum intelligere alium esse . meis animum. Nemo enim inter eos est in praesenti, quem aliquid amaritiae in animo suo fovere sentiam. Confoederatorum vestrorum dissidium iam olim sublatum esse cupio, sed ita ut quod vos et Bernates facitis, faciant et reliqui omnes et unanimes sitis in veritate Christi. Dolet animus mihi plurimum, quod hoc inter vos dissidium hoc est tergi-versatio illa sociorum contra Evangelium Christi tam diu durat. Si hac in re vobis intiger esset consensus, posset in Germania brevi aliquid fieri, quod hostibus veritatis et tyrannidi Antichristi plurimum esset terrori. Jam misera Germania nostra inter se scissa et externarum nationum partim fraudibus, partim volientiae obiecta in hisce periculis non habet quo confugiat, nec quod aliud expectet quam ipsissimum excidium. Tamen ut vere scribis, hoc dissidium inter vos sanctum ac salubre est, quod ad vos attinet, qui veritati adhaeretis, mercenariam illam militiam detestamini, et Christi vos esse ad militiam baptismate conscriptos agnoscitis. Equidem velim autem, quod vobis datum est, sublato hoc dissidio daretur divinitus et vobis et vestris socis, ut iam hoc foedus et integrius redderetur in Christo infirmius. Nec dubito, quin idem ex animo cupiatis et vos. At domini vox est: „Nemo venit ad me, nisi pa-

*) Eredetije: Archiv. Ecclesiastica Tigurina. Tom. VIII. 2804. p.

ban tanulhatod meg, hogy miként kell csöndes szivvel megválni az élettől s még a halál árnyékának völgyén is bátorsággal s az idvesség reménységével haladni át.

Oh, afiai! hogyan képzelhetnétek, hol találhatnátok ennél fönségesebb iskolát, melybe megtanuljuk azt, a mi minden bölcseségnek kezdete s feje, az Úrnak félelmét; hol az örökkévalóság dolgairól szól a tanitás s a hivő lélek előtt elrejtett világok ajtai tárulnak föl, s kibeszélhetetlen titkoknak závára lehull. Csodálkozhattok-e, hogy az ó-kor népei legdrágább kincseiket templomaikba rakták le s az oltárokra tették, s majd versenyre kelt vésüjével az épitő, ecsetjével a festő, dalával a költő, hogy mind oda gyüjtse össze, a mi szépet, magasztost alkotni tud. Oh, nem értették vagy elfeledték s nem értik vagy elfelejtik sokan ma is, hogy hogy nem a külsőségekben kell imádni az Istent s a tömjénnél, mirhánál és aloénál kedvesebb áldozat a töredelmes lélek s a müvészet legfönségesebb alkotásainál többet ér egyetlen egy megtérő sziv.

S épen azért fönséges iskola a protestans templom, mert benne a lélek nem a ragyogó pompán, hanem önmagán csüng, önmagából meriti az okulást, önmagában keresi az idvesség útját s a megtérő sziv, muló javak helyett, önmagát adja oda örök áldozatúl. Ime, afiai, a prot. templomnak, mint a vallásos hit iskolájának magas jelentősége s végső czélja az, hogy az embert erre tanitsa s képessé tegye!

Jaj lenne a magyar prot. Izraelnek, ha nem volnának ilyen iskolái!

De jertek, k. afiai! hagyjuk el egy pár pillanatra az iskolát s pillantsunk be egy templomba: az emberi tudás templomába.

Gyönyörüséges templom! melyben a prédicátor az emberi tudás papja: a tanitó, ki az ösmeretnek drága kincseit elméjébe egybegyüjti, hogy azokat szétossza; a tanitó, kiegyszerüsége sszegénysége mellett is az emberiséglegmagasabbrendü érdekeinek szolgálatában áll, mert abban fárad, hogy az emberiség előbb és előbb haladjon s e haladás számára embereket képez, bajnokokat nevel!

Gyönyörüséges templom! melyben a hallgatók a minden igazra, jóra, szépre fogékony kisdedek, kiknek értelme, szive, akarata, mint a termő anyaföld, magába fogadja a hasznos ösmereteknek magvait s lesznek belölük az Úr házának szépen virágzó plántái; a kisdedek, kikben megifjúl s újra él az agg, kiknek mosolygó arcza besugározza a szülői gondok fellegeit s megaranyozza egy szebb jövendő láthatárának szélit. Ők a mi örömünk, vigaszunk, reményünk! Ők a magyar nemzet drága ékességei, a magyar protestans egyház nyilő virágai!

Gyönyörüséges templom, melyben az ártatlan szivek minden dobbanása megannyi imádság s a koronás próféta soltárainál fönségsebb dallam a rebegő ajkaknak éneke; melyben az Úr asztala mindig megteritve áll, mert mindig készen a hely, az idő és alkalom, hogy összeseregelve, a fejlődő elmék s feldobogó szivek az igazság s világosság után esengő éhezésüket s szomjuhozásukat kielégithessék!

---

ter, qui misit me, traxerit eum.“ Oremus coelestem patrem, ut et reliquos ad filium trahat, et in hoc firmis nexibus cohaereremus.

Venit huc sexto hujus Pannonius quidam nomine Joseph Macarius*) adolescens doctus, prudens, nostratissimo ingenio praeditus, qui vestram in se benevolentiam et humanitatem satis depraedicare non potuit. Exceperunt nostri eum satis amanter, aliqui conviviis suis, Senatus autem 10 lagenis vini honorarii, quo nostro more solent eximii hospites excipi. Haesit apud me quatriduum. Deus det, ut afflictae suae patriae olim prosit. Bene in domino vale Bullingere omnium ornatissime. Saluta fratres isthic omnes. Salutant et vicissim deinde et senior noster quam officiosissime humanitatem tuam resalutant. Augustae 17. Julii 1544.

Wolfganges Musculus
tuus in studio.

IV.

Clarissimo pietate eruditioneque praestantissimo viro domino Heynrico Bullingero, Tigurinae Ecclesiae ministro et fratri suo colendo.**)

Salutem officiorumque meorum commendationem. Quod tanto tempore nullas, clarissime Henrice, ad te dederim literas, non negligentia mea, aut consulto praetermissum esse existimes, sed quod discedens a vobis diutius in perlustranda inferiore Germania, Flandria, Britania et Anglia commoratus sim, ut tandem tempus reditus mei in medium Julii incideret. Deinde reversus Wittenbergam die nocteque de tabellario fui solicitus, ut id, quod coram tibi promiseram, re ipsa praestarem. Sum enim in scribendo et officiis amico exhibendis tam impiger quam quisquam hominum; at cum nulla mihi propter paucitatem tabellariorum offerretur scribendi occasio, distuli in praesentem usque mercatum Francofortensem. Te autem pro tua humanitate et singulari erga me benevolentia veniam daturum non dubito, praesertim cum excusationes sint verae et honestae et pondus, apud te habiturae. Ante omnia pro tua erga me pietate, benficiis et amore fraterno maximas ago tibi gratias, qui me peregrinum et servili fere habitu ad te venientem, non solum non aspernatus sis, verum etiam convivio tanto et aliis humanitatis officiis exceperis. Pro his mei exhibitis Deo superstitem me faciente, summam mei animi gratitudinem declarare non negligam. Et voluissem sane, si jam nunc aliquo munusculo te honorare potuissem, sed longissime ut scis a patria absum, necquidquam tale, quod tua persona dignum esset, post reditum accepi. Tuum erit ta-

*) Macarius József az erdélyi vajda fiának, Maylat Gábornak, nevelője. (Lásd E. Böhl, Confessio Helvetica III. p.)

**) Erepetije: Archiv. Ecclesiastica Tigurina. Tom VIII. 3040 p.

Örök dicsősége afiai! a protestantismusnak, hogy már ezelőtt háromszáz esztendővel jelszóúl kimondotta, hogy a vallásos hitnek minden iskolája mellé épiteni kell az emberi tudásnak egy ily templomát, mert a vallásos hit felsőbb iskolái számára ezek a templomok szereznek, nevelnek felvilágosult, értelmes, hű tanitványokat. Midőn némelyek erőszakkal akarták szétrombolni a babonás hit oltárait, a nép által bálványozott lelketlen képeket és szobrokat, Luther, a nagy reformator igy szólott: Ne bántsátok azokat, hanem állitsatok iskolákat, világositsátok föl a népet, hogy azok a babonás hit alkotásai s akkor a bálványok önmaguktól romba fognak dőlni.“ Bőlcs és prófétai szavak, mert előre látta ő, hogy ezekben az ujkori templomokban szülemlik meg, nő fel s lesz nagy hatalommá a tudomány, mely hivatva van a természet titkairól föllebbenteni a fátyolt s annak örök igazságait földeritvén, szétüzni a lelkekről a homályt, hogy a maga igaz fényében tündököljék előttük a külső s belső, a látható és láthatatlan világ.

Értem, ha a római egyház hadat izen a tudománynak, nem enged szabad mozgást az iskolának s öröklött hitének nyügébe veti azokat is. Értem, mert belátja, hogy a tudomány saját fennállásának alapjait ingatja meg, sőt előbb-utóbb romba is dönti.

De a protestans egyháznak, melynek jelszava: világosság a hitben! mely keletkezése első pillanatában a középkor setétségével szemben a tudománynyal lépett szövetségre,- a protestans egyháznak mai is éreznie, tudnia, nyilván hirdenie kell, hogy az emberi tudásnak újkori templomai saját fönnállhatásának, jövendőjének, győzelmének legfőbb biztositékai, leghatalmasabb védbástyái, mert a protestantismus csak ott és addig él, hódit és terjed, a hol és meddig világosság van a lelkekben.

Afiai! a protestanstantismus messzire terjedő birodalmában az erdélyi ref. egyház, századokon át, dicsőségesen állotta meg helyét, mert átértette s átérezte mély igazságát az irás e szavainak: a lélek tudománya nélkül nincs semmi jó s elvész a nép, mely tudomány nélkül való. Egész hosszu sorát hozta létre s tartotta fönn az iskoláknak, az emberi tudás templomainak, úgy hogy az elődök nemes küzdelmeinek, buzgó áldozatkészségének gyümölcseiből táplálkoznak ma is az ifjabb nemzedékek.

Afiai! a buzgó ősöknek nyomában méltó utódoknak kell lépni s meg kell mutatni szóval és tettel, hogy nemcsak a multnak vagyunk örökösei, hanem a jövendőnek is munkássai. Körülöttünk, a társadalomban, a nemzetben, a többi felekezetekben sebesen lüktet az élet ere; jaj nekünk, ha mi — kiknek őseink elsők valának — túlszárnyaltatunk s hátramaradunk! S ki kell mondanom a keserü, de igaz szót: a jelek erre mutatnak sok helyt s fáldalom! itt nálunk is.

Ismerek hazaszerte gyülekezeteket, melyek számban és erőben a miénkhez nem hasonlithatók s mégis e templomok javára, évenként, ezreket áldoznak, abból az élő tőkéből, mely a vallásos buzgóság s a tudományok

---

men, vir humanissime, hanc moram aequi bonique consulere et Lucam tuum non solum animo complecti, verum etiam erga absentem literis tuis fraternum amorem declarare. Ego quidquid tua causa in Ungaria efficere potero et quacunque re me tibi gratificatum iri posse cognovero, non praetermittam, quin omnia animi tui desideria a me exhibeantur.

Nova hic pauca habemus, quae tua scire intersit, nam status rerum publicarum est quietus, nec ulli principum tumultus sperantur. Quod ad religionem attinet, scito multos esse per totam Saxoniam et Misniam ministros, qui de quibusdam rebus moverunt non necessarias concertationes, adeo ut regnum divisum merito dici possit docentium

Alii certant de bonis operibus et hi multifarie sunt divisi, quidam enim necessitatem bonorum operum urgent, quidam vero libertatem in iis praestant, hoc est, bona opera libera esse docent, quae a salvandis et omitti et praestari bona conscentia possint, quod quam sit absurdum quilibet sana mente cogitare potest. Est et tertium genus eorum, mimirum docentium bona opera non solum non esse necessaria et utilia, verum etiam plurimum saluti nocentia ideoque prorsus omittenda. Alii ut Heshusius ut et Flacciani omnes contendunt de libero arbitrio, dicentes homines violentia quadam, ut pecora, stibites, lapides, et mere passive, repugnative, hostiliterque se erga deum habentes, trahi et invitos converti. Quibus de rebus tua vestrorumque ministrorum scripta sanctius mihi docere videntur, quam furiosi isti, qui nec Academiae Wittenbergensi vobiscum in his sentienti, parcunt, sed eam ut haereticam et apostaticam aversantur. Hinc fit ut plurimos libellos contra nostros emittant, quibus eorum doctrinam et authoritatem elevare conantur. De sacramento eorum non minus quam prius certatur, sed quo res evasura sit ignotum est. Faxit Deus ut omnes in concordiam redeant, et non vanae gloriae, sed honori divino veritatique propagandis studeant. Quod ad principes attinet ipsi hos tumultus et contentiones ministrorum reprimere conantur, ideoque talia in proximo conventu statuerant edicta: primo, ut consules et senatores profugientesque ministros recipiant et in pristinam suam dignitatem collocent, illisque emendationem et erroris revocationem promittant. Secundum: concionatores de suggestu et mutuis conviciis praescindant, ut doceant, quae ad aedificationem faciunt. Tertio: ut in doctrina explicanda utantur conceptis et usitatis loquendi formis, quales in confessione Augustana apologia et catechismo Lutheri continentur, nec iis aliquid addant, nec detrahant. Quarto nec publicentur libelli sine inspectione et consensu magistratus, quorum sub imperio authores versantur et vivunt. Haec et alia plurima magristratuum edicta eo pertinent, ut aliquo modo tales contentiosos frenare possint. Vident enim quantum insit mali disceptationibus ministrorum sine fine durantibus, De statu patriae nostrae scito in genere eam multis miseriis esse oppressam. Nam exterus hostis Turca vestat eam, nec est, qui illi resistere, nobisque opem ferre possit. Principes vero regni inter se divisi sunt, pars enim Ferdinandi, pars vero reguli Tran-

iránti szeretet. És szégyellem kimondani, hogy a kolotsvári ref. gyülekezet tagjainak túlnyomó többsége e czélokra alig áldoz évenként annyi fillért, mint a hány lelket számlal! Feledik, hogy cseppekből gyül az oczean, pórszemekből alakúl a szikla! Ha gyülekezetünk minden tagja csak parányi áldozatát hozná meg buzgón és mindig, hatalommá lennénk mi is, mint a tenger, mely drága kincsekkel telt gályákat hord bűszke hátán; megvihatatlanná, mint a szikla, melynek ormain millió'k számára tündöklik a világító torony!

Igaz, nehéz időket élünk s a könyörülő szivet ezerféle szükségek ostromolják! De itt nem könyörületességről, hanem az önfentartás kötelességéről van szó. Ha élni akarunk, mint méltó örökősei egy dicsőséges multnak; ha munkássai akarunk lenni a nyomdokainkba lépő nemzedékek jövendőjének s bennük a magyar nemzet s a magyar nemzetben a magyar protestantismus fölvirágzásának: fönn kell tartanunk, segitenünk, támogatnunk a magyar protestans tudomány templomait!

Jaj lenne a magyar prot. Izraelnek, ha nem volnának ilyen templomai!

Ime, fölmutattam előttetek a templomot, mint iskolát s az iskolát mint templomot. Az egyik hajléka a vallásos hitnek, a másik az emberi tudásnak s prot. felfogásunk szerint a hit s tudás, mint nemesebb részünk szülöttjei, ugyanazon isteni szellemnek édes anyaemlőjén táplálkoznak s egymást segitve, védve, ápolva kell fölnevelkedniök, mint édes iker-testvéreknek, kiknek lényük, létük annyira egybe van forrva, hogy egyik a másiknak kölcsönö erőt, életet s ha sirba száll az egyik, utána hanyatlik a másik is. Jegyezzétek meg: a protestans templomok csak addig fognak fönnállani, mig az iskolákból a hivek lelkébe a világosság sugarai besütnek s a prot. iskolák csak addig fognak virágzani, mig azokat a buzgó szivek melege élteti. Ha azért akarjátok, hogy fönnálljanak az iskolák, becsüljétek meg a templomot s ha azt akarjátok, hogy romba ne dőljenek a templomok, áldozatkészség árán is, tartsátok fönn s védjétek az iskolákat. Ha elhanyatlanak: a ti szégyenetek. Ha fölvirágzanak: a ti dicsőségetek Az Isten is úgy áld meg titeket s hazaszerte az egész magyar prot. egyházat, ha e dicsőségre méltók lesztek s méltó lesz!

Amen.

---

sylvanici partes sequitur. Hic duo certant de Ungaria et interim tertius superveniens potiturus est. Similiter et ecclesiae nostrae sunt turbatae propter Stancariana dogmata, quae multi non parvae authoritatis viri imbuerunt et frenue defendunt. Vestrum est, qui de doctrina, authoritate et pietate prae reliquis polletis, afflictae nostrae patriae in his et similibus subvenre. Hic iam finemscribendi faciam. Et vehementer etiam atque etiam oro, ut non dedigneris interdum ad me — ut promisisti — scribere. Hoc autem ita commode facies, si literas tuas ad me danpas tradideris domino Conrado Gesnero, quem scito bona fide suis quoque adiunctum ad me missurum. Ego faciam, ut quandocunque occasio oblata fuerit, ex patria ad te scribam, iam enim post duas (septimanras) redire statuo. Quae domino Gesnero scripserim, ex literis tuis cognoscere poteris. Salutes nomine dominam meam uxorem tuam charissimam; virum Petrum Martyrem et alios mei amantissimos. Salutant vos officiose omnes mei conterranei Wittenbergae studiis operam navantes, qui sunt vestri studiosissimi. Deus optimus maximus servet te tuosque collegas salvos et incolumes ad nominis sui gloriam et ecclesiae utilitatem. Vale et me ama. Datum Wittenbergae in die Bartholomaei 1562. Lukas Szőcs,

Pannonius tui studiosissimus.

P. S. Misi ad te propositiones Stancarianorum, quibus suam doctrinam statuere conantur. De his ut aliquid ad me scribas, vel ut publice explicationem earum aliquam emittas, vehementer oro. Ita enim aflictae nostrae patriae ecclesiisque succurrere poteris.

A názárethi Jézus

(Élet- és jellemrajz.)

Közli: *dr. Elekes Victor.*

(Vége.)

De nem Galileában kellett a Messiás végzetének betelni. Jéruzsálem volt a nagy király városa, a politikai és theocraciai hatalomnak központja. Különben is Galileában a nép ingadozásán és határozatlanságán s még inkább a farizeusok ellenállásán, mely Jéruzsalemtől Galileáig nyilván felismerhető volt, Jézus működése megtört.

Első összeütközés Jézus és a törvény emberei között a szombat megszentelése feletti kérdésben nyilvánult. A betü-rabszolgaság embereit mélyen sérté Jézusnak e merész szava: „A szombat van az emberért s nem az ember a szombatért“; és ép úgy e másik mondása: „Nem a mi a szájon bemegy, hanem a mi abból kijön, teszi az embert tisztátalanná.“ Jézus jól tudta hogy ha ezen elveket beviszi a hierarchia sötét városába, meg kell halnia; és ő sorsának tövisét azzal törte le, hogy meg akart halni.

A próféták vérnyomdokai s keresztelő János holtteste, ki időszámitásunk 34-ik évének őszén hóhér bárdja alatt mult ki, kijelölték élet-útját s kijelölték másfelől Ezsaiás jövendölései, melyek midőn a Messiást bibor palást s csillámló koronával ékitve festették, másfelől Isten szolgáját véres fővel tüntették elébe.

Időszámitásunk 25-ik éve husvét havának új holdját, az első Nizánt Jeruzsálem magas tanácsa, a szokott módon tüzjelek s gyors követek által hirdette ki az országnak. Ezer meg ezer zsidó sietett az ország minden részéből, hogy hold töltére, a hónap közepe tájára, Jéruzsalembe érkezzék, hogy a paschának — ezen legtitokteljesebb zsidó ünnepnek — részesse lehessen. Jézus maga is, tavasz hó első napján, a halál gondolatával szivében indult el szeretett, de elvég-

re idegenné vált galileai honából Jéruzsalembe. Gilead hegysége örök-zöld erdői s Jákob zúgó folyama mellett halad útja János keresztelő helyére, a honnan kiindult volt. Machaerus távoli hegyei árnyékot vetnek lábai elé s mindenütt azon férfi lebeg előtte, ki először hirdette Isten országát, s kinek működése, a holttenger keleti partján fekvő ama szikla-vár vasrostélya mögött oly gyorsan végződött be. Komoly sötét hangulat vesz erőt a vándornak lelkén, melyet Márk, evangelista ezen szavakkal jelez: „És Jézus előttök megyen vala és álmélkodnak és őtet követvén, félnek vala (Márk 10 v. 32).

Öt napi vándorlás után nyilván, mint Messiás vonul Jeruzsalembe, s ugy tetszik mintha követői örömujjongása között győzni fogna, a templomot elfoglalná s magokat a papokat és irástudókat éleselmü vita-beszédével megsemmisitené. De e szellemi győzelem, melyet külső hatalom nem támogatott a nép apadó lelkesültsége s a hierarchák növekedő gyülölete miatt elvégre leveretéshez kellett hogy vezessen.

Egyik tanitványától elárultatva, barátaitól elhagyatva, a néptől elátkozva s Róma mindenkor bizalmatlan politikájától elitéltetve, a keresztfán halt meg Jézus, kétség kivül péntek napon, Nizán hó 15-én időszámitásunk 35-ik évében. Meg kell itt jegyeznünk, hogy halála vallás-erkölcsi szükségesség volt s hogy nem akart meg halni mig az urvacsora szereztetésében, egyszerű, de mély értelmü symbolikával, az emberiségért való hősi önfeláldozása s iránta viseltető végtelen szerelmére, nem utalt.

Ez körülbelől Jézus életének kerete és tartalma, a mai tudomány álláspontja szerint.

A messiási jóslatok teljesülése a kulcs Jézus életéhez; elválhatlanul van egybeforrva a Messiás név Jézussal; mert a Krisztus tudvalevőleg csak a Messiás görög forditása. Mindenesetre a Messiás-idea zsidó s azért mulandó korlátja Jézus működésének és mégis épen abban, hogy azon eszmét valósággá kivánta tenni, rejlik sajátszerü vallásos nagysága.

A történelemnek törvénye az, hogy új eszmék, átalakitó gondolatok csak akkor válnak gyümölcsözőkké, ha azok egy jelszóba foglalódnak, melyet a nép kedélye megtermékenyit s a történelem napja éretté tesz. De ezen burokból csodálatraméltó tisztaságban világlik elő a vallásnak és Jézus életének alapeszméje.

Jézus nem volt államférfi és tudós, sem költő, sem művész s azért az emberi munkásság e mezőin mindig újból és újból Istentől lelkesitett próféták fognak az emberiséghez szólani és ezen csillagok mindenike ismét a maga sajátszerü fényében fog tündökölni. De Jézus mindenekfelett az emberiség szivét gyógyitotta meg és a sziv az élet forrása.

Hogy Jézus Isten országának e földön megvalósitása és az Istent szerető és Istentől szeretett emberiség vallásos és társadalmi feladata megoldásáért élt és halt meg, ebben áll halhatatlan érdeme s maradandó jelentősége. És az emberiség soha sem fogja elfeledhetni azt, ki nem felejtkezett meg róla, a keresztfának haláláig.

Maga Renan és Strauss is a legkérlelhetetlenebb kritika után, azon meggyőződésre jutottak, hogy Jézust vallásos tekitetben senki sem fogja felülmulni, hogy ő a világtörténelem legnagyobb vallásteremtő személyisége. Gyorsan, mint tündöklő meteor, vonult át az emberiség egén; de ő a zsidó messiás-hitet az emberiség idealjává szélesbité s azt életében meg is valósitotta. Vallása örökre azon történelmi ideal fog maradni, a mely az emberiség vallásos szükségleteit kielégiteni fölfrissiteni fogja. Korunkat társadalmi törekvéseinek lázas nyughatatlanságában méltán figyelmeztethetni, hogy Jézus egy társadalmi reformot hordott keblében, hogy ezen reformért vérzett el s hogy ezen reform érdekében egy végetlen belső világot szabaditott fel, a melyre korunkat újból és újból figyelmeztetni kell, ha nem akarjuk, hogy vigasztalan materialismusba sülyedjen.

Hogy egy oly férfiunak, ki nevével tizennyolcz század történelmét töltötte be, jelentőségét egy felolvasás keretében távolról sem lehet kimeriteni, magától érthető. A mi itt azonban mondva volt és szándékosan többnyire a legkitünőbb buvárok és szónokok szavai idézésével, mindenki tudhatja, ki az újabb theologia tudományos mozgalmát és fejlődését figyelemmel kisérte.

Igaz, hogy sok eddig szeretettel táplált nézet elenyészett s még több fog elenyészni, a mig Jézusnak tiszta történelmi életképe a maga egyszerü nagyságában fölállitva lesz. De azon hit, hogy Jézusban Istennek örök szeretete jelent meg és hogy ő benne Istennel való kiengesztelésünk örök alapja és a vallás-erkölcsi élet idealja adatott nekünk, kitörülhetetlenül fog a kezesztyén ember kedélyében megmaradni.

Azoknak pedig, kik már előre elhatározták, hogy a régi kerékvágásról le nem térnek s régi szokásaikban magokat háboritani nem engedik, a második század északafrikai püspöke Cypriannal felelünk, ki már akkor a római püspökhöz igy szólott: „Krisztus nem mondotta, hogy én a szokás,- hanem azt mondotta. hogy én az igazság vagyok.“

S végre azon kérdésre, hogy Jézussal minő viszonyba kivánunk lépni, a harmadik század keleti egyházának szellemdus tanitója, Origénessel felelünk, ki igy szólott: „Boldogok, a kik Isten fiát nem úgy szükséglik mint orvost, mint pásztort, vagy mint a váltságot, hanem mint az észt, igazságot és bölcseséget vagy mint olyan egyént, kitől tehetségök szerint a legszebbet sajátithatják el.“ A mi annyit jelent: Boldogok, kik Jézussal szabad szellemi közösségben kivánnak élni.

Tanodáink értesitői az 1877—78-ik tanévről.

III.

VI. A kolozsvári kollegium értesitője. Szerk. Debreczeni József tanvezető-tanár. 8-ad r. 84 lap.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 44-ik számához.

Közölve van benne Jancsó Lajos, igazgató-tanár, emelkedett szellemű megnyitó-beszéde; úgyszintén Debreczeni József, tanár, tanvezetői székfoglalója is. Nagyon helyes, ha az igazgató év végén beszámol az érdeklődő közönség és tanuló ifjuság előtt is az esztendei munkálkodás eredményéről, mert ennek ünnepélyes kiemelése, mig egyfelől a szorgalmas tanulóknak bizonyos lelki gyönyörüséget okoz, addig másfelől a hanyagoknak alkalmat ad az önmagukba szállásra s ez által gyakran a megjavulásra; különben is a siker várása buzditó befolyást gyakorol a növendékekre. Van nekünk olyan tanodánk is, hol az ünnepélyes évi beszámolás nem történik meg, hanem az igazgató a hazabocsátandó utolsó osztály növendékei előtt egyszerüen csak kijelenti, hogy az iskolai esztendőt lejárattak — adjon Isten továbbra is egességet mindnyájunknak. A közvizsgálatok iránt is tán nem mindenütt mutatnak a szülők s más érdeklődők oly élénk részvétet, mint ezelőtt.

A középtanodában működött 8 rendes tanár, heti 12—21 órán, egy állandó szaktanár (németnyelv és rajz tanára), két vallás tánár (két helybeli lelkész), het. 5—12 órán, egy segédtanár, het. 20 órán és csak két szaktanitó (mindkettő tanárjelölt), het. 12—12 órán, meg egy tornamester, ki a középtanoda 8 osztályát, 3 csoportban, het. 2—2 órán tanitotta. A segédtanári állomás (latin nyelv és történelemre) a mult évben rendszeresittetett, melyre az isk. elöljáróság dr. Török István, okleveles tanárjelöltet nyerte meg. Ezen középtanoda tehát 12 állandó szaktanárral, két szaktanitóval és egy tornamesterrel volt és van ellátva.

E tanodánk sem birja tanerőit valami jól fizetni, hiszen csak a jelen éven kezdve kapnak a rendes tanárok, szálláson kivül, évi 1200 frtot. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy itt aránylag még most sincsenek a tanerők annyi órával terhelve, mint többi tanodáinknál, sőt a mult iskolai év elejéig átlagosan heti 10—12 óránál alig esett több egy-egy tanárra.

Nem kötelezett tárgyak voltak: franczia és angol nyelv, előadatott az V—VIII. oszt.-nak, heti 3 órán; szabadkézi és technikai rajz, tanittatott az I—VIII. oszt.-nak; zene és műének tanittatott az I—VIII. oszt.-nak, het. 8 órán; egyházi és műének, meg szépirás az I—IV. oszt.-nak, het. 5—5 órán.

Az elemi tanoda 4 osztályát tanitotta: 4 változó köztanitó, het. 15—26 órán; egy szak-, egy szépirás- és egy rajztanitó. Felemlitjük, hogy a szépirás, rajz és torna kivételével, a többi tantárgyakat a 4-ik elemi osztálynak itt is két tanitó adta elő.

Az elemi és hat alsó gymn. osztályosok 50 magántanitó felügyelete és vezetése alatt állottak. A magántanitók inkább gondozói s erkölcsi fejlődésök irányzói, azaz nevelői a tanulóknak, mint szorosan vett tanitói s mint olyanok, a mi bennlakási rendszerünknél fogva nélkülözhetetlenek, mégis pár tanodánknál (p. o. Vásárhely, Udvarhely) csak az elemi és 4 alsó gymn. osztály növendékei részesülnek magántanitásban. Pedig, a mint tudjuk, az V-ik gymn. osztályba rendesen 15—16 éves (serdülő) ifjak lépnek, a kiknek a szoros felügyeletre s az ez által eszközölhető rendszeres elfoglaltatásra legnagyobb szüksegük van, nehogy függetlenségük tudatában, szabad idejük is több levén, olyanokban keressenek szórakozást, a mik által testi és lelki szabad kifejlődésüknek útját vágják. Kolozsvári tanodánk nagy hasznát veszi az iskolába lakásra befogadott egyetemi hallgatóknak, mert ezek, mint érettebb ifjak, igen czélszerüen alkalmazhatók magántanitókúl. Többi tanodáink az alkalmas magántanitók hiányát eleggé érzik.

„A tanterv és tananyag mindkét félévre vonatkozó vázlatos kimutatása“ csakugyan vázlatos; nem ártott volna a tantervet kissé bővebben vázolni. Hogy a IV-ik középtanodai osztálynak a természettant és vegytant a tanár: Arendt „Materialen für den Anschauungsunterricht“ cz. munkája szerint tanitotta, az nem kifogásolható, mert egészen alkalmas magyar tankönyv sem igen van, de talán még sem lett volna felesleges p. o. Greguss Gy. tankönyvét a tanulók kezébe adni s azt pótolni és módositani a kitüzött czél szerint, mert a jegyeztetéssel itt még nehezen lehet boldogulni.

Beiratta magát 448 rendes és 8 magántanuló; év folytán kilépett 40 rendes és 1 m. tanuló; év végén volt 408 rendes és 7. m. t., összesen 415. A megelőző évben 415 iratta be magát, kilépett 34, év végén maradt 381 tanuló. A népesedés 9%, azaz 34. Ezen tanodánk az egyedüli, melynek népessége a mult évben nem csökkent, sőt feltünően növekedett. Kitünő vagy jeles volt 33%, elégtelen osztályzatu 17%. A népességi mozgalom, nemzetiség, vallás és életkor osztályok szerint és általánosan is igen ügyesen szerkesztett rovatos kimutatásokban van feltüntetve. Az ilyen tanulságos statistikai adatoknak egy értesitőből sem volna szabad hiányozniok. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 26 tanuló, visszalépett 1, megvizsgáltatott 25, érettnek itéltetett kitüntetéssel 5, egyszerüen 19, visszavettetett 1. A deáki rigorosum eredménye nincs közölve. A gr. Teleki Sámuel-féle pályakérdésre egy dolgozat sem érkezett az illetékes helyre.

A különnemü ösztöndijak, segélyek és jutalmak egész évi összege 1565 frt; különféle dijakban szegénysorsu, jóigyekezetü tanulóknak elengedtetett 1977 frt; az év folytán kiosztott 9569 pár czipó értéke 670 frt 73 kr, együtt 4212 frt 73 kr. Az érettebb ifjak az ünnepi legacziokban mintegy 1500 frtot, alsóbb osztálybeli növendékek magántanitásáért és felügyeletéért pedig 5000 frtnyi összeget vettek be. Alapitványai is gyarapodtak e tanodánknak, menynyiben egy helybeli földmivelő: Kovács Márton, elhalása alkalmával végrendeletileg 1000 frtot hagyományozott jóerkölcsü és igyekezetes tanulók segélyezésére. Az erdélyi-muzeum pedig ásványai duplicatumaiból egy 160 darabból álló tudományosan rendezett gyüjteményt ajándékozott.

**

Az önképzőkör számára alapszabályok készittettek; év folytán 16 rendes és 2 rendkivali gyülés tartatott; beadatott 5 eredeti és 1 forditott értekezés, 1 beszély, 2 költemény, 9 birálat és ellenbirálat. A 17 benyujtott dolgozat közül érdemkönyvre méltónak 6 itéltetett. Az önképzőkör „Remény" czimen egy heti lapot inditott volt, melyből azonban a mult évben csak 4 szám látott napvilágot. A kör év elején 4 pályakérdést tüzött ki. A zárünnepélyen pályamű, műforditás, szavalat, szóval buzgó munkálkodásért nehányan jutalmat is nyertek. Az énekkarnak 65 tagja volt, a zeneegyletnek 19; mindkét egyesület dicséretes előhaladást tanusitot. Az ifjusági olvasó-egylet több lapott és folyóiratot járatott; könyvtárát is jelentékenyen gyarapitotta. A tanoda nagy könyvtára 116 művel gyarapodott, leginkább kiadók és magánosok ajándékozása folytán. A gyüjtemények gazdagitása sem marad el. A lakszobák és tantermek felszerelésének átalakitása, javitása és csinositása is befejezést ért.

Csinosság, rend és tisztaság jellemzik e tanodánkat minden tekintetben. A gymnasialis kötelezett tantárgyak legnagyobb részben rendes tanárok kezében vannak. Ismerjük el örömmel, hogy az erdélyrészi reformatusoknak van egy mintaszerü középtanodájok: a kolozsvári. Az értesitő is méltó e derék iskolához.

Nem tudjuk mire vélni a sepsi-szt.-györgyi Székely-Mikó-tanoda indokolhatatlan késedelmezését az évi rendes értesitő meginditásában.

G—s.

Az áll. igazgató-tanács r. gyüléséből.

Kolozsvár, 1878. okt. 27.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor, Szász Béla, Szabó Ádám, Deák József, Bodor Antal, Balogh György.

Az elnökileg elintézett darabok tudomásúl vétetvén, öbb folyó és kezelési ügy kiegészitésre utalás és felvilágositás kérés ellátása mellett, a következő nevezetesebb kérdések kerültek tárgyalás alá:

A n.-enyedi fdtanoda elöljárósága jelentvén, hogy a fa-eladás ügyében tett ig. tanácsi kérdésekre pontos és részletes felvilágositást csak a helyszinére kiszállandó jogügyi gondnok véleménye alapján adhat, e munka pedig hosszabb időt vesz igénybe, kéri az ügy eldöntésének a deczemberi n. gyülésre való halasztását. Az ig. tanács helyesnek találván ez indokolást, ez értelemben határoz.

A b.-bocsárdi filia fekvői 12 évi adóhátrálékért árverezés alatt állván: az esperes, ki egyszersmind a filia papja is, gyors fölvilágositás adásra utasittatik.

A n.-enyedi főtanoda pénztárnoka vonakodván utasitásának aláirásától, mivel, a törvény értelmében, a számadások 2 példányban leendő kiállitására kötelezi: az elöljáróság utasittatik, hogy a törvénynek minden tekintetben elegettevő pénztárnokról gondoskodjék.

A baróthi áll. felső népiskolába járó hitsorsos gyermekek vallás-tanitását, amaz iskola igazgatója elvállalván, számára a vizsgálat letételekor kiadandó évi 40 frtnyi t. dij utalványoztatik.

Az esküllői egyhk. egy fekvőségének eladása helybenhagyatván, a vételár első részlete (200 frt) pénztárra útasittatik.

A nagy-búni tanitó módositott,- az érhatvani levita új dijlevele helybenhagyatik.

A közép-ajtai egyhk. folyton vonakodván az erdő-eladás ügyében tett rendeletek teljesitésétől, az esperes szigoru hangon utasittatik a szabálytalanul kiadott vételárról szóló kötelezvények fölterjesztésére, a készletben levő 2000 frtnak vagy takarékpénztárba, vagy értékpapirokba leendő azonnali befektetésére, az egyház ládájának a papi lakra leendő visszaállitására, ha kell politikai karhatalom igénybe vételével is, mindez intézkedések azonnali foganatositása az esperes hivatalából leendő felfüggesztésének terhe alatt rendeltetvén el. Egyidejüleg az egyhközség is komoly rendreutasitást vesz, a miért a közpénzek szabályszerü kezelésének útját állotta.

A sepsi-szt.-györgyi Mikó-tanoda odavaló volt tanára: Vajna Sándor tulélvezett fizetésének visszatéritése iránt tevén fölterjesztést: Vajna Sándor fölszólittatik az egy havi illetéktelenül kivett fizetés visszatéritésére, különben a vall. és közoktatási miniszter elé terjesztetik az ügy.

Fodor Lujza a dévai egyházközség tartozása után kamatokat nem fizetvén: beperesitése elrendeltetik.

Az erdélyi kereskedelmi és hitel-bank rákosi papibér biztositására nézve azt a felvilágositást adván, hogy az ottani Bethlen jószág el fog gr. Teleki Sámuelnek adatni, de a szerzödvény még kiállitva nincs, azonban e papibér biztosittatni fog a majdan kiállitandó szerzödvényben: a Bank fölkéretik azon vásári szerzödést illető pontjának másolatilag leendő megküldésére, a mely mellett a bank a Bethlen jószágot megvette.

A n.-enyedi főtanoda és a sófalvi Ilyés-alapitvány idei költségvetése, a számvevő vizsgálat megejtetván s helyben hagyatván, visszaküldetik.

Elláttatott ezenkivül 15 ügydarab.

r. t.

A kolozsmegyei tanitótestület közgyülése.

Kolozsvár, 1878. nov. 1.

Kolozsvár s vidékének néptanitói nehány ügybuzgó tanférfiu vezérlete alatt már évek óta tartanak fenn egy tanitó-egyletet, mely három évvel ezelőtt a volt egyleti tagok közmegegyezése következtében az állami törvény értelmében tanitótestületté alakult át, hogy a kolozsmegyei tankerületben működő erők egyesitése által a népoktatás ügyét annál hathatosabban szolgálhassa. Ezen új szervezetü tanitótestület, fennállásának 3-ik évében, rendes évi közgyülését f. é. october hó 31 és november hó 1 napjain tartotta meg, Kolozsvár törvényhatóságának közgyülési termében kö-

rülbelől 50 néptanitó és a tanügy iránt érdeklődő szép számu közönség jelenlétében. A testület elnöke Váradi Károly polg. isk. igazgató megnyitó beszédében — a szokásos üdvözlés után — felsorolja a tanitótestületek ellen emelt vádakat (hogy nem doldoznak eleget) kimutatja azok alaptalanságát s bebizonyitja, hogy a tanügy nehéz körülmények daczára is izmosodik, erősödik, de mert ez belső gyarapodás, a külső vizsgálók nem igen veszik észre. Megemlékezik arról, hogy a tanitók régebben azért érintkeztek annyit a nyilvánossággal és beszéltek annyit dolgaikról, hogy megnyerjék a tanügy érdekeinek a közönséget. De belátták, hogy igy az intensiv működésre nem marad idejök, azért az extensivet korlátozni kezdették. Kimutatja a tanitó-egyletek szükségességét, körvonalozza feladatát, teendőit, nevezetesen, hogy a tanitóknak ezután többet kell tenniök arra, hogy az életkörülményeknek megfelelőleg hiv és igaz munkásokat neveljenek tanitványaikból. De ilyeneket, kivált az osztatlan (6 korosztályu) népiskolák alig nevelhetnek, mert a sokféle tantárgy és nagy tananyag s ezek elaprózása mellett tanitványaikat türelemben, kitartásban a hiv és igaz munkás e legfőbb erényeiben, nem fejleszthetik és nem gyakorolhatják kellőleg. Figyelmeztet továbbá arra, hogy ezután kell még a tanitóknak tisztázniok azt, hogy a kézimunkákból mit és miként kell a népiskolában tanitani, mert — ugymond — az élet nem elégedhetik meg azzal, hogy a nép gyermekeit 6—9 évig és évenként 8—10 hónapon át mindig csak könyvből tanitsák és legfőlebb csak táblán és papiron foglalkoztassák. Népünket nem menti meg az az aránylag kevés ismeret, melyet a népiskola nyujthat neki, ellenben megmenti, ha onnan kilépve munkaszeretetet és munkára való készséget viszen magával. Végül szól a takarékosságról. Kiemeli, hogy a népiskolák nem hódoltak eléggé a takarékosság követelményeinek, sőt akaratlanul is vétenek ellene a sok tankönyvvel, irkával stb., melyeket könnyen elvetni engednek. — Miután a közgyülés az elnöki megnyitó-beszédet, melynek alkalomszerü tételei igen helyesen, a mindennapi tapasztalás tényeiből vonattak el, köztetszészel fogadta és jegyzőkönyvileg köszönetet szavazott fáradhatatlan elnökének czélirányos ügybuzgalmáért, a tárgysorozat rendje szerint a titkári jelentésre került a sor. A tanitótestület ez idei titkára (huzamos időn keresztül volt elnöke) Paal Ferencz, tanitó-képezdei igazgató, felolvassa jelentését, melyben a tantestület lefolyt 1877—8 évi életéről ad számot. E szakértelemmel összeállitott jelentésből álljanak itt a következő sorok, mint a melyek felekezeti néptanitóinknak is szólanak: „Tankerületünk három körre volt felosztva, t. i. a központira, a mely egyletünk helyben lakó tagjait foglalta magában és két vidéki körre, névszerint a bánfihunyadi és nagyalmási körökre. Hogy Kolozsmegye nagy kiterjedésü tankerületén a vidéki tanitókból csak két kört lehetett alakitani, sajnosan kell felemlitnünk, mert ha az idegen ajkú tanitóktól nem is követelhetjük, hogy tanitótestületünkbe lépjenek, de magyar népiskoláink mindenik tanitójától megvárnók, hogy a közös munka alól ne vonuljanak félre s idejökből és tehetségükből áldozzanak valamit annak az egyletnek, mely czélúl iskoláink jobb karba emelését, a tanitás előmozditására tartozó ismeretek gyarapitását s a tanitók tekintélyének, hatáskörének s ez által helyzetének emelését tüzte ki és a mely egylet folyvást gondosan ügyelt arra, hogy sem a felekezetek, sem a nemzetiségek érdekeit s jogkörét meg ne sértse s elég méltányos volt alapszabályaiban gondoskodni arról, hogy a szegényebb sorsu tagok, kivált azok, kik mint felekezeti tanitók, még ez idő szerint fuvart és napidijat a gyülések idején nem kapnak, fel legyenek mentve a büntetések terhe alól.“ Egyébiránt e jelentésnek közérdekü tartalmát azon nézetek összege teszi, a melyek mint a központi választmány nevelésügyi bizottságának a miniszteri legujabb népiskolai tanterv feletti véleményezései s illetőleg megvitatás folytán keletkezett megállapodásai annak idején a „Család és Iskola“ hasábjain is közzé voltak téve. Egyszersmind ismerteti a vidéki körök működését, a központi választmány könyvbiráló bizottságának munkálkodását és magának a központi választmánynak évi administrácziójáról általában véve világos és könnyen áttekinthető képet ad. A közgyülés veterán előharczosának jelentését örvendetes tudomásúl,- a benne foglalt inditványokat pedig tárgyalás alá vette, pontos szolgálata feletti elismerésének jegyzőkönyvileg adván kifejezést. — Ezután bizottságok küldettek ki a pénztári számadások, könyv- és irattár, valamint a tanszertár felülvizsgálására. Egyszersmind kineveztettek az elnökök a november 1-én tartandó nyilvános tanitások megszemlélésére kiszálló küldöttségekhez. Fel kell még emlitenünk az igazgató-választmány helyeselhető gondoskodását, mely szerint főleg vidéki pályatársai iránti tekintetből, hogy itt mulatásuk idejét tanulságossá, de egyszersmind élvezetessé és emlékezetessé is tegye, felolvasásokat s illetőleg előadásokat rendez a tudomány különböző köreiből, mihez a jelen alkalomra Szász Béla, Schmidt Ágoston, és Kiss Sándor urakat nyerte meg. Ez alkalommal Szász Béla tartott köztetszéssel fogadott emelkedett szellemü felolvasást az „Én“-ről,*) melynek végeztével a tisztviselőkre s a választmányi tagokra a szavazatok beadatván, a délelötti gyülés véget ért. A tanácskozások további folyamáról közelebbi alkalommal. *Parádi Kálmán.*

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 nov.. 1.

— A „Kelet“ 251-ik számában Gaál Áron b.-hunyadi róm. katb. plebánus úrtól a következő nyilatkozatot olvassuk: „Tekintetes szerkesztő úr! A zsoboki templom épitő bizotság eljárásáról szóló és becses lapjának 247-ik számában megjelent tudositásba, két nem annyira értelmet zavaró, mint a különböző hitfelekezetek közt az erdélyi részekben uralkodó békés és méltányos összeférőséget com-

*) A felolvasást egész terjedelmében közölni fogjuk. Szerk.

promitáló toll- és sajtóhiba csuszott be. A tollhiba az, hogy a különböző igéretek helyett semmiféle igéretek olvasandó; a sajtóhiba abban rejlik, hogy nem harminczheten, hanem csak heten jelentették nálam, miszerint visszatérnek eddigi hitökre. B.-Hunyad, 1878. okt. 31. Gaál Áron." E nyilatkozatra a „Kelet" t. szerkesztősége megjegyzi, hogy a kérdéses hirt az „Erdélyi prot. Közlöny"-ből vette át s igy elvárja tőlünk, hogy az állitólagos toll- és sajtóhibák mibenlétéről felvilágositást adjunk. A kivánt felvilágositással s illetőleg helyreigazitással, ime, szolgálunk. A plébánus úr először is tagadja, hogy a katholikus hitre térőknek igéretek tétettek volna. Régi fogás: si fecisti, nega. Az illetők eskü alatt készek vallani, hogy az izgatás köztük azzal kezdődött, hogy fölszabadulnak a papbérfizetés terhe alól s az egyház tulajdonát képező erdőben és legelőben a haszonélvezeti jogot, ha katholikusok is, mint községi tagok, továbbra is élvezni fogják, a nélkül, hogy ezért a ref. egyháznak dijt fizetnének. E hitegetés számukra már is megtermette keserü gyümölcsét, mert miután a szolgabirói s illetőleg alispáni tilalom daczára is, mint katholisáltak is prevarikáltak az egyház tulajdonában, pénzbirsággal sujtattak s executio alatt állanak. Vallják továbbá azt, hogy azon esetre, ha az áttértek 50 családra szaporodnak föl, kápolna-épités igértetett számukra s tény, hogy hónapokon át a szomszédos plébánusok kijárogattak hozzájuk, az egyiknek telkét — évi dij mellett — istentisztelet tartására kibérelték s e sorok irója is személyesen győződött meg arról, hogy harangot, kathekismusokat olvasókat, kereszteket ajándékoztak nekik. Ezek nem elröppenő szavakban foglalt igéretek, hanem annál sokkal többek: kézzel fogható, szemmel látható adományok. A mi a kérdés második ágát: a visszatérteknek számát illeti, erre nézve mind a „Kelet", mind a plébánus úr tévesen nyilatkoztak. A „Kelet" a mennyiben hibásan kivonatolta a „Közlöny" hirét. A „Közlöny" ugyanis nem azt ujságolta, hogy 37-en jelentkeztek a plébánus urnál, mint visszatérők, hanem szóról-szóra ezt irta: „A fenyegetések daczára az áttértek jelentékeny része, összesen 37 lelket **képviselő** kijelentette stb." Tudni kell ugyanis, hogy az áttérést szabályozó 1868. 53-ik törvényczikkely 14. §-e értelmében a kiskoru gyermekek követik az áttért szülőket s e szerint bármely felekezet az áttérések által nemcsak az illető családfőket veszti vagy nyeri, hanem a családfők járulékait, a kiskoru lelkeket is. E kulcs szerint értelmezendő mind a katholikus hitre térteknek 72-ös, mind a visztérőknek 37-es száma. Megjegyzendő az is, hogy a plébánus úr az átvételnél még a családfőkkel szemben sem respectálta az országos törvényt, sőt e sorok irója s Gyarmathy Zsigmond úr előtt nyiltan elösmerte, hogy sem a zsoboki ref. lelkésztől, sem a szükséges tanuktól kiállitott s törvényszabta bizonyitványoknak birtokában nincs s mégis nemcsak a nála jelentkezett férfiakat, sőt azoknak hitestársait is a kath. anyakönyvbe bevezette. Ezt különben nemcsak a plébánus úr bevallása, hanem az illetők által, tanuk előtt, kiállitott s birtokunkba levő hiteles bizonyitványok is constatálják s erre vonatkozólag a följelentés a vallás és közoktatásügyi miniszter urhoz meg is tétetett. Ily előzmények után visszatérésre jelentkezett feles számu családfő, kik közül a nők saját eddigi lelkészük előtt jelentették ki, hogy tudtok és beleegyezésük nélkül lettek bevezetve az áttértek sorába s gyermekeiket is eddigi hitükön nevelik és pedig névszerint: Kő-Pál János, neje és gyermeke. 3 lélek; Kis Ambrus, neje, két gyermeke, 4 l. Ifj. Gazsi Ruzsa János, neje, két gyermeke, 4 l. Szalai Ruzsa János, neje, gyermeke, 3 l. Gál János Gyuri Márton, neje, két gyermeke, 4 l. Gál Mihók János, neje, két gyermeke, 4 l. Pál Boncsi Márton, neje, 2 l. Ambrus Ferencz János, két gyermeke 3 l. Szalai Istvánné, Korpos Erzsébet, gyermeke, 2 l. Korpos Istvánné, Ruzsa Kata, egy gyermeke, 2 l, Összesen = 37 lélek. Végül nem hagyhatjuk szó nélkül a plébánus urnak azt a megjegyzését, hogy a „Közlöny" s illetőleg a „Kelet" ujdonsága comprimittálja az erdélyi részekben uralkodó békés és méltányos összeférhetőséget. Erre csak annyit, hogy nem a tényeket registráló ujdonságok, hanem igen is compromittálják az összeférhetőséget a plébánus úr és társai, kik ildomosnak tartják egy egyhközség belviliongásait felhasználni proseliták szerzésére s nem követik boldog emlekezetü néhai püspökük, Kovács Miklós, bölcs példaadását, a ki midőn, mellékes tekintetek miatt, a köznépből egyesek nála áttérésre jelentkeztek, azzal utasitotta el őket: „Maradjanak kendtek, a hol eddig voltak, mert én azt tapasztaltam, hogy a rosz kálvinistákból rosz pápisták lesznek." Ennyit helyreigazitásúl.

— **Harmadik közlemény a zsoboki templom épités javára befolyt adományokról.** Szepesi Lajos úr ivén: Simon Elek polgármester 2 frt, Gyarmathy Miklós 2 frt. Dr. Szőcs Emil 1 frt. Dr. Dézsi László 5 frt. Dr. Éltes Károly, kanonok 1 frt. Himmelstein József 1 frt. Nagy Gábor 1 frt. Gr. Teleki Sándor 2 frt. Merza János 1 frt. Dr. Nagy József 1 frt. K. Papp Miklós 1 frt. Orelli Hugó 1 frt. Svacsina Géza 50 kr. Összesen 19 frt. 50 kr. Szász Domokos ivén: Rucska János, ügyvéd 10 frt. Kőszegvári Gyula 1 frt. Összesen 11 frt. Gyarmathy Zsigmond ivén: Barcsai Domokos 10 frt, Fái Vilmos 1 frt, Ágh Ferencz 1 frt. Egy fürdőről érkezett pápista 2 frt. Összesen 14 frt. E harmadik közlemény összege 44 frt. 50 krajczár. Hálás köszönettel ösmerjük el, hogy még katholikus atyafiak is, mint a fentebbi, valamint eddigi névsorokból láthatni, meghozzák ez ügyben áldozataikat, s ez nemes buzditásúl szolgálhat hitsorsosainknak, hogy jöjjenek buzgón segitségünkre kitüzött czelunkban, melynek diadala első sorban felekezetünk érdeke. Kolozsvártt, 1878. Oct. 30-án. A templom-épitő bizottság.

A szerkeztő postája

Mitrovics Gyulának Sárospatakon. Közleményed a mai számra elkésve érkezett. Kiválló jelességű „Egyházi szonoklattan"-odat köszönettel vettem s lapunkban közelebbről tüzetesen lesz ösmertetve s méltatva.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

VIII. évfolyam. Kolozsvárt, November 10 1878. 45. szám

Megjelenik minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás, b.-farkasutcza 16. sz. hova a lap szellemi részét illető közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal: Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési pénzek legczélszerübben postautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár: Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Szász Domokos.

Tartalom: Népiskoláink átalakitása kérdéséhez. I. Réthi Lajos. — Akarjuk-e mi az uniót? Mitrovics Gyula. — „Én." Felolvasás a kolozsmegyei tanitó-testület közgyülésén 1878. okt. 31-dikén. Szász Béla.—Az áll. ig. tanács n. gyüléséből. r. t.— A kolozsmegyei t.-testület közgyülése. —Vidéki élet — Tárcza: Bethlen Gái bor levele Alvinczi Péter kassai ref. főpaphoz, a gyula-fejérvári tanoda ügyében. 1628. márcz. 28. Közli; Szabó Károly. — Egyházi és iskolai hirek. — A kiadó hirdetése.

Középiskoláink átalakitása kérdéséhez.

I.

Déva, 1878. nov.

Ugy hiszem, nem csalódom, ama föltevésben, hogy, ha országos kormányunk megint kinevezést nyer és rendszeres munkálkodáshoz kezdhet, Trefort közoktatási miniszter urnak egyik első kormányzati ténye lesz az annyiszor munkába vett és annyiszor félbehagyott középiskolai törvény megalkotása.

És akárki vezetné az ország közoktatási kormányzását, ezt a kerdést az ügy lényeges károsodása nélkül tovább már nem halaszthatja.

Volnának észrevételeim a középiskolai törvényalkotás körül eddig felmutatott kisérletekre, különösen a görög nyelv tanitásának igen széles körbe terjesztésére, a reál és human irányu középiskolák mesterséges és természetellenes elválasztására és az országban levő összes középiskolák területi fölvételére s lehető arányositására vonatkozólag is: itt azonban csak az iránt emelem föl igénytelen szavamat, hogy az erdélyi helv. hitvallásu egyházkerület hatósága alá tartozó középiskolák újra szervezésében a lehetőleg tartsunk lépést — az sem ártana, ha elöljárnánk, mennyire lehet — az országos szervezkedéssel.

Ez a tárgy megérdemelte volna, hogy kerületi közgyüléseink jóval többet és sokkal behatóbban foglalkoztak volna vele az utóbbi években, mint a menynyire foglalkoztak.

Belátom azonban, hogy népes törvényhozó testületek, főkép olyan, a minő a miénk, a melynek évenkénti tanácskozási ideje tartalmát a napidijjal rendszeresen el nem látott tagok áldozatkészségéhez kell szabnia, ily kérdésekkel sikeresen csak akkor foglalkozhatnak, ha azokat előbb a szaktestületek tárgyalásai és a nyilvános megvitatás előkészitették.

Ily munkára hivatott szaktestületünk az évenként egyszer tartatni szokott tanári értekezlet, a mely szokott is foglalkozni idevágó kérdésekkel, illetékesen vonnák tanácskozásuk körébe az egyes középiskolák tanári karai is; és végül nem is kerülhető ki az állandó igazgató-tanács, mint egyetemes törvény-előkészitő bizottságunk.

A szaktestületek tárgyalásaival párhuzamosan, sőt azokat megelőzőleg is kivánatos és szükséges, hogy foglalkozzanak e kérdésekkel mentől behatóban a nyilvánosság közlönyei, hogy legyenek ösztönzői és visszhangjai a szaktanácskozásoknak is, és hogy tegyék mentől szélesebb körben gondolkozás tárgyaivá az elhatározás alá kerülő kérdéseket.

Valóban szükséges, hogy ezen fontos tárgy előkészitésére vonatkozólag legalább tanusitsunk egy kissé más eljárást, mint a minőt eddig a legtöbb közgyülési tárgyra vonatkozólag tanusitottunk. Ez ha kitérés is, elmondom itt, mert rég fekszik a szivemen.

A közgyülésnek túlnyomó számban vidéken lakó tagjait nem értesiti soha senki a tanácskozás alá kerülő tárgyakról másképen, legfölebb az elnöki összehivó nehány czim felsorolásával.

Ily előkészülettel aztán bemegyünk jámbor vidékiek s meghallgatván a jelesnél jelesebb kolozsvári szónokokat, szavazunk ösztönünk szerint 4—5 nap

alatt 40—50 törvényalkotási és kormányzati fontos tárgyban.

Jó minékünk, hogy küldőink nem kérdezik ki a hozzájárulásunkkal eldöntött kérdéseknek legalább rövid tartalmát!

Aztán, hogy még utólagosan se foglalkozhassunk az általunk röptiben letárgyalt ügyekkel, igazgató-tanácsunk jónak látja egyáltalában nem küldeni meg a gyülési jegyzőkönyveket és törvény, vagy határozat erejére emelt javaslatokat a közgyülés tagjainak.

Ha szándékosságból származnék ezen mulasztás, a régi róm. kath. papságnak azon eljárásához kellene hasonlitanom, a melylyel eltiltotta a bibliát épen a biblia alapján vezetett népe kezéből: miután azonban, tudom, hogy csak megszokott figyelmetlenségből származik, itten tisztelettelyes kérést intézek az állandó igazgató-tanácshoz, hogy küldje meg nekünk, közgyülési tagoknak, valamennyinek, a kerületi közgyülés összes nyomtatványait.*)

És ha jóságából maradna még egy darabocska hátra, azt csak arra használnám, hogy kérjem, miszerint a régibb nyomtatványok közül is legalább a szervezeti alaptörvénynyel, a melynek határain belől kellene lennünk és mozognunk, ajándékozza meg a kerületi közgyülés tagjait.

Pénzbe kerül ám az! Szerk.

Ez is jó lesz, ha meglesz. Azonban még ebben a nem remélt esetben sem állok el attól a másik óhajtásomtól, hogy fontosabb kérdéseinket vitassuk egy kissé sűrűbben az egyházi lapok hasábjain.

Ha már csak ezekért a tisztelt lapokért is. Mert igaz ugyan, hogy azok egyikétől is az érdekességet eltagadni nem merem; de mindamellett talán bevallható, hogy olykor, mintha az aszálynak, olykor pedig a földet nem érintő elvont testetlenségnek jelenségei kisértenének körülöttük.

Es daczára annak, hogy a tisztelt szerkesztő úr semminek sem lehet nagyobb bővében, mint a lapja hasábjain közlésre váró érdekesnél-érdekesebb dolgozatoknak, remélem nem utasit el, ha azt kérem, hogy nyissa meg ezeket az ismételve jelzett hasábokat az általam szerény mérvben kezdeményezendő, mások által bizonyosan folytatandó középiskolaügyi vitatásoknak.*)

És hogy már ebben a számban is legyen valami arról, a mi czimnek felüliratott, igénytelen előadásom bevezetéseként azt a kérést intézem a székely-udvarhelyi tisztelt atyafiakhoz s mindazokhoz, a kik velök e tekintetben atyafiságban állanak, hogy középiskolájokat ne czimezzék többé főtanodának, mert még azt mondhatná a rosz akarat, hogy ők

Teljes készséggel. Szerk.

TÁRCZA.

Bethlen Gábor levele

Alvinczi Péter kassai ref. főpaphoz,

a gyula-fejérvári tanoda ügyében.

1628. márcz. 28.

Reuerende fidelis nobis sincere dilecte.

Az mi fejérvári scolánk mely szépen kezdett légyen floreálni, ha kegyelmed egyebektől nem hallotta, ez mi levelünkből bizonyoson értheti; jó reménségű ifjak nevekednek tudományokban, felesedni is kezdettek, vadnak öreg deákok reménljük 75. avagy 80-an is; fő emberek gyermeki is alkalmasint kezdtek gyülekezni, az pápista scola szintén üresen kezdett maradni. De egy fő mester nélkűl szükölködnek, a ki Rector Scolae primarius lenne, s az több classisoknak mesteri dependeálnának attól, s az dirigálná az egész scolát: mert a mint immár magunk disponáltuk és classisokra osztottuk őket, principiában senior (vagy minek hiják) tanit, grammaticát, sintaxist, poesist, retoricát academicusok profiteálják, a mellett egyik logicát, másik phisicát, harmadik görögöt sidót olvas; szép seriessel volnának és igen confluálnának az deákok: de a mesterek alítják magokat*), egyik sem akarja másikát priornak agnoscálni, mely egyenetlenség miatt sok inconvenientiák kezdettek emergálni, és az iffiaknak holmi erkölcstelenségre ansát fognak praebeálni; sőt az egyikhez egy Szenczi nevű mester felől suspitio is vagyon, hogy ha nem pontifitius is szintén, de minden maga viseleti, seria disputatioja az miéink ellen azt bizonyitják. Hogy annak okáért oly szép gyülekezet és dispositio meg ne bomoljon, értvén Bakainak megérkezését, ki felől kegyelmedtől egynéhány ízben sok jó emlékezettel való commendálást hallottunk, kegyelmedet szeretettel sőt serio requiráljuk, magához hivatván, adjon hivatalt neki az fejérvári primarius rectorságnak tisztire, és ha vonogatná szintén magát is, meg ne engedje neki, sőt ugyan imponálja, ha külömben nem obediálna, bizonyoson assecurálván, hogy hozzánk való bejövését meg nem bánja, fizetése az több mestereknél feljebb való lészen mind pénzből és ex victualibus, fajlondis köntöse helyett gránátot adatunk, azokon kivűl is, ha industriáját és érdemes állapatját meg-

*) Alitni ma már elavult szó, vélni, hibásan vélni értelemben, itt alítják magokat, annyi mint nagynak vélik, nagyra tartják magokat.

elfelejtették a közép és főiskola közt levő igen lényeges különbséget.

A többi elmondani valóról máskor ir

Réthi Lajos.

Akarjuk-e mi az uniót?

Sárospatak, 1878. okt. 31.

Tiszamelléki reformált egyházkerületünk, legközelebbi őszi közgyülésének azon eljárása, melynél fogva a konventi albizottság egyházalkotmányi tervezete felett készitett s az egyházmegyék által beadott véleményeket, ez alkalommal, nem vette tüzetes tárgyalás alá, a királyhágón túl való testvéreink körében, bizonyos visszatetszéssel fogadtatott. E lapok igen tisztelt szerkesztője s ő vele egyértelmüleg, dr. Kolozsvári Sándor úr, abból azon helytelen, vagy legalább a mi őszinte szándékunknak meg nem felelő, következtetést vonták le, mintha mi a halogatás rejtegetett eszközéhez folyamodtunk volna és pedig csak azért, hogy igy az annyira ohajtott egyesülésnek ily módon álljuk útját.

Ha nem ismerném, hogy ez aggodalom, a mélyen érdeklődő testvér-szivek remegése egy ohajtva várt közös nagy kincs és szebb és áldásosabb jövő minél hamarább való megérkezése felett, jó lélekből jövő szándékunk félremagyarázása miatt, meg kellene neheztelnünk; ennek tudatában azonban legyen szabad, e helyett, őszinte felvilágositást és vallomást tennünk.

Akarjuk-e mi az uniót?

Teljes szivből, minden becsületes feltétel mellett!

Ezt hozza magával, mindenekelőtt, ez ügyben elfoglalt történeti álláspontunk s ezen álláspontho z való következetességünk.

Midőn sajnosan kezdtük, országszerte, érezni szétszórtságunk keserves következményeit, az egyházalkotmány és törvénykezés terén való közös irányadó elvek hiányát, sőt az e részben való teljes elvtelenséget, az „a mennyi ház, annyi szokás"-féle eljárásnak reánk szakadt átkát, tisszamelléki egyházkerületünk volt az, az elsők között, mely a kérlelhetlen tapasztalás keserü, de tanulságos leczkéi alatt feljajdulva, sürgösen, izgatva és kapacitálva lépett fel, a méltányos és történeti alapokra fektetett egyöntetüség és egyesülés elve mellett s mint ennek azon időben egyedül lehetségesnek vált eszközét, ajánlotta a határozatképes konventet. Most, midőn régi óhajunk megvalósulásához, annak felszámithatlan szellemi, sőt anyagi áldásaihoz oly közel állunk, azoknak létrehozatalában másoknál annyi buzgalmat, annyi őszinte készséget látunk, bizonyára nem fogjuk arczulverni multunk alkotásainak becsületes erényképeit s nem fogjuk gyönyörünket találni abban, hogy magyar- és erdélyországi protestans egyházi életünk oldott kéve gyanánt való széthullásának mi legyünk áruló Judásai s gonoszlelkü Tartuffei!

Öntudatosan, kiszámitott ravaszsággal, csak azért, hogy másoknak is zavart csináljunk, nem követünk el autochiriát, nem öngyilkosságot.

Ez volna pedig balvégzetes következménye azon sze-

---

ismerhetjük, fejedelmi kegyelmességünkben meg nem fogyatkozunk. Kegyelmedet kérjük, sőt ugyan obtestáljuk religiónkhoz való nagy szeretetire, hogy ebbeli reménségünkben meg ne fogyatkoztasson, mert hiszszük bizonyoson, és tudjuk, hogy csak kegyelmed jót akarjon, magát nem vonogatja ettől az dicsíretes szolgálattól, hanem obediál; taval is Kassán hozta vala kegyelmed elő azt az iffiat, és akkor is intimáltuk vala kegyelmednek, hogy, ha megérkezik, az fejérvári scolában rendelje. Erre kegyelmedtől késedelem nélkül való kévánatos választ várunk, egyéb se legyen benne: mert ha szintén másuá immár vocatiója volna, és bátor ígíretet tött volna is, miattunk sohul meg nem nyugszik. Kegyelmed mi nekünk ennek végben vitelével igen kedves dolgot cselekednék.

Végezetre fia mellett irott levelét vöttük vala, de immár akkor az a havaseli vajda tisztitől priváltatván a portára is ment volt, ez mostani pedig tiszta török, mind életében, természetiben, maga viselésében; nem akaránk veszedelemre annyi barbarusok közzé bocsátani, kinek udvarában magyar nincsen, hanem török, görög, féltvén természetire nézve is, az iffiú bolondság hogy kegyelmedet ismét ad extremum meg ne szomoritsa; magunk iffiai közzé vöttük, ha jól viseli magát, kegyelmedhez való szeretetünkért gratiánkkal prosequáljuk, és tanitjuk. Az másik szombaton jól viselte magát; az Fejedelem Aszszony instituált volt egy tánczot, kiben 30 persona volt, igen szép inventio vala, maga Mars volt a Fejedelem Aszszony, Alvinczinek imponálta volt Mercurius tisztinek repraesentálását, ő jövén be elől szép gestusokkal és illendő perorálással hoza birt az egész actus felől, öltözeti is illendő lévén; császár előtt is nevezetes lött volna az a balleth. De caetero ipsi gratiose permanemus.

Ex Balasfalva 8 Marty 1628.

Gabriel. m. p.

Kivül: Reuerendo Petro Aluinci, Ecclesiae liberae et Regiae Ciuitatis Cassouiensis Pastori primario etc. Fideli nobis syncerè dilecto.

Rájegyezve Alvinczi Péter kezével: Exhibitae 12 Marty circa horam tertiam vespertinam.

Eredetije, mely a czimen kivül egészen Bethlen Gábor keze irása, az erd. Muzeum kézirattárában (Mike Sándor gyüjteményében.)

Közli: *Szabó Károly.*

*

rencsétlen határozatunknak, ha épen mi nem akarnók az uniót.

Mi, a kiknél a protestantismus kérdése egyuttal nemzetiségi komoly kérdés is; kiket mint veszélyes és elnyeléssel fenyegető ár vesz körül, különesen egyházkerületünk felsőbb vidékein, a panslavismus és romanismus, kiket, egyebek közt, hatalmasan lelkesit az, az ellenünk megindított, sokszor egyenetlen harczban, hogy nekünk nehéz bár, de dicső küldetésünk van itt, a végvárakban, bizonyára nem fogjuk az összetartozandóság erősbitő kötelékeit könnyelmü kezekkel elmetszeni s szent vallásunkat és féltett nemzetiségünket hozni aránytalan, sőt becstelen áldozatúl, csak azért, hogy megtartsuk tehetetlen és szegényes egyedüliségünk szabadalmait; hogy aztán eldicsekedhessünk: „et nos numeri sumus!"

Ezeket, régen, mind megggondolta egyházkerületünk s nem egyszer félremagyarázhatlan kifejezést is adva tapasztalatainak s azokból elvont meggyőződésének.

Ezért van az, hogy a konventi albizottság eddig megállapitott alkotmányterv javaslatát, az egyházmegyék, mint ez a beadott dolgozatokból kitünik, általában, lényegesebb elveiben, valamennyien elfogadták s csakis az egyes részletekre tesznek, illetőleg ajánlanak némi módositásokat, s hogy a tiszamelléki egyházkerület, a talán roszul kifejezett halogatással nem szándékozik a zsinat minél előbb való működését megakadályozni, mutatja az, hogy a félreértésekre szolgáló határozatot eme világos szavakkal egészitette ki jegyzőkönyvében: „Egyébiránt, ha az ügy sürgössé válanék, superintendensi hivatalunk megbizatik, hogy a zsinati ügyek felett való tanácskozásra, már régebben kinevezett bizottságát bármikor is összehivhassa, sőt ez ügyben rendkivüli egyházkerületi gyülésre nézve is rendelkezhetik."

Azért hát csak bátran, aggodalom nélkül, előre, az egyesülésre vezető s eddig megkezdett úton!! Nagyobb örömmel, több őszinteséggel, kimerithetlenebb méltányossággal senki sem nyujt kezet a testvéries unióra, mint a tiszamelléki.

A kitartó, a pontos testvéri szeretetre és kötelesség teljesitésre is szivesen vállalkozik s versenyezni szándékozik.

Mitrovics Gyula.

„ÉN."

Felolvasás, a kolozsmegyei tanitó-testület közgyülésén, 1878. okt. 31-dikén.

Archimedes kérte, de hiában, azt a szilárd pontot, melyről a kosmost sarkából kimozdithassa; mi legalább ismerjük a tájat, melyen a támasztó pontot kereshetjük, sőt, bizonyos mértékben, hatalmunkban áll az emelő rúd is, melylyel az ember mikrokosmosát új forgási tengely köré csoportosithatjuk s evel egy oly világ-reformot létesithetünk, a mely nem a Neptunismus vagy Vulcanismus romboló korszakain át, de még is egészen új eget és földet formálhat az ember-világban.

Ezt az archimedesi pontot mindannyian saját magunkban hordozzuk s neve ama pár röpke hang által kifejezett fogalom: Én. Tengelye a mi személyes vágyainknak és hajlamainknak, mely köré csoportositani szeretnénk mindent, mi saját hatáskörünkbe esik — érintse bár csak is a mi individualis létünket, vagy álljon a család, társaság, nemzetiség és állam kapcsolatai útján, összefüggésben egész nép-családokkal, világrészekkel sőt magával az egész emberiséggel. Sajátos hajlásu tüköre a mi világnézletünknek, melynek gyüjtő vagy szoró méreteihez képest valamennyiünk számára más és másként alakul az a nagy kép, melyet magunknak az egész világ ezerszerü és mégis egységbe tákolt jelenségeiből fölfogásunkban formálunk, a kép egyes vonásait nagyitva itt, kicsinyitve ott; összhangzatos görbületekké simitva még a szemszuró szögleteket is egyik részen s torz vonásokká ferditve még a legszabályosabb hullámvonalakat is a másik oldalról.

A föld müvelt népei hallgatag egyetértéssel arra törekszenek, hogy a hossz-, ür- és sulymérték számára egységes és közös mintát állapitsanak meg s e végett ismételt méréseket téve a földgömbön, az időnként tett mérések időszerinti eredményét, mint összehasonlitási alapot, Párisban letéteményezték, zsinormértékül az egész világ használatára.

Az emberiség saját magára nézve ily közös mintamértéket még nem állapitott meg, sőt épen ellenkezőleg mindnyájan külön-külön önmagunkban hordozzuk azt a legtökéletesebb párisi métert, melyhez szeretnénk szabni mindent, mindent a mi rajtunk kivül van: a természetet és embertársainkat egyaránt, minden láthatónak és elképzelhetőnek, ismertnek és ismeretlennek főzsinormértékeül az a valami szolgálván, a mit ugy nevezünk, hogy Én. Én képzelem, én gondolom; én ismerem, én tudom; én szeretem, én gyülölöm; én kivánom, én akarom — mind, mind csak Én.

S mi ez a nagy hatalmasság, mely mértéke magunknak és az emberiségnek; melynek mivoltához szabjuk felfogásunkat a világról s magunk tartását a világban; melyhez képest tulajdonitunk értéket a dolgoknak s határozzuk cselekvésünket a természet és társaság mozgalmai közepett; mely nem mint mondatott, isten képére, hanem melynek képére az isten alkottatott?

Egykor az a bebizonyitott igazságként vett hiedelem uralkodott, hogy az az Én valami természet-fölötti erő, lényegileg különböző a mi porlandó testünktől, a maga teljes minervai fegyverzetében költözött fogantatásunk vagy születésünk pillanatában porhüvelyünkbe, lakozván ez ő börtönében a test szétbomlásáig s ezután visszatérve ismét a lelkek természetfölötti honába. Isteni erő és akarat lövellte belé ama csodálatos világosságot, melynek fényénél megösmeri magát s e tökéletes mindenséget; melynek mivoltához képest élvez gyönyört és szenved fájdalmat az ember- és természet-világban, kél szárnyra a szépség eszme-körében s emelke-

dik föl, föl egész eredeti hazájáig, az Ur trónusának zsámolyáig, honnan nyerte előképét és erőit magasabb erkölcsi hivatásának is, lényegében hordozván vágyát és szabadságát az elhatározásnak, melylyel magát a nagy Egy-én másává teheti.

Ám a kétely, e valódi inditója minden igazi tudásnak és megismerési előbbrehaladásnak, az idealismus e szép fölfogását is megtámadá, mint a változó idők változó világnézleteinek alkotó fogalmait annyiszor, és addig-addig ostromolta az előbb bizonyosnak vélt tételek közül egyiket is másikat is; addig bizonyitgatta egyik-másik föltevés feltételes voltát s mindenek fölött annyiszor követelte egyik másik állitás valódi bebizonyitását, hogy csakhamar szétszakadozott a hivők addig egységes tábora; szétfoszlott az arany szegélybe vont költői fátyolkép, melynek foszlányait aztán kénye-kedve szerint szabdalta, bontotta, toldozta egyik is, másik is, ugy hogy szinte elmondhatjuk, csak épen az egyház őrizte meg ez idealis képet a maga sértetlenségében, melynek bámulására és imádására aztán csak épen az igaz hivők gyülekezete sereglett föl; a támadás és védekezés zür-zavarában, természetesen, itt sem hianyozván az a közös jellemvonás, hogy mindkét fél egyaránt tul lött a czélon, midőn pedig csak is saját álláspontját kell vala mindeniknek megvédenie.

De az előbb tulhajtott szenvedélyességgel folytatott harcz, lassan-lassan visszatért természetes medrébe s a tudomány méltóságához illő komolysággal indittatott meg az alapos vizsgálat, nem az ábrándok, óhajok és a hit köréből vett tételek, hanem e vizsgálat valódi eredményei tekintetvén egyetlen irány adóúl, melyek tanuságtétele dönt a nagy kérdésben: ki ez a nagyhatalmasság, ki ez az Én?

Az elfogulatlan vizsgálathoz képest majdnem teljesen egyhangu megállapodásnak tekinthetjük először is azt a tételt, hogy az Én épen nem készen jő erre a világra, legalább nem olyan formában, a milyennek jelenleg magunkban tudjuk; hanem csak ugy fejlődési folyamatja van, mint bármely természeti lénynek, hogy ismeretlen tényezők s részben ismeretlen föltételek közreműködésével ugyan, de majdnem szemmel láthatólag sarjad, nő és hervad el, mint akármely növény. Sőt e hasonlat még tovább vihető, mert valamint a növény folyton uj anyag-részecskék fölvétele és szervesitése útján fejlik, de az előbb szervetlen anyagrészecskék szervesitése által oly formáló erőt olt beléjök, mely az illető növény természetéhez képest állandó formákba kényszeriti az elébb formátlan anyag-részeket: az Én is magától csak oly idegen alkotó elemeket vesz első sorban érzékei útján magába, csak ugy saját természetének megfelelőkké teszi azokat, csak ugy beléjök oltja a maga formáló elvét s állandósitja igy a maga saját formáit is.

Mellesleg megjegyezve, nem kerülheti el figyelmünket az a tény, hogy a régi kérdés: melyik az első: a tojás, vagy a tyuk? itt is ismétlődik. Ha az Én nem jött születésünkkor velünk a világra: az érzéklés útján fölvett idegen alkotó elemekkel legelején mi közli azt a formáló elvet vagy erőket, mely és melyek a keletkező Én formáit állandósitják és kifejlesztik; ha pedig az Én a maga mivoltában megvan bennünk már világra jöttünkkor, mi teszi ki létét az alkotó elemek fölvétele előtt s miért nem tanuskodik a maga meglétezéséről, mint tanuságot tesz mostani kifejlettségében, hogy van, hogy hat, hogy működik, szenved és cselekszik, alkot, teremt és romból?

A helyett, hogy e kétágu kérdés akármelyik felére a prókátori mester-fogások egér-utján próbálnánk feleletet keresni és adni: sokkal tisztességesebb dolognak tartom egyszerüen bevallani tudatlanságomat. Hinni szabad az egyik félnek azt, hogy organismusunk készen hozza magával azokat a nem anyagi erőket, melyek formáló elvként szervezik az érzéki úton fölvett alkotó elemeket az Én véghetetlen teljességü és csodálatos fejlődésre alkalmas mivoltává; hinni szabad a másik félnek azt, hogy organismusunk anyagainak összeműködése idézi elő azokat a miveleteket, a melyeknek összehatási eredményeül tudjuk magunkat Én-nek, de valamint a gőzgép alkotó részeire szétszedve nem fog teherhordó és szállitó erőt kifejteni: organismusunk anyagainak szétbomlása után lényegnek vélt Én-ünk sem fog, mint ilyen, létezni s csak ugyanazoknak az anyagrészeknek ugyanazokba a formákba való összecsoportosulása fogná megint ugyanazokat a miveleteket előidézni, a melyeknek összehatási eredményeül magunkat e mi Én-ünknek tudjuk. Hitünkkel ragaszkodhatunk bármelyikhez e föltevések közül, sőt lehet e hit alapján aztán továbbfüzni gondolatainkat, egész fogalomrendszert szerkesztvén s a valószinüségi számitás módjára próbálván erősségeket gyüjtení, a melyeknél fogva inkább ennek, vagy annak a hitnek vallói kivánunk lenni — az egyik minden szerinte fölösleges hypothesist elvileg viszszautasitván s minden érzékletileg föl nem fogható dolgot már eleve nem létezőnek decretálván; a másik pedig megfoghatatlannak nyilatkoztatván az Én létét és jelenségeit, ha alapjául szolgáló oly erők egységét föl nem vesszük, a melyek más lényegüek és természetüek, mint bármely anyagi összetétel, akár az organismus formájában is.

De ha igy egész szerénységgel s megösmerési erőink korlátozott voltának ismeretével őszintén bevallju k — s az ember természetéből folyónak tekintjük-e mi tudatlanságunkat, viszont nem tagadhatjuk meg az emberi tudástól azt az elégtételt, mely annak elismerésével jár, hogy a lényeg és eredeti keletkezés e végkérdésének mellőzésével, tovább menőleg az Én életfolyamatunk alatti kifejlődéséről, megizmosodásáról és működéseiről, ezeknek föltételeiről és törvényeiről csak épen annyit tudunk, mint a természettudós az egyes organismusok kifejlődéséről, megizmosodásáról és működéseiről, ezeknek föltételeiről és törvényeiről, mig a

lényeg és eredeti keletkezés végkérdéséről a természettudós sem tud egyetlen szócskával is többet mondani az organismust, mint mi az Én-t illetőleg. A különbség köztünk és a maga tudásával netalán büszkélkedő természettudós közt csak az, hogy mi teljes tudatában vagyunk a mi ily értelemben vett tudatlanságunknak, ő pedig elég tudatlan, hogy hitét tudás szinében akarja árulgatni.

A maga tudásával már biró Én-nek legjellemzőbb jelénye az, hogy az idő folyamán szerzett minden alkotó eleme: képzetei, fogalmai, hajlamai, vágyai, szokásai, s az ösztön-élet minden mozzanatai: az élvre vagy sérvre, a szépre vagy rútra, a hasznosra vagy káros, a jóra vagy gonoszra s a valóra vagy valótalanra vonatkozó minden itéletei, melyeket magáéinak tud s melyekkel szemben magát Én-nek tudja, válozhatnak, módosulhatnak, új kapcsolatba léphetnek, tudalmasulhatnak és ismét tudalmatlanokká válhatnak, de azért ő magát, mint Én-t mindig ugyanannak az egynek, változatlannak, minde sok változandó közt az egyetlen állandónak tudja és érezi, a legellentétesebb gondolatok, itéletek, érzelmek és elhatározások változatai mellett is, nem magát a változatok alanyát tartja megváltozottnak, hanem csak azokat; e maga egységének tudatával a lényegül az Én-t s minde változandókat csak is járulékokul ismervén el, a mely járulékok egy része, vagy akár valamennyi is változhatnék, sőt egészen másokkal cseréltethetnék ki, de azért az Én mindig csak ugyanaz az Én maradna.

Ugy látszik, tehát, hogy az Én főjellemvonása az a tehetség, hogy magát és a mi a magáé egymással szembe birja tenni s igy tudatára tud ébredni magának azokon s azoknak magán, ez időben szerzett elemek mintegy támasztó pontokul szolgálván igy az Én-tudatnak, szolgáltatván a tartalmat, melynek Énünkben tudatára ébredünk, alkotván a tárgyat, melynek magát az Én, mint alany, szembe helyezi, de a mely tartalom és tárgy mindörökre homályban maradna, ha az Én, a minek tartalma és tárgya, e tudatra ébredés erejével, bár lehetőségileg, magában nem birna már eleve.

(Vége következik)

Szász Béla.

Az áll. igazgató-tanács nagy gyüléséből.

Kolozsvár, 1878. nov. 3.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; Zeyk Károly, főgondnok; b. Bánffy Dániel, Lészai Ferencz, Incze Mihály, Benkő János, Gyarmathy Miklós. dr. Jenei Victor, Szász Béla, Deák József, Szabó Ádám, Bodor Antal, titkár és Balogh György, ügyvéd.

Az időközben elnökileg elintézett ügyek bejelentése és tudomásul vétele után

Az elnök előadja, hogy a sz.-somlyói tanitói cameraticum időközi jövedelmei az egyháznak, adósságai törlesztésére, kölcsön adatván; a püspöknél őrzött tak. pénztári könyvecske, ehez képest, a pénztárnokhoz tétetett át, hogy a kiutalt összeg az egyhközségnek leküldessék; miután ő számadása alól maig sem mentetett föl, kéri az ügy ellátásának a pénztárnoknál leendő megsürgetését, magának a számadás terhe alól fölmentését s a pénztárnok arra leendő utasitását, hogy a folyó kamatokat e czimen vezesse számadásba. A határozat ez értelemben mondatik ki.

A nagy-enyedi főtanoda haszonbérleti szerződései, a jogi bizottság jelentése alapján, tárgyalás alá vétetvén, a bistositási összegek kiegészitése iránt tett rendeletnek elég levén téve

a) az enyed-tinódi jószág iránti szerződvény helybenhagyatik, némi kiegészités elrendelése mellett;

b) a m.-szt.-királyi jószág iránti szerződvény szintén helybenhagyatik, azzal a hozzáadással, hogy a haszonbér leteltének ideje legkésőbb ápr. 1-sejéig halaszthatő, de ez esetben a biztositéki összeg is ugyanaddig tartandó ben;

c) a vingárdi jószág haszonbérlője által nyujtott biztositék tárgya felől becsü-levél nem terjesztetvén föl, sem a biztositékúl lekötött ház tűzkármentése igazolva nem levén: a kiegészitések fölterjesztéseig a megerősités függőben tartatik, az elöljaróság addig is utasittatván a biztositékúl fölajánlott értékekre való betáblázás keresztülvitelére s ha e föltételeknek 30 nap alatt elég nem volna tehető: a haszonbéri szerződés azonnal fölmondandó;

g) a m.-szt.-imrei jószág iránti szerződés megerősitése szintén fölfüggesztetik, mig a biztositékúl lekötött fekvők további (s még át nem telekkönyvezett) tulajdonosa is engedélyt nem ad a betáblázásra;

e) a m.-décsei jószág haszonbérlője által lekötött ház becsü-levele és biztositási okmánya felküldendő;

f) a t.-szt.-györgyi jószág bérlőjével a szerződvény, a föltételeknek elég nem tétetvén, fölmondandó, a hátrálékban maradt 2 bérleti részlet iránt a pör meginditandó;

g) a miriszlói szőlőkre nézve, ha szerződvényi biztositék ez ideig nem volna beszolgáltatva: a szerződvény fölmondandó és a bérlet biztositása iránti kellő lépések megteendők.

Általában utasittatik az elöljáróság, hogy a szerződvények mind közjegyzőileg hitelesitett aláirásokkal látandók el.

Elekes György, a b.-bocsárdi filia papja, fölhivásra igazolja, hogy azon egyház adójának csak is idei részletével van hátrálékban; jelenti, hogy az egyenértékü adó restantia onnan eredt, hogy a szabályszerü kirovás meg nem történt; tagadja, hogy a földek lefoglalt terményeit elszállitotta volna s hogy az egyhk. földjei árvererés alá volnának vonva. Jelentése tudomásúl vétetik; a restantia 45 nap alatti törlesztésére utasittatik s elvárja tőle az ig. tanács, hogy a községi elöljárók által ellene alaptalanul emelt vádak miatt elégtételt szerzendő, a kellő lépéseket megteendi.

Dr. Jenei Victor, időközben ig. tanácsossá választat-

ván, a kolozsvári egyházmegyétől nyert képviselői mandatumáról lemond. A főt. püspök úr elvi szempontból e nagy gyülésre halasztotta a f. é. szept. 28 dikán benyujtott e lemondást s most előadja, hogy az alaptörvény az igazgató-tanácsosokat „az egyházkerületi közgy. kebeléből“ rendelvén választatni: alkotmányosabbnak tartaná, ha az ig. tanácsosok egyszersmind a közgyülés tagjai is maradnának. Dr. Jenei hivatkozik a tényre, hogy dr. Kolozsvári Sándor, annak idején lejárván ig. tanácsossága, tett interpellatio nyomán hozott közgyülési végzéssel ismét választhatónak mondatott ki s meg is választatott újolag ig. tanácsossá; kijelenti, továbbá, hogy azért mond le, hogy az egyhkerület közügyei iránt minél több érdeklődő legyen megnyerhető, megjegyezvén, hogy ha az alaptörvény mondja is, hogy az ig. tanácsosok kebeléből választandók, de nem mondja, hogy más czimen is tagoknak kell lenniök, sőt épen meghatározza, hogy már ig. tanácsosság czimén is közgyülési tagok. — Szász Béla hivatkozik a saját maga praecedens esetére, a midőn 1874-ben, mint megválasztott ig. tanácsos, ugyanaval az indokolással mondott le a közgyülés szinén a kolozsvári egyhmegye képviseletéről s a közgyülés ez indokolást és lemondását elfogadván, az új választást el is rendelte (minek folytán épen dr. Jenei V. választatott meg utódjául). — Mások az állami példára hivatkozva, ohajtandónak nyilatkoztaták, hogy, mint a miniszterek képviselők is, az ig. tanácsosok is különben is illetékes tagjai legyenek a közgyülésnek s igy, többségi határozattal kimondatott, hogy „ig. tanácsunk alkotmányossági szempontból óhajtja, hogy kerületi kormányzó testületünk választott tagjai az egyházkerületi főt. közgyülésnek különben is tagjai legyenek, mihez képest fölkéri dr. Jenei Victor urat, hogy lemondását visszavenni szivesjék.“ Dr. Jenei Victor irásban kéri e határozat kiadását, hogy válaszát irásban adhassa be.

Az erd. muzeum egy hagyomány után Sándor Elek, nagy-enyedi egyhk. főgondnok örököseinek bizonyos összeget tartozván annak idején fizetni: Sándor Elek ez összegből 1500 frtot az egyházközségnek ajándékozott. Az egyházközség már most telekvásárra kivánván e reménybeli adományt forditani, fölkérte a muzeum-egyletet az 1500 frtnak most leendő kifizetésére. Az egylet hajlandó is erre, ha az 1500 frt 6%-os kamatját az egyhk. Sándor Elek haláláig kész fizetni s az egyhk. kéri ez ügyletre az ig. tanács helybenhagyását. Az adomány-levél másolatban leendő fölküldése és Sándor Elek beleegyezésének kieszközlése és fölterjesztése elrendeltetik.

Kelemen Ferencz galaczi levita, sulyos családi veszteségek czimén, fizetése félévi előlegezését kéri, a törlesztést negyedévenként igérvén. Kérése teljesittetik.

A közoktatási miniszter véleményt kérvén a Nagy- és Kis-Kapus között felállitandó közös községi oskola ügyében s a két egyházközség kihallgattatván: a terv kivitele nem ajánltatik, a községek távolsága és a közlekedési út veszélyes volta okán.

A közoktatási miniszter Körösfőn államilag segélyezendő községi oskolát akarván állitani, az egyhk. kihallgattatott, de jelenti, hogy az épitéshez szükséges kő fejtésén és beszállitásán kivül a maga részéről több áldozatot nyujtani nem tud. A miniszter ily értelemben értesittetik.

A számvevői jelentések a s.-szt.-györgyi tanoda fölhajthatatlan tőkéi kitörlése —; a kolozsvári egyhk. 1878 évi költségvetése és a sepsi-szt.-györgyi tanoda épitési számadásai iránt, elfogadtatván, az illetőkkel közöltetnek.

A gyula-fehérvári egyházközség 116 tagja folyamodást terjeszt az ig. tanács elé, hogy a püspöki rendelettel félbeszakitott próba-prédikációk folytathatása megengedtessék, mivel az egyhk. már több mint 2 éve pap nélkül van — volt papja hosszas ideig tartott betegeskedése s majdan bekövetkezett halála okán; mivel a kath. felekezet ottani főszékhelyén egyházunk veszélyeztetését látja a késedelemben s gúny tárgyává is válhatik egyházunk ilyes zavarok nyomán, melyek a folyamodók szerint, indokolva sincsenek, a candidatio szabályszerüen történvén s a főt. püspök urnak is idején bejelentetvén.

A főt. püspök úr előadja, hogy a panaszt a candidatio ellen Tókos Sándor, vajasdi pap s nehány fehérvári egyháztag tevé s mig az ügy az ő vizsgálatán át nem megy, e panaszos fölterjesztés sem tárgyalható.

Szász Béla megjegyzi, hogy a pap-választási szabályok a megkezdett próba-praedicatiók félbeszakitásáról nem tudnak semmit, s hogy a próba-praedicatiók megkezdődhettek légyen, azt meg kellett előznie a szabályszerü köröztetésnek, a szabályszerü candidálásnak s miután tudja, hogy a főt. püspök úr meg nem engedte volna az előzmények szabályellenes lefolyta esetén a próba-praedicatiók megkezdését: intézkedés szükségét látja.

A főt. püspök úr kijelentvén, hogy az esperes szabálytalanul az előtt tüzte ki a próba-praedicatiok tartását, mielőtt ő a candidálás szabályszerüsége fölött nyilatkozhatott volna: kéri az ig. tanácsot ne gátolja az általa megindított vizsgálat lefolyását s csak azután vegye a 116 tag beadványát tárgyalás alá.

Az ig. tanács a 116 tag beadványát átteszi a főt. püspök urhoz, jelentéstétel végett.

Ezeken kivül elláttatott nehány folyó ügy.

r. t.

A kolozsmegyei tanitótestület közgyülése.

Kolozsvár, 1878. nov. 1.

Az első nap délutánját két nyilvános előadás töltötte ki. Dr. Schmidt Ágoston egyetemi magántanártól halottunk a Lyceum természettani termében egy kisérletekkel összekötött, tanulságos előadást, ily czimen: „Az erély nemei és azok átalakulása.“

Előadó bévezetőleg fölemliti, hogy a physikai buvárlat jelen pezsgő mozgalma attól a pillanattól datálódik, midőn a természettan elvetve a sulytalan fluidumok munkáját, a mozgást állitá fel a természeti jelenségek és változások alapokául. Amint a tömegmoz-

galom avagy mechanikus mozgás (erély) alkalmas körülmények közt, megfelelő mennyiségü hővé, villanyossággá, hanggá stb. változhatik, ugy viszont ezek is egyenértékü mechanikus erélylyé alakulhatnak át. Ezután megkülönböztetvén a helyzeti és mozgási erélyt, elősorolja az erély eddig ismert hét nemét, melyek mindegyike, mint helyzet és mozgás erély jelentkezhetvén, százkilenczvenhat átalakulási processus lehetséges; ezek közül csak a mechanikus erélynek ugyan azzá való átalakulása tekinthető olyannak, melynek viszonyai és törvényei minőség és mennyiség szerint az exact tudomány igényeinek teljesen megfelelőleg vannak megállapitva; a hő és mechanikus erély közt is sikerült már egy quantitativ vonatkozást felderitni, mi az erély többi nemeire nézve még ma jámbor óhajtás. Mindamellett az erély aequivalens átalakulása kétségtelen tapasztalati tény, melynek szükségképi következményeül áll a tétel, hogy a mint a világegyetem anyag-képlete állandó: ugy az anyaghoz elválhatatlanul kötött erélyképletnek is állandónak kell lenni. — Ámde minthogy a mozgás olyasmi nélkül, a mi mozog, nem gondolható, az égi testek közti ürt, mint a fény- és hőmozgás hordozója, a tökélyesen rugalmas éter hidalja át, mely végtelen finomságánál fogva az egyes testek atomjai közé is behatolva, ezek egymásra hatását sokképen módositja.

Példakép az erély átalakulására bemutat nehány kisérletet, névszerint: az ingát, melynél a mech. helyz. erély mozgási erélylyé s viszont változik át mindaddig, mig az ingába eredetileg fektetett erély a lég ellenállása s a surlódás disgregáló és hőgerjesztő munkájában szét nem oszlik; egy sebesen forgó, szájával lefelé forditott edényből a viz ki nem folyik, mert a röperő szakadatlanul a viztömeg helyzeti erélyévé változik; a légtűzszerszámban összeszoritására elhasznált mech. munka mint hő tünik elő, mely egy darabka tapló szénkönenyeinek helyzeti vegyerélyét felszabaditja; surlodás által egy rézcsőben a kénaether néhány percz alatt fel forr; a villanyáram vizen vagy vékony vashuzalon való átmentében tetemesen gyengül, de a látszólag eltünt villany erély ott a viz felbontásában, itt a huzal megmelegülésében más alakban ismét napfényre kerül; a villanyos áram mozgási erélye a körében levő puha vasban a delejesség, a közellevő zárt vezetőben a feszült villanyosság helyzeti erélyét támasztja; a Geissler csövekben a villanyos erély különböző szinben ragyogó világossággá leszen; a beszélő telephonban a hang mech. mozgássá, ez delejességgé, ez ismét villanyossággá — a hallgató telephonban ez a villanyosság delejességgé, ez mechan. mozgássá s hanggá változik; a Noëféle hővillanytelepben a világitó gáz helyzeti vegyerélye hővé, ez villanyárammá; a Crookes-féle radiometerben a világosság sugárzó erélye, egyik oldalon kormos csillámlemezekkel felszerelt platin-keresztecskét forgó mozgásba hoz; Edison phonomotorában a hang egy kereket hoz forgásba: e kisérletek perspectivát nyitnak oly korba, midőn fa- és szénkészletünk fogytával a közvetlen verőfény és az ebből lett szelek, vizesések, folyóvizek, a hold és nap vonzása okozta árapály erejével nem csak gépeinket hajtjuk, hanem talán p. egy vizesés erélyével, ételünket főzzük, szobánkat fűtjük s még világitjuk is.

A második előadást Kiss Sándor polg. isk. tanár tartotta, a polgári iskola épületében „a földrajztanitás módszeréről."

Álljon itt ennek is rövid kivonata, előre is megjegyezvén, hogy az ilyen tárgyu értekezések értékét egyfelől igen nagy mértékben emeli az élőszó, másfelől annak nemcsak főbb vonásaiban, de részleteiben való bemutatása. A vázlatos reproductio, mit adhatunk, következő:

Nincs tantárgy, mely annyira igénybe venné a tanitó ügyességét, mint a földrajz, és másfelől, melynek módszerében annyi eltérés, bizonytalanság lenne mint ennél. E körülmény okát részint e tárgy sokoldaluságában, részint az iskolába való bejutásának rövid multjában látja. Történeti visszapillantással bemutatja a földrajz multját s szól a philantropok buzgalmáról, melynek czélja, hogy e tárgy az iskolába méltó helyet nyerjen. De a philantropok elismerésre méltó buzgalma daczára is az ők földrajza nem volt egyéb, mint zavaros encyclopediája egy csomó historiai, politikai, s statistikai adatoknak, melyek közt összefüggést, ezek és a talaj közt ok és okozati viszonyt keresni senkinek eszébe nem jutott. E korban tehát a földrajz a tanulónak csak emlékező tehetségét vette igénybe, s igy sok tekintetben nem fejlesztő, hanem épen butitó hatása volt. De e század elején végre bekövetkezett a földrajznak egy szebb, egy uj kora. Két férfiu az, ki a földrajzot **tudománnyá** tette s annak módszerében a helyes utat, az egyedül biztos kulcsot felfedezte. E két férfiu Humbolt Sándor és Ritter Károly; behatóbban szól ezek érdeméről, amannak utazásáról, s azután áttér az általok megteremtett összehasonlitó módszer megesmertetésére. Részletesen szól e módszer 2 neméről: a külső és belső összehasonlitásról, gyakorlati példákkal világositván azok alkalmazását.

Szól a földrajzi tényezők azon összefüggéséről, mely a Ritter módszerének alapját képezi, s ezeknek az emberre gyakorolt befolyásánál fogva a földrajz és történelem közti összefüggésről. A földrajz és történelem, habár különhöző müködési körrel birnak is, — testvérek; állitását Peschel Oszkár azon tételével bizonyitgatja, melyben mondja: „A népek azon vidékek bélyegét hordják magukon, melyeken laknak." Az összehasonlitó módszer lényegének bemutatása után áttér azon előnyökre, melyekkel e módszer bir. Összehasonlitja a földrajznak ezen elvek szerint való kezelését a régi eljárással s illustrálja, hogy

Folytatás a mellékleten.

paedagogiai szempontból mennyivel előnyösebb e módszer, mely által a tanulónak annyi lelki tehetsége vétetik egyszerre igénybe. Szól továbbá e módszernek a polgári, sőt tapintatos mérséklettel az elemi iskolában is alkalmazhatása mellett, mint legfőbb bizonyitékot mutatván fel, hogy épen igy fogunk az elemi iskola egyik legfőbb axiomájának, a szemléltetve tanitásnak igazán hódolni. Több oknál fogva azonban, különösen az alsóbb rangu iskoláknál, az összehasonlitást inkább az ismétlés idejére kivánja szoritani. A földrajz szemléltető eszközeinek érintése után, áttér e tárgynak rajzoltatva tanitására s megismerteti — mint a helybeli polg. iskolában a földrajz tanára — követni szokott eljárását, bemutatván ez iskola növendékeinek földrajzi dolgozataiból osztályonként egy nehányat. Valóban olyan munkákat láttunk ezek közt, melyek becsületére válnak a kolozsvári polgári iskolának! De e téren az eddiginél egy sokkal előnyösebb rajzoltatási eljárást és mintát is bemutatott az előadó Az ilyen földirati rajzokkal csak ez év folytán ismerkedett meg Seidlitz után, s mivel meggyőződött ennek korábbi eljárásánál minden tekintetben czélszerübb voltáról, ennek alkalmazását már a jelen tanévben megkezdette. Valóban óhajtandó lenne, ha földrajzzal foglalkozó tanitóink a tárgy e nem kis fontosságu ágát figyelmök, tanulmányuk tárgyává tennék. — A földrajz tanitásnak itt igen szűk keretben felmutathatott módszerének előadása után, előadónk áttért annak gyakorlati bemutatására is, tárgyalván a Ritter-módszere szerént az ész. nyugoti hegyvidéket, a Dunántuli kerületet, a két alföldet s a hydrografiai viszonyokból — minthogy az idő jó előre haladt — csak a Dunát.

A második napon, a közgyülést megelőzőleg $8^1/_2$—$9^1/_2$ óráig, Spengel Ede nyilvános tanitásán jelent meg a tanitók nagy része, a luth. elemi népiskola 3-dik osztályában. A tanitás végeztével a megfigyelés végett megjelent tagok — szokás szerint — zárt értekezletté alakulván, eszmecserét folytattak s illetőleg birálatot mondottak kortársuk tanitása felett. Jóravaló intézkedés, mely méltányos criterium által úgy az elbizakodott, magát a tanitás módszerében csalatkozhatatlannak hivő tanitót, mint az elv nélkül tévelygőt útbaigazithatja. A tapintatosan megejtett birálat lehet tanulságos és buzditó egyszersmind. Spengel tanitását a birálók sikerültnek jelentették ki.

A 10 órakor kezdődő 2-dik ülésen a közgyülési tárgysorozat rendje szerint jelentést tett a szavazatszedő bizottság a szavazás eredményéről, melynek alapján Váradi Károly a tanitótestület elnökének, Benedek József alelnökének, Rieger Imre titkárának, Dézsi László és Nagy Kálmán jegyzőinek, Propper Ferencz pénztárnokának, Pataki Ferencz könyvtárnokának és Gazsi József tanszertárnokának nyilvánittatott ki a korelnök által. Választatott ezeken kivül a központi választmányba még 22 választmányi tag, részint az alapitó, részint a tanitótestületi rendes tagok közül. A kiküldött bizottságok jelentéseiből látható volt, hogy a tantestület hivatalnokai kötelességüket lelkiismeretesen teljesitették. Mind a könyvtárról, mind a pénztárról, valamint a tanszertárról elismerést kifejező jelentéseket hallottunk. A könyvtár tetemesen gyarapodott.

A „Család és Iskola“ czimű nevelésügyi szaklap kiadása ezentúl is a központi választmányra bizatott s kiadását a közgyülés a gyülés szinhelyén eszközölt önkéntes aláirások s illetőleg pénzbeli segélynyujtás által biztositotta.

Tárgyaltatott még nehány inditvány, melyek részint az ügykezelésre, részint nehány vidéki tagnak a központi körhöz leendő csatolására s általában a vidéki körök és központi választmány közötti kapocs szorosabbá tételére vonatkoztak.

VIDÉKI ÉLET.

Gyulafehérvár, 1878. nov. 6.

Tisztelt szerkesztő úr! Fejedelmi városunk egykor oly fényes egyháza kebelében az utóbbi időkben nem sok hirlapba illő esemény adta elő magát. Rég volt, a midőn még mi is tevékeny részt vehettünk az egyházi élet küzdterén s anyaszentegyházunk történetének lapjaira egy-egy fényes adatot szolgáltathattunk közéletünk mozzanataiból. A szabadságharcz gyászos pusztitásai után örülhettünk, ha magunkat megszámlálva, bár annyian valánk, hogy oldott kéveként végkép szét ne hulljunk.

Felejthetetlen b. e. Elekes Károlyunk ekkor mutatta meg, mire képes a nagy szellemi erő, a kitartó buzgósággal és egyházias lelkesültséggel párosulva. Csak rá kell mutatnunk azokra az időkre, a midőn még teljes tetterejével rendelkezett s egyházunk akkori állapotaira, hogy minden szónál hangosabban beszélő tanubizonyságai álljanak előttünk az ő működésének.

Fájdalom! mindez már csak a multé s ha az egyházunk ügyét melegen szivünkön hordozók a jövőbe vetünk egy-egy pillantást, csak aggodalom és kétség boritja el tekintetünket

A boldogult hosszantartó betegeskedése alatt, midőn hónapokon át a halálos kór szegzé nyoszolyájához, már csak árnyékát birbatók az egykorinak s mióta az Úr végleg magához szólitá: elmondhatjuk mi is, hogy leesett a mi fejünknek koronája!

Még inkább neheziti ez elhagyatottságunk állapotát az a sajátságos helyzet, melyben itt, az idegen ajkuak és felekezetüek csapkodó hullámai közepett, mint egy kicsiny szigetecske, érezzük magunkat. A hitőseink vagyonából is nagyrahi-

zott fényes kath. püspökség, minden járulékaival egyetemben, egy felől; a német és román ajkuak zagyvaléka, másfelől s a gazdag és nagy számu izraeliták harmadik felől, félelmes versenytársakként szorongatják a mi kis, és aránylag szegény egyházközségünket, mely még a teljes rend és béke idején is oly hatalmas vezető karra szorult, minő megboldogult vezérünk vala. Ő, csak ő tudta a más felekezetek, a hatóságok és társadalmi osztályok közt azt a tekintélyes állást kivivni a fehérvári reformatus papnak, a melyre egész anyaszentegyházunk megnyugvással tekinthetett és büszke lehetett.

Ily viszonyok közt, természetesen, kétszeres feszültséggel néztünk rég folyamatba inditott papválasztásunk elé, annyival is inkább, mivel az új papválasztási szabályok sem türik a hosszas késedelmet, de, ha türnék is, a mi helyzetünkben még szabályellenesen is azon kellene mindenkinek törekednie, hogy ez az egyházközség egy perczig se maradjon pap nélkül, ha felekezetünket a legnagyobb veszélyeknek kitenni nem akarjuk.

Fájdalom! már az administratio idején bekövetkezett surlódásokból lehetett látni, hogy a fehérvári papság nem megvetendő jövedelme fölött hivatottak és nem hivatottak kemény harczot fognak küzdeni s nem az egyházért, hanem m a g u k é r t, minden követ meg fognak mozgatni, csak hogy a kecsegtető pályabért elnyerhessék.

Végre megtörtént a köröztetés; a pályázók (9) jelentkeztek, a candidáló bizottság hivatásában eljárt s egy folyamodó visszalépvén, kettő visszautasittatván, a más 6 jelentkező pályázatra is bocsáttatott — minderről a főt. püspök urnak szabályszerü jelentés tétetvén s mindez intézkedéseket a főt. püspök úr helybe is hagyván.

A próba-beszédek tartása kezdetét vette; mi teljes reménynyel a siker iránt, néztünk a további próbák elé — és ime! akkor jön, mint felhőtlen égből a villámcsapás, a főt. püspök úr betiltó rendelete, minek következtében a nt. esperes úr intézkedett is s a próba-beszédek tartása félbe is szakadt.

Lehet képzelni, már most, a mi helyzetünket, kik alaptalan feladásokért kénytelenek vagyunk szenvedni egyházunk romlását és meghasonlását, talán, talán — ne adja Isten! — az idegen felekezetek incselkedéseit s a zavarosbani halászatát Szégyeljük csak szóba is hozni papválasztásunkat, mert félünk, hogy gúnytárgyai leszünk az egész városon s látjuk előre, hogy egyházunk kebelében annyira elharapózik a pártoskodás és bujtogatás, hogy aztán újból kell, ha lesz ki, épiteni mindent, mint a szabadságharcz után.

Föl nem tehetjük főt. püspökünkről, hogy ily kényes helyzetü egyházban bármely személyes tekintetet is érvényesülni engedjen s épen azért megfoghatatlan előttünk, hogyan és mily alapon történhetett a próba-beszédek megszakitása. Hiszen, ha bármiféle törvénytelenség fordult volna elé, bizonyosan nem hagyta volna helybe a főt. püspök úr a candidálást, de épen mert helybenhagyta, törvény szerint nem is voltak a próba-beszédek megszakithatók.

A papválasztási szabályok is megrendelik, hogy, ha bárminemü kifogás fordul elé, a felett az egyházmegyei törvényszék köteles itélni és pedig 8 nap alatt, ime, mí már heteken át várjuk az ügy eldölését s mégis semmi mozgás, semmi intézkedés, hanem mind csak halad papválasztásunk, a törvény határozott rendeletének ellenére, egyházunk kiszámithatatlan kárára és az idegen felekezetek csufságára.

Az egyház tagjai közt azért nagy a felháborodás — akkora, hogy tartózkodnom kell a nyilvánosság szine elé való hozatalától. A mélt. áll. igazgató tanácshoz folyamodvány terjesztetett és reméljük e testület igazságszeretetétől és ismert erélyétől, hogy meg is teszi a kellő lépéseket a felháborodott egyházhözség közvéleményének lecsilapitására.

Hisszük, hogy a mélt. áll. ig. tanács nem fogja türni, hogy egyesek érdekéért egy egész egyházközség békéje fölháborittassék s a pártoskodásnak és közönynek az egyházi ügyek iránt, út nyitassék.

Mi sérelmeink orvoslását a mélt. áll. ig. tanács törvénytiszteletétől és bölcsességétől várjuk.*)

Ugy legyen!

Egy v á l a s z t ó.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 nov.. 9.

— A convent nagy-bizottságának Budapesten most folyó gyülésezéséről táviratilag értesitenek: Mielőtt a nagybizottság munkalkodásához fogna, előbb a debreczeni albizottság tanácskozik a rábizott munkák ügyében, Révész Bálint elnöklete alatt; a nov. 7-diki találkozáson megjelentek Révész Bálint, Nagy Péter, Kún Bertalan, püspökök; Beöthy Zsigmond, Fördös Lajos, Molnár Aladár, Kiss Áron, dr. Kolozsvári Sándor, Fejes István és Szász Domokos. A Beöthy Zsigmond által kidolgozott perrendtartási javaslat felolvastatván, jelentéstételre kiadatott egy bizottságnak, melynek tagjai: Kún Bertalan, Fördös Lajos, Kis Áron, dr. Kolozsvári Sándor és Beöthy Zsigmond. E bizottság jelentése nov. 8-dikán volt tárgyalás alá veendő, valamint a Tóth Sámuel tervezete is az egyházi tisztviselőknek adandó utasitásokra nézve. Molnár Aladár javaslata, az iskola ügyek iránt, még jelenleg nincs annyira elkészülve, hogy már most tárgyalás alá volna vehető.

— Gr. Kún Kocsárd egyházunk egyik legfőbb patronusa, a zsoboki templomról is megemlékezett, mint a mai számunk kimutatásából látható. Érdekesnek tartjuk, azonban, levelét, melyben adományát, a nevezett czélra, beküldé, tartalmának fontosságánál fogva, egész terjedelmében közölni olvasóinkkal. A levél igy hangzik: „Nagytiszteletü

---

*) Lásd az áll. ig. tanács nagy-gyüléséről szóló mai tudósitásunkat.

Szerk.

közjegyző úr! Bárha a hunyad-zarándi egyházmegye szükségei időnként, sőt naponként igénybe veszik csekély erejű tehetségemet, nem maradhattam a zsoboki egyházközség közlött szüksége fedezése iránt is egészen közönyös. Valóban megdöbbentő a felmerült eset! de nem az első, a mit én már értem s vajha az utólsó lenne, a mi csak úgy lehet elérhető, ha nagyobb örködő figyelmet forditunk egyházközségeink apró mozzanataira, melyek többnyire a végén megrázó eseményekben nyilatkoznak. — Ide zárva 50, ötven forintokat, kérem az épittető bizottság kezéhez szolgáltatni. Illő tisztelettel stb. Algyógy 1878. okt. 19. Gr. Kún Kocsárd.

— Papp Zzigmond paptársunkat a cs. és k. közös hadügyminiszter, mint katona-kötelezettet, II-od osztályu tábori-pappá nevezte ki.

— Tiszteletes Mike Lajos, zsoboki paptársunk arról az örvendetes hirről értesit bennünket, hogy a b.-hunyadi kath. plébánus által törvénytelenül a r. kath. hitre átirattak közül ujabban a következő családok jelentették magukat végett, hogy a ref. hiten továbbra is állhatatosan megmaradnak: ifj. Ruzsa János, neje és 3 gyermeke, 5 lélek. Palkó Gyuri Márton és neje, 2 l. Miklós János és neje, egy gyermeke, 3 l. Gál Márton, neje, három gyermeke, 5 l. Ambrusz István, két gyermeke, 3 l. ifj. Korpos István, 1 l. Ruzsa Márton, neje, két gyermeke, 4 l. Összesen = 23 lélek. Az eredeti 72 lélekre számitott átállók, ehez képest, immár csak 12 lélekre apadtak. Tutósitónk arról is értesit, hogy a templom épitéshez szükséges mész előállitásához is hazzákezdtek már a hivek s igy a jövő évi templompités elé a legjobb kilátásokkal nézhetünk.

— Negyedik közlemény a zsoboki templom épités javára befolyt adományokról. Szász Domokosivén: gr. Kún Kocsárd 50 forint. Telegdi Károly 1 forint. Kőszegvári Gyula 1 forint. Egy katholikus patikaros 1 forint. Összesen 53 forint. Szilly Alajos ivén: Szilly Alajos 3 frt. Wagner Frigyes 2 frt. Gréger József 1 frt. Wass György 1 frt. Összesen 7 frt. E negyedik közlemény összege 60 frt. Megjegyezzük, hogy a szerkesztőségünkhez eddig begyült összes adományokat takarékpénztárba helyezés végett, átszolgáltattuk Gyarmathi Zsigmond urnak, mint a templom épitő bizottság pénztárnokának. Kolozsvár 1878 nov. 5. A templom épitő bizottság.

— Czelder Márton, felsőbányai ref. lelkész, a következő felhivást bocsátotta közre: A „Magyar prot. egyházi és iskolai Figyelmező“ szerkesztője es kiadója, a nagyérdemü és tudományu Révész Imre úr, ez év bezártával, a „Figyelmező“-t megszüntetvén, hogy azon elv és irány, melynek nevezett folyóirat 9 éven át volt szószólója, közlöny nélkül ne maradjon, sőt az, hova-tovább, a szabadság erősbödő biztonságával szolgálhassa a magyar protestantismust; alólirott, elhatároztam, a jövő 1879-ik évtől fogva, ha az Úr is akarja és élünk, egy a „Figyelmező“-höz hason szellemü és irányu prot. folyóirat kiadását „Magyar protestans egyházi és iskolai Figyelő“ czim alatt. Jól tudom, mily nagy és nehéz dolog, a melyhez kezdek, de bizom Isten után a magyar protestans tudomány kedvelőiben, s a „Figyelmező“-t mint anyagilag, úgy szellemileg is pártolókban, hogy közremüködésöket, illetőleg pártfogásukat, az általam szerkesztendő folyóirattól sem fogják megvonni. A folyóirat beosztása ez lesz: I. Vezérczikkek, az egyházi és iskolai élet köréből, az evangeliumi alap megtartása mellett; kerülve a szélsőségeket; de úgy az állammal, mint más felekezetekkel szemben, követve a meggyőződés és szabadság jogosultságát. II Szent költészet; eredeti énekek, vagy forditások s az egyházi és vallásos élet köréből vett s nemcsak a tudósok, de a nagy közönség által is élvezhető vallásos elbeszélések. III. Hazai és külföldi egyh. lap- és könyvszemle, vázlatos birálatok, ismertetések. IV. Egyháztörténeti adatok. V. A magyarországi protestans egyházmegyék és kerületek gyülései által hozott, egyetemes érdekü határozatok felett való, szabad, független vélemény nyilvánitás. VI. Kül- és belmissio, az országos domestikával s a pusztuló szegény egyházak segélyezésével kapcsolatban. Az általam szerkesztendő és kiadandó „Figyelő“ oly terjedelmü lesz, mint a „Figyelmező“; szintén havonként fog megjelenni s előfizetési ára is félévre 2 frt, egész évre 4 frt. Azon tisztelt testvéreket és hitrokonokat, kik a magyar protestantismus szempontjából és érdekéből, szükségét látják az általam tervezett folyóiratnak, bizalommal kérem, hogy anyagi és szellemi pártfogásukról, folyó évi november végéig engemet biztositani, illetőleg értesiteni méltóztassanak. Az Úr kegyelme legyen velünk! Midőn részünkről Czelder vállalkozásának jó sikert ohajtunk, nem hallgathatjuk el a fölötti sajnálkozásunkat, hogy a tér — melyet ő elfoglalandó — üresen marad s nagy kérdés, hogy lesz-e ő képes azt betölteni? A Révész folyóiratának megszünése egyházi irodalmunkban oly hézagot hagy maga után, melynek pótlására, részünkről — a Czelder helyében — vállalkozni nem mernénk s elbizakodottságnak tartjuk, hogy vállalatát úgy mutatja be, mint annak folytatásat. A mi pedig Révész visszalépését illeti, arra nézve is őszintén kijelentjük, hogy helyeselni teljességgel nem tudjuk, bár elhatározásának indokai ismeretesek előttünk. A hazai protestantismus, ez idő szerint, erőteljes bajnokokban oly szegény, hogy épen a légerősebbek egyikének félrevonulása megbocsáthatatlan bün. Révésznek, kit a testi s szellemi erők oly gazdag mértékével áldott meg a testek és lelkek Úra, önálló helyét nem szabad odahagynia s ha mégis megteszi, a felelősség roppant nagy súlya nehezül reá.

A szerkeztő postája

— U. L. Marosvásárhelyt. Nem lehet. Előbb talán mehetett volna. Most már késő.

STEIN JÁNOS

könyv- és zenemükereskedésében Kolozsvárt

kaphatók következő ujabb egyházi és egyéb jeles müvek:

Egyetemes földrajz, tekintettel az országok természeti, politikai és társadalmi, ipari, kereskedelmi, közlekedési és közmüvelődési viszonyaira. Szótárszerü tárgymutatóval ellátott földirati kézikönyv a müvelt magyar közönség számára. Irták: Ballagi Károly és Király Pál. 3 kötet 10 frt.

Népszerü egyházi beszédek. Irta Bartók János 1 frt 40 kr.

Templomi imák. Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Közisten-tisztelet használatául készitette Borsódi József. Második kiadás. Kötve 2 frt.

Halotti emlékbeszédek (orácziók) nehány utófohászszal. Irta Tompa Mihály. 1 frt. 60 kr.

Egyházszertartási beszédek. Készitette Révész Bálint, kötve 2 frt 40 kr.

Egyházi beszédek különféle alkalmakra. Irta Könyves Tóth Kálmán. 1 frt 40 kr.

Kálvin élete és a kalvinizmus. Emlékül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulatára irta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetü arczképével. 2 frt.

Halotti imák. Közönséges esetekre és alkalmakra. Irta Szász Károly. Kötve 2 frt.

Dr. Kolozsvári Sándor. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyház-joga. 3 frt.

Kovács József. Húsz ünnepi és alkalmi prédikáczió. 1 frt.

Ferencz József. Unitárius isteni-tisztelet, melyet october 21-én 1876. Budapesten az ágostai hitvallású főgymnasium nagytermében tartott. 30 kr.

Fábián Mihály. Az Isten országa az evángeliomi példázatok szerént egyházi beszédekben. 1 frt 80 kr.

Dr. Heiszler József. Halotti egyházi beszédek. 1 frt 60 kr.

Kozma Mihály. Temetési alapigék az ó- és új-testamentomból összeszedegetve. 1 frt.

Gyöngyösi Sámuel. Magyar protestans egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. Első kötet 1 frt 80 kr. Második kötet 1 frt 80 kr.

Mitrovics Gyula. Egyháziatlanság és üres templomok. Egyháztársadalmi elmélkedés. 50 kr.

Szilágyi János. Egyházi beszédek. Első kötet 1 frt 60 kr. Második kötet 2 frt.

Ó-testamentomi apokrifus könyvek. Az eredetiből, görögből forditotta Kámory Sámuel. 1 frt.

Köznapi imák négy hétre templomi használatúl. Irta Filep Mihály. Csinos bőrkötésben 2 frt.

Egyházi beszédek. Irta Fejes István. 2 füzet. Ára 4 frt.

Illyés Bálint. Egyházi beszédek. Tartalmaz 26 egyházi és 6 temetési, esketési és keresztelési beszédet. 1 frt 20 kr.

Barakonyi Kristóf. Biblia-magyarázatok a szószéken s függelékül nehány egyházi beszéd. 1 frt 60 kr.

Fejes István. Temetési beszédek. I. füzet 1 frt — kr.

Az itt elősoroltakon kivül könyvkereskedésemben, hol a hittudományi irodalom különös előszeretettel van képviselve, az ujabb és jelesebb magyar, nem különben német termékek folyton raktáron vannak s az esetleg meg nem levőket a lehető legrövidebb idő alatt megszerzem.

Könyves Toth Kálmán. A koporsónál. Közönséges és alkalmi halotti imák. Keménykötésben 2 frt 40 kr.

Nagy papok életrajza. Irták Liszkay József. dr. Szeberényi Gusztáv, György Vilmos, Makkai Domokos és dr. Bartók György. Tartalmazza Tóth Ferencz, Szeberényi János, dr. Székács József, Antal János erdélyi ref. püspök és Bodola Sámuel erdélyi ref. püspök életrajzát 2 frt 40 kr.

Kovács Ödön. A vallás bölcsészet kézikönyve. Revideálták Dobos János és Fejes István. I-ső kötet: A vallás mint tünemény, vagy a vallások története. II. kötet: A vallás lényege. vagy a vallás és vallásos eszmék bölcsészeti felfogásának története. Mindkét kötetnek ára 5 frt 40 kr. (Külön az I. kötet 3 frt, a II. kötet 2 frt 40 kr)

Ferencz József. Egyházszertartási dolgozatok (ágenda) 1 frt 70 kr.

Lukács Ödön. Egyházi beszédek templomi és temetési használatra. 1 frt 80 kr.

Dr. Schwarz Károly. Adalékok a legujabb theologia történetéhez. A negyedik kiadás után forditotta: Kovács Albert. 5 frt — kr.

Székács József összegyüjtött egyházi beszédei. Első kötet 3 frt — kr.

Fábián Dániel népszerü egyházi beszédei, egy egész évre 3 frt — kr.

Fábián Dániel. Népszerü halotti beszédek. I. kötet 1 frt 40 kr.

Magyar Lexicon. Szerkeszti Somogyi Ede. Az egész munka 50 füzetre van tervezve, melyekből eddig nyolcz már megjelent, minden füzet csinosan kiállitott koronák, rendjelek, czimerek, vagy térképet ábrázoló mellékletet hoz. Egy füzet ára 30 kr. Postán bérmentes küldéssel 35 kr.

A természet könyve. Közérdekü olvasmányok a természettudományok köréből. Bernstein Cz. német müve után. 5 kötet, füzve 10 frt — kr. Ugyanis 21 füzetben, egyenként — frt 50 kr.

Találmányok könyve. Ismeretek a kézmű- és műipar mezejéről. A földmüvelés- ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter megbizásából és az orsz. magy. iparegyesület felügyelete alatt több idevágó munka alapján dolgozta Frecskay János. Megjelenik 40 kros füzetekben. A kötetes kiadásból az I. II. és III. kötet ára 12 frt — kr.

Könyvjegyzékeket az irodalom minden ágából kivánatra ingyen és bérmentve küldök

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

VIII. évfolyam. Kolozsvárt, November 17 1878. 46. szám

Megjelenik minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás. b.-farkasutcza 16. sz. hova a lap szellemi részét illető közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal: Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési-pénzek legczélszerűbben postautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár: Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

Felelős szerkesztő és laptulajdonos: Szász Domokos.

Tartalom: Interlocutorium. Mediaevus. — „Én." Felolvasás a kolozsmegyei tanitó-testület közgyülésén 1878. okt. 31-dikén. Szász Béla. (Vége.) — A conventi nagy bizottság uléseiből. — Vidéki élet: (Egy elvi kérdés megoldása). Cunctator. — Külföld: (Franeziaország, Németország). — Tárcza: Lichtenberg megjegyzéseiből. Sz. B. — Egyházi és iskolai hirek. — A kiadó hirdetése.

Interlocutorium.

A görgényi egyházmegyéből.

Állandó igazgató-tanácsunk müködésének állandó és nagy érdekeltséget tápláló szemlélői vagyunk.

Alios ego vidi ventos — s jól esik tapasztalnunk a nagy különbséget, mely van, egyházi életünkben, a mult és jelen között.

A mély bölcseségü Flaccus bámulói között helyet foglalhatok, de azért, e tekintetben legalább, nem alkalmazhatom magamra a „Laudator temporis acti" jelzőt.

Édes visszaemlékezések kötnek, általában, a multhoz — de azért, én részemről, nem ohajtom vissza azokat az időket, a midőn patriarchalis egyszerüségünkben nem sok vala szükségünk, de bizony az akkori kevés szükség kielégitésére szolgáló erő még annyi sem volt, aránylag, mint a mennyivel a mai, megsokasodott szükséglethez képest, jelenleg rendelkezünk.

Ignoti nulla cupido — de, ha ma cupidonk száz annyi, bizony notionk is ezer annyi van a szükséges dolgokról, melyek mind beilleszthetők amaz „egy" szükséges dolog keretébe.

S nekem úgy tetszik, anyaszentegyházunk administratiojának „egy" szükséges dolga épen ez administratio felelősség mellett s a nyilvánosság ellenőrzése alatt való folytatása. Oldott kéve széthulló s épen azért megtört, kiléhásitott kalászai valánk csak nem régen is, alig tudva egyik a másikról — discordia semina rerum; mig ma törvényes összekötő kapcsolatok utján érezzük együvé tartozásunkat, közösségünket, mely organismussá qualifical s a részek és egész kölcsönhatását állapitja meg.

Ezért vagyunk állandó igazgató-tanácsunk müdésének állandó és nagy érdeltséget tápláló szemlélői.

Sajátságosan kelle tehát bennünket érintenie annak a különös incidensnek, melyet az ig. tanácsunk novemberi nagy gyüléséről szóló referadaban olvasánk, a midőn a főt. püspök úr inditványára fölkéretett dr. Jenei Victor úr, hogy egyházkerületi képviselői állásáról történt lemondását vegye vissza és pedig „alkotmányos szempontból", miután ohajtandó, hogy az ig. tanács tagjai különben is legyenek a közgyülés tagjai."

Csodálkoznunk kelle az „alkotmányosság" ilyes értelmezésen — plus royale que le roi — miután alkotmányunk megszabja ugyan, hogy igazgató-tanácsossá csak közgyülési tag választható, de hallgat az áll. ig. tanács ez „alkotmányos" felfogásáról; miután közgyülésünk szakasztott olyan indokolás alapján fogadta el, évek előtt, t. Szász Béla lemondását; miután az ig. tanács tagjai közt ott van most is Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, Szabó Ádám, Bodor Antal, Deák József, a kik csak, mint hivatalnokok, de különben nem tagjai közgyülésünknek s miután, a mi a legfőbb, áll. ig. tanácsunk e határozatával olyan elvi, törvény-magyarázati kérdésnek praejudikal, a mely — ha valami — bizonynyal a törvényhozás, de semmiként sem az administratio testülétének hatáskörébe tartozik.

Semmi kétség, hogy ig. tanácsunk bármely kérdésre nézve kezdeményezhet a közgyülésnél s igy e tekintetben is provocalhat elvi határozatot — de,

hogy a maga illetősége hatáskörébe vonjon — plane a közgyülés homlokegyenest ellenkező praecedense daczára — erőszakolva egy ily esetet s moralis pressio utján kényszeritse több tagját arra, hogy magokat, mint „alkotmányossági“ szempontból vilisebb tagokat tekintsék, közgyüléstől nyert törvényes mandatumuk mellett is, e testületben: ezt oly „alkotmányellenes“ procedurának tekintjük, a melyet, eddig legalább nem tapasztalánk igazgató-tanácsunknál, legfőlebb akkor, a midőn a kepe-megváltási tőkéket saját kezelése alá próbálta vonni, de azért meg is kapta a közgyüléstől eléggé érthető leczkéjét.

Hanem igen is, ha szabad e közbeszólásunkkal, mielőtt dr. Jenei Victor feleletét az ig. tanács kérelmére megtenné, épen az ellentétes oldalra forditni az ig. tisztelt dr. úr figyelmét, fölkérnök mi, a magunk részéről, hogy anyaszentegyházunk egy nagy betegségét próbálja megorvosolni, mely kapcsolatban áll az ő esetével.

Az ig. tanács kérése, ugyanis, oda megy ki, hogy a t. dr. úr folytassa továbbra is a hivatalok cumulatioját személyében s ne csak, mint ig. tanácsos, hanem, mint képviselő is maradjon tagja a közgyülésnek. Kérve-kérjük: kezdeményezze, hogy senki se lehessen több testület, hivatal stb. képviselője a közgyülésen, egyetlen egynél.

Ime itt van számtalan tanodánk, egyházmegyénk, egyházközségünk, a melynek fő- és algondnokai, hivatalos képviselői stb. sokszor 3—4—5 testület vagy állás képében szerepelnek közgyülésünkön s igy tulajdonképen megannyi 2—3—4 testület vagy állás marad a legfőbb törvényhozásban képviseletlenül. Pro curiositate összeszámláltuk legutóbbi közgyülésünk tagjainak névsorát s úgy találtuk, hogy nem kevesebb, mint 43 (l. f.) az az lásd fennebb olvasható benne, jelölvén, hogy 43 állomás van jelenleg egyházkerületünkben olykép betöltetlen, hogy más képviselőről gondoskodni nem lehet az illető testületeknek, s még is, nincs a közgyülésen tag, a ki az illető testület érdekét érvényesithesse.

Mi tehát épen „alkotmányossági“ szempontból mondjuk, az ig. tanács ellenében, hogy „le a hivatalok és tisztségek cumulatiojával“ s elvárjuk dr. Jenei Victor urtól, hogy a fönforgó incidenst egy nevezetes reform vehiculumává teszi.

Ekkor aztán elmondhatjuk, hogy „ime, a keserüből is édes jöve ki!“

Mediaevus.

TÁRCZA.

Lichtenberg megjegyzéseiből.

Az ember egyik legnehezebb mestersége, hogy bátorságot tudjon magának venni. A kik bátorság hiával vannak, leghamarább valaki olyannak hatalmas védelme alatt jutnak hozzá, a kinek van bátorsága s a ki akkor nyujthat segélyt, a midőn minden hiányzik. Miután pedig az életben oly sok a nyomor, melylyel bátran szembe menni emberi lény a gyöngének elég erőt nem nyujthat: ezért oly kitünő a vallás. A vallás tulajdonképen az a müvészet, hogy Istenre gondolva, minden más segély nélkül, vigaszt és bátorságot meritünk szenvedéseink közepett s erőt leküzdésökre. Ismertem embereket, kiknek Istenük volt üdvök. Hittek az üdvben s e hit bátorságot adott nekiek. Bátorságuk üdvre s az üdv bátorságra segité őket. Nagy veszteség az emberre nézve, ha a bölcs, világkormányzó lény felől elveszté meggyőződését s pedig azt hiszem, a természet és philosophia tanulmányozásának ez szükségképi következménye. Hitünk nem vész el ugyan Istenben, de többé nem az a segélyt nyujtó Isten az gyerek-korunkból; olyan lény, a kinek útai nem a mi útaink, a kinek gondolatai nem a mi gondolataink s a segélyre szoruló, kinek bátorság kellene a szenvedések leküzdésére, mire megy evel az Istennel?!

* * *

Ha valaha kinyomatom egy prédikácziomat: arról a közös emberi tehetségről fog szólani, hogy mindnyájan tehetünk jót. Manó vigye egész földi életünket, ha csak a császárok tehetnek jót. Mindenki császár a maga helyén.

* * *

Minden hatalmunkban áll, a mit akarunk — ha csak azt akarjuk, a mi hatalmunkban áll.

* * *

Volt idő Rómában, mikor a halakat gondosabban nevelték, mint a gyermekeket. A lovakat mi is jobban neveljük. Mégis csak különös, hogy az udvari lovászmester ezerekben huzza a fizetését, azok pedig, kik az alattvalókat szoktatják kordába, sokszor éheznek.

* * *

Ha egy pap észreveszi, hogy hallgatói nem figyelnek rá, tegyen úgy, mint dr. Alymer, londoni püspök. Ez látván, hogy hallgatói nagy része alszik egyszerre csak kivonta zsebéből zsidó bibliáját s elkezdte hangosan olvasni. Mindenki fület hegyzett s ő igy szólt: „no bizony! furcsa

„ÉN.“

Felolvasás, a kolozsmegyei tanitó-testület közgyülésén, 1878. okt. 31-dikén.

(Vége.)

Semmi csoda tehát, hogy a még meg nem nyilatkozott s magának még ily tartalmat és tárgyat nem szerzett, Én saját tudatának semmi jelét nem adja elején, hanem oly bambán, mint mondjuk lélektelenül, mered e sokszerü természetbe, mig lassan lassan fölhalmozódik az érzéklés révén beszivárgott tartalom, melyet idővel fölfog és észre vesz a magáról még semmit sem tudó Én s melylyel szemben utóbb kezdi saját magát is megkülönböztetni, e támasztó pontok segitségével tiszta tudatára ébredvén saját magának, mint Én-nek, a mely hordozója, foglalatja mind-e tartalomnak s a melynek önmagára ismerése lépést tart e tartalom szaporodtával, s a mely, viszont, tisztán és valódilag csak azután foghatja föl e tartalmat, ha magának, mint Én-nek, az Én-tudatban, vagy mint ma mondjuk: öntudatban, teljes ösmeretére jutott. Mint a szem, csak magára hagyatva s a kellő világosságban levő tárgyak nélkül, nem birna megkülönböztetést tenni maga és e tárgyak között és szüksége van, igy, a tárgyakra, hogy azokat fölfogván, magát, mint velök ellentétest, észre vegye: az Én-nek is ily szembe tételre van szüksége, hogy ne csak azokat, hanem maga magát is észrevegye, mint egymástól különbözőket, mint a lényeget és járulékait, mint a logikailag legalább előzőt és következőket, bár a fölismerés folyamatja a valóságban a következőkről indul ki, hogy az előzőre térhessen. A gyermek is rég mondja már a hozzá közelvekvő tárgyak s a legközelebb fekvő tárgy: a mama nevét, még mielőtt saját nevét, vagy épen az Én-t kimondani birná, valamint hogy az emberiség is hosszu évszázadon át bölcselkedett a rajta kivül fekvő tárgyak felől, mig rátért volna az emberi megismerés legméltóbb tárgyának: az embernek vizsgálatára.

Ime, két, szemmel láthatólag megkülönböztethető, mozzanat, a melyet saját Én-ünkben az első szegesebb tekintetre észrevehetünk; egyik a magát tudó Én s a másik, a mit ez Én, mint magáét és magát tud; amazt, mint változatlant, maradandót, lényeget, emezt, mint az idő folytán felgyülemlőt, változandót, járulékot ismervén föl. Amazt, a fölfogót, nem lehet másként képzelnünk, mint a mi magában hordozza erőit és formáit e fölfogásnak; emezt, érzéklésünk révén áthaladta után, arra valónak kell gondolnunk, hogy a fölfogás ez erői és formái birjanak vele és magukba fogadhassák.

E két mozzanat, vagy tényező közül az első, a lényeg, már akár mily uton származott belénk, vagy akár organismusunk összeható erőinek legyen is mivelete és semmi más, nyilván mint meglétező, eleve elhatározott, bár ismeretlen, mennyiség szerepel, hat és él mibennünk, a mely születésünkkor nyert organismusunk mivolta által van, hatalmunkon kivül állólag, meghatározva s a melyre módositólag csak annyiban folyhatnánk be, a mennyiben létének (ismeretlen) föltételeit módositani birnók s mert e tekintetben, talán, a nagy bölcsek is hajlandók lesznek emberi tudatlanságunkat

---

egy emberek vagytok ti is! Csupa fül vagytok, ha olyat olvasok, a miből egy szót sem értetek s alusztok, ha anyanyelvünkön oly kérdéseket fejtegetek, melyektől lelkünk üdvössége függ.“

* * *

Az a baj, hogy regényeink és drámáink legnagyobb része csak homlitás útján, de nem külön magvról termett.

* * *

Sok ember csak azért olvas, hogy ne kelljen gondolkodnia.

* * *

Arra, a ki mindig csak a jelenre gondol, el lehet mondani, hogy nem ő találta föl a lélek halhatatlanságának gondolatát.

* * *

Mostanában olyan fiatal doctorokat avatnak föl, hogy a Doctor és Magister nevezet már-már keresztnévvé vált. S aztán, némelyek épen úgy jutnak e czimekhez, mint az ember keresztnevéhez: azt sem tudja hogyan?

* * *

A gyönge fejek, tapasztalat útján, legfölebb odáig emelkedhetnek, hogy a jobbak gyöngéit ügyesen ki tudják tanulni.

* * *

Az ember el van veszve, ha igen sok ideje jut maga fölött gongolkodnia — hanem ha a megfigyelés tárgyául tekintjük magunkat, mint valami készitményt. De, ha úgy nézzük magunkat, a minők mindenestől fogva vagyunk: annyi szomoru észrevételt tehetünk, hogy láttokra minden kedvünk elvész rendezésekhez, vagy összetartásokhoz.

* * *

Talán nincs a világon ember, a ki, ha ezer forintért gazemberré vált, a fele áráért ne lett volna kész, hogy becsületesnek maradjon.

* * *

A ki azt mondja, hogy a hizelgés minden faját gyülöli, s komolyan mondja: bizonynyal még nem ismerte meg a hizelgés minden faját és formáját.

* * *

A legtöbb ember azért nem hisz némely dolgokban, mert más dolgokban vakon hiszen.

* * *

Nem különös-e, hogy az emberek oly örömest viaskodnak a vallásért s oly kevéssé hajlandók élni a vallás szerint.

* * *

Bizony visszás dolog az, hogy gyermekeinket mindenre csak szeretettel akarják rávinni, holott, ha, korosabbá válva, az igazi életbe lépünk, ugyancsak kevés történik kedvünk szerint s mindig oly terv előtt kell meghaj-

*

hogy a maga illetősége hatáskörébe vonjon — plane a közgyülés homlokegyenest ellenkező praecedense daczára — erőszakolva egy ily esetet s moralis pressio utján kényszeritse több tagját arra, hogy magokat, mint „alkotmányossági“ szempontból vilisebb tagokat tekintsék, közgyüléstől nyert törvényes mandatumuk mellett is, e testületben: ezt oly „alkotmányellenes“ procedurának tekintjük, a melyet, eddig legalább nem tapasztalánk igazgató-tanácsunknál, legfőlebb akkor, a midőn a kepe-megváltási tőkéket saját kezelése alá próbálta vonni, de azért meg is kapta a közgyüléstől eléggé érthető leczkéjét.

Hanem igen is, ha szabad e közbeszólásunkkal, mielőtt dr. Jenei Victor feleletét az ig. tanács kérelmére megtenné, épen az ellentétes oldalra forditni az ig. tisztelt dr. úr figyelmét, fölkérnök mi, a magunk részéről, hogy anyaszentegyházunk egy nagy betegségét próbálja megorvosolni, mely kapcsolatban áll az ő esetével.

Az ig. tanács kérése, ugyanis, oda megy ki, hogy a t. dr. úr folytassa továbbra is a hivatalok cumulatioját személyében s ne csak, mint ig. tanácsos, hanem, mint képviselő is maradjon tagja a közgyülésnek. Kérve-kérjük: kezdeményezze, hogy senki se lehessen több testület, hivatal stb. képviselője a közgyülésen, egyetlen egynél.

Ime itt van számtalan tanodánk, egyházmegyénk, egyházközségünk, a melynek fő- és algondnokai, hivatalos képviselői stb. sokszor 3—4—5 testület vagy állás képében szerepelnek közgyülésünkön s igy tulajdonképen megannyi 2—3—4 testület vagy állás marad a legfőbb törvényhozásban képviseletlenül. Pro curiositate összeszámláltuk legutóbbi közgyülésünk tagjainak névsorát s úgy találtuk, hogy nem kevesebb, mint 43 (l. f.) az az lásd fennebb olvasható benne, jelölvén, hogy 43 állomás van jelenleg egyházkerületünkben olykép betöltetlen, hogy más képviselőről gondoskodni nem lehet az illető testületeknek, s még is, nincs a közgyülésen tag, a ki az illető testület érdekét érvényesithesse.

Mi tehát épen „alkotmányossági“ szempontból mondjuk, az ig. tanács ellenében, hogy „le a hivatalok és tisztségek cumulatiojával“ s elvárjuk dr. Jenei Victor urtól, hogy a fönforgó incidenst egy nevezetes reform vehiculumává teszi.

Ekkor aztán elmondhatjuk, hogy „ime, a keserüből is édes jöve ki!“

Mediaevus.

TÁRCZA.

Lichtenberg megjegyzéseiből.

Az ember egyik legnehezebb mestersége, hogy bátorságot tudjon magának venni. A kik bátorsághiával vannak, leghamarább valaki olyannak hatalmas védelme alatt jutnak hozzá, a kinek van bátorsága s a ki akkor nyujthat segélyt, a midőn minden hiányzik. Miután pedig az életben oly sok a nyomor, melylyel bátran szembe menni emberi lény a gyöngének elég erőt nem nyujthat: ezért oly kitünő a vallás. A vallás tulajdonképen az a müvészet, hogy Istenre gondolva, minden más segély nélkül, vigaszt és bátorságot meritünk szenvedéseink közepett s erőt leküzdésökre. Ismertem embereket, kiknek Istenük volt üdvök. Hittek az üdvben s e hit bátorságot adott nekiek. Bátorságuk üdvre s az üdv bátorságra segité őket. Nagy veszteség az emberre nézve, ha a bölcs, világkormányzó lény felől elveszté meggyőződését s pedig azt hiszem, a természet és philosophia tanulmányozásának ez szükségképi következménye. Hitünk nem vész el ugyan Istenben, de többé nem az a segélyt nyujtó Isten az gyerek-korunkból; olyan lény, a kinek útai nem a mi útaink, a kinek gondolatai nem a mi gondolataink s a segélyre szoruló, kinek bátorság kellene a szenvedések leküzdésére, mire megy evel az Istennel?!

* * *

Ha valaha kinyomatom egy prédikácziomat: arról a közös emberi tehetségről fog szólani, hogy mindnyájan tehetünk jót. Manó vigye egész földi életünket, ha csak a császárok tehetnek jót. Mindenki császár a maga helyén.

* * *

Minden hatalmunkban áll, a mit akarunk — ha csak azt akarjuk, a mi hatalmunkban áll.

* * *

Volt idő Rómában, mikor a halakat gondosabban nevelték, mint a gyermekeket. A lovakat mi is jobban neveljük. Mégis csak különös, hogy az udvari lovászmester ezerekben huzza a fizetését, azok pedig, kik az alattvalókat szoktatják kordába, sokszor éheznek.

* * *

Ha egy pap észreveszi, hogy hallgatói nem figyelnek rá, tegyen úgy, mint dr. Alymer, londoni püspök. Ez látván, hogy hallgatói nagy része alszik egyszerre csak kivonta zsebéből zsidó bibliáját s elkezdte hangosan olvasni. Mindenki fület hegyzett s ő igy szólt: „no bizony! furcsa

„ÉN.“

Felolvasás, a kolozsmegyei tanitó-testület közgyülésén, 1878. okt. 31-dikén.

(Vége.)

Semmi csoda tehát, hogy a még meg nem nyilatkozott s magának még ily tartalmat és tárgyat nem szerzett, Én saját tudatának semmi jelét nem adja elején, hanem oly bambán, mint mondjuk lélektelenül, mered e sokszerü természetbe, mig lassan lassan fölhalmozódik az érzéklés révén beszivárgott tartalom, melyet idővel fölfog és észre vesz a magáról még semmit sem tudó Én s melylyel szemben utóbb kezdi saját magát is megkülönböztetni, e támasztó pontok segitségével tiszta tudatára ébredvén saját magának, mint Én-nek, a mely hordozója, foglalatja mind-e tartalomnak s a melynek önmagára ismerése lépést tart e tartalom szaporodtával, s a mely, viszont, tisztán és valódilag csak azután foghatja föl e tartalmat, ha magának, mint Én-nek, az Én-tudatban, vagy mint ma mondjuk: öntudatban, teljes ösmeretére jutott. Mint a szem, csak magára hagyatva s a kellő világosságban levő tárgyak nélkül, nem birna megkülönböztetést tenni maga és e tárgyak között és szüksége van, igy, a tárgyakra, hogy azokat fölfogván, magát, mint velök ellentétest, észre vegye: az Én-nek is ily szembe tételre van szüksége, hogy ne csak azokat, hanem maga magát is észrevegye, mint egymástól különbözőket, mint a lényeget és járulékait, mint a logikailag legalább előzőt és következőket, bár a fölismerés folyamatja a valóságban a következőkről indul ki, hogy az előzőre térhessen. A gyermek is rég mondja már a hozzá közelvekvő tárgyak s a legközelebb fekvő tárgy: a mama nevét, még mielőtt saját nevét, vagy épen az Én-t kimondani birná, valamint hogy az emberiség is hosszu évszázadon át bölcselkedett a rajta kivül fekvő tárgyak felől, mig rátért volna az emberi megismerés legméltóbb tárgyának: az embernek vizsgálatára.

Ime, két, szemmel láthatólag megkülönböztethető, mozzanat, a melyet saját Én-ünkben az első szegesebb tekintetre észrevehetünk; egyik a magát tudó Én s a másik, a mit ez Én, mint magáét és magát tud; amazt, mint változatlant, maradandót, lényeget, emezt, mint az idő folytán felgyülemlőt, változandót, járulékot ismervén föl. Amazt, a fölfogót, nem lehet másként képzelnünk, mint a mi magában hordozza erőit és formáit e fölfogásnak; emezt, érzéklésünk révén áthaladta után, arra valónak kell gondolnunk, hogy a fölfogás ez erői és formái birjanak vele és magukba fogadhassák.

E két mozzanat, vagy tényező közül az első, a lényeg, már akár mily uton származott belénk, vagy akár organismusunk összeható erőinek legyen is mivelete és semmi más, nyilván mint meglétező, eleve elhatározott, bár ismeretlen, mennyiség szerepel, hat és él mibennünk, a mely születésünkkor nyert organismusunk mivolta által van, hatalmunkon kivül állólag, meghatározva s a melyre módositólag csak annyiban folyhatnánk be, a mennyiben létének (ismeretlen) föltételeit módositani birnók s mert e tekintetben, talán, a nagy bölcsek is hajlandók lesznek emberi tudatlanságunkat

---

egy emberek vagytok ti is! Csupa fül vagytok, ha olyat olvasok, a miből egy szót sem értetek s alusztok, ha anyanyelvünkön oly kérdéseket fejtegetek, melyektől lelkünk üdvössége függ.“

*

Az a baj, hogy regényeink és drámáink legnagyobb része csak homlitás útján, de nem külön magvról termett.

* * *

Sok ember csak azért olvas, hogy ne kelljen gondolkodnia.

* *

Arra, a ki mindig csak a jelenre gondol, el lehet mondani, hogy nem ő találta föl a lélek halhatatlanságának gondolatát.

* * *

Mostanában olyan fiatal doctorokat avatnak föl, hogy a Doctor és Magister nevezet már-már keresztnévvé vált. S aztán, némelyek épen úgy jutnak e czimekhez, mint az ember keresztnevéhez: azt sem tudja hogyan?

* * *

A gyönge fejek, tapasztalat útján, legfölebb odáig emelkedhetnek, hogy a jobbak gyöngéit ügyesen ki tudják tanulni.

* * *

Az ember el van veszve, ha igen sok ideje jut maga fölött gongolkodnia — hanem ha a megfigyelés tárgyául tekintjük magunkat, mint valami készitményt. De, ha úgy nézzük magunkat, a minők mindenestől fogva vagyunk: annyi szomoru észrevételt tehetünk, hogy láttokra minden kedvünk elvész rendezésekhez, vagy összetartásokhoz.

* * *

Talán nincs a világon ember, a ki, ha ezer forintért gazemberré vált, a fele áráért ne lett volna kész, hogy becsületesnek maradjon.

* *

A ki azt mondja, hogy a hizelgés minden faját gyülöli, s komolyan mondja: bizonynyal még nem ismerte meg a hizelgés minden faját és formáját.

* * *

A legtöbb ember azért nem hisz némely dolgokban, mert más dolgokban vakon hiszen.

* * *

Nem különös-e, hogy az emberek oly örömest viaskodnak a vallásért s oly kevéssé hajlandók élni a vallás szerint.

* *

Bizony visszás dolog az, hogy gyermekeinket mindenre csak szeretettel akarják rávinni, holott, ha, korosabbá válva, az igazi életbe lépünk, ugyancsak kevés történik kedvünk szerint s mindig oly terv előtt kell meghaj-

*

elösmerni, elmondhatjuk, hogy erre nézve minden emberi hatalom = 0.

De annál inkább, hogy ne mondjam korláttalanul áll hatalmunkban a másik mozzanat, vagy tényező, a melynek alkotó elemei az időben származván belénk, válogatásra, módositásra, tervszerü elkülönitésre és csoportositásra nyujtanak alkalmat s ha van, ki a fejlődő Én számára e kinálkozó alkalmat fölhasználni birja és akarja: épen ettől függ aztán, hogy Én-ünk minő tartalmon ébredjen maga tudatára, minő tárgyakba mélyeszsze formáló elveit, minő járulékok által egészitse ki lényegét, minő peripheriának váljék középpontjává, sarkává, tengelyévé. S mert az Én, léte által meghatározott, erői módositják ugyan, saját mivoltukhoz képest, az időben nyert tartalmat és tárgyakat, rájok kényszeritvén eleve nyert formáikat; de viszont ez erők és formák a rendelkezésökre jutott tartalom és tárgyak minőségéhez képest, más és más irányban fejthetnek ki nagyobb vagy csekélyebb hatályt s ennek folytán egyik ág tulfejlődése s a másik fejletlen maradása bizonyos mértékben változatos alakulatok létesülését idézheti elő, a járulékok révén, magában a lényegben is: nyilván való, hogy az Én kifejlődése nagy mértékben épen ez alkalom fölhasználója hatalmában áll, vagy legalább állhat.

Ime alapja és igazolása a sikeres nevelés-oktatás lehetőségének: a család, a nevelő-oktató, a társaság, melyben élünk, s végül saját magunk lehetvén, az alkalom szerzés és fölhasználás által, fejlesztői az Én-nek, a lényegnek az emberben.

Természetes, már, hogy a ki ily fejlesztői szerepre akar vállalkozni, annak lehető teljes ismeretével kell birnia az Én összes alkotó elemeinek, a lényegnek és járulékainak, a formáknak és tartalomnak, az erőknek és tárgyaknak. Mindaz, ki e tekintetben hiányt vethet, bármely oldalról, magának szemére, csak kontárkodni fog s minél nagyobb a jelentőség, mely a kiformálandó és kifejlesztendő Én lényegének és járulékainak tulajdonitható és tulajdonitandó, annál nagyobb a felelőség, mely az ember-szobrász vállára e föladat, a lehető legmagassabb föladat körül nehezedik.

Nem véletlenségből használom a szobrász nevezetet. Az alaktalan, de értékes anyagnak egy gondolat, egy eszme előképe szerint való kiformálása — ime a szobrász föladata és hivatása.

A mélységből, sokszor emberi élet kockáztatásával, de mindenesetre nagy munka árán kiaknázott s igy nagy értéket képviselő márvány a teremtő természet kohójából isten szép napfényére kerül. Durva, alaktalan, de formálható tömeg, s magában rejti az arra valóságot, hogy egy Herakles vagy Zeüs, egy Junó vagy Venus eszményi alakjává formáltathassék. De a ki ezzé akarja tenni: ösmernie kell nemcsak a márvány tulajdonságait és erejét, hanem meg kell teremtenie saját szellemében az előképet is, a mely szerint a formátlan anyagot formásitani, szellemi tartalommal teliteni akarja — és élnie kell ez egy eszmének és eszmében, hogy önmegtagadással és odaadással, kitartó munkával és eszményi törekvésének élénk tudatával szakadatlan, ez egy föladatnak szentelje nappalát és éjét, minden gon-

---

lanunk, a melyet nem birunk átlátni. Szoktassuk tehát gyermekeinket minél előbb a rájok váró élethez!

* * *

Azt kéne, egykor, alaposan megvizsgálni, miért oly közönséges dolog a virágzás gyümölcsözés nélkül — s nem is csak a gyümölcsfáknál. A mi sokat tanult gyermekeink igy járnak: kitünőleg virágoznak, de nem gyümölcsöznek.

* * *

Csak lehetne a gyermekeket odanevelni, hogy minden zavaros egészen érthetetlenné is váljék előttök!

* * *

Ha a véletlen nem ártaná magát, ügyes kezével, nevelésünkbe: mivé vált volna világunk!

* * *

Kérdés, hogy midőn egy gyilkost fölakasztunk, nem esünk annak a gyermeknek hibájába, a ki megveri a széket, melybe megbotlott?

* * *

Szeretném tudni, mi történnék akkor, ha egyszerre csak azt a hirt vennök az égből, hogy a jó Isten legközelebb a meghatalmazott angyalok egy bizottságát fogja Európába küldeni, hogy széjeljárva, mint az angol törvényszékek, ellássák azokat a nagy pöröket, a melyek fölött, itt len, más biró nem itél, mint az erősebb joga? Hány miniszter folyamodnék szabadságért, hogy vadászatra, vagy tengeri fürdőre mehessen, mintsem, hogy helyén maradjon.

* * *

Forr a világ — eczet, vagy bor lesz-e belőle, nem lehet tudni.

* * *

Nem az a kérdés, nem megy-e le a nap valamely uralkodó birodalmában — mint Spanyolország egykor dicsekvék; hanem, hogy mit lát e birodalomban, pályáján haladva.

* * *

Azt mondják, van egy ország, a hol az a szokás, hogy háboru idején a királynak és tanácsosainak egy puskaporos hordón kell hálniok, mig csak vége nincs a háborunak; a hálószobák a palota külön részében vannak s úgy berendezve, hogy mindenki láthassa, ha égnek-e az éjjeli mécsek? A hordók a népképviselők pecsétjeivel vannak lezárva s külön a padlózathoz erősitve, hogy el ne mozdithassák helyükről. A pecséteket minden este s minden reggel megvizsgálják, ha épek-e? Azt hallom, hogy azon a vidéken rég ideje nem volt már háboru

* * *

Az 1800-diki kiadás után forditotta:

Sz. B.

dolatát, szive minden érverését. És, ime, az előbb formátlan tömeg lassanként kezd alakot ölteni; a durva, csiszolatlan felület simává változik; előbb csak leplezetten, majd mindig jellemzetesebben domborodnak ki az idomok: a szem életet nyer s tüztől sziporkázik; a homlok gondolatokat rejtő ivezetté hajlik, a lábak mozgásra lendülnek, a kar tettre emelkedik s mintha nemes elhatározás lelkesitné az egész alakot: a halott élővé, az anyag szellemmé változott.

De mily messzire marad el sántitó hasonlatom az élő valóság mögött! Mi egy márványból dolgozó szobrász munkája azéhoz képest, ki az organicus anyagtömegből embert, Én-t fejleszthet!

A márvány mechanicus ellenállása, a mechanicai erőkkel bizton és kiszámitható módon győzhető le s a formálandó anyag szenvedőleges tétlenségben türi a hatást, melyet a formáló reá gyakorol — mig az emberformáló egy élő, szintén müködő s magában is szigoru *t*örvények szerint fejlődő objectummal foglalkozik, mely, mint a viz, mint a lég, sőt azoknál is sokkal mozgékonyabb parány-tényezőivel majdnem korlátolhatatlan agilitást tanusit s ugyancsak mesternek kell annak a szobrásznak lennie, ki ebből az anyagból műdarabot akar formálni!

És az ember-szobrásznak még sokkal nehezebbé teszi a föladatát az a körülmény, hogy az Én kettős mozzanata és tényezője közül tulajdonképen csak az egyik áll, olyan a milyen, hatalmában: a lényeg, a magával hozott erők és formáló elvek összeségében majdnem egészen alakithatatlan s csak a járulékok tartalma és anyaga az, a mi válogatásra, módositásra, tervszerü elkülönitésre és csoportositásra nyujt a formálónak alkalmat.

Mily teljes ismeretével kell rendelkeznie a formálandó anyagnak és a kiformálandó előképnek; a rendelkezésre álló lényegnek és a netaláni hiányai kipótlására szolgáló járulékoknak, a meglevő erők mértékének, hogy ahoz mért tárgyak választásával se igen sok, se igen kevés ne legyen a földolgozásra kiszabott munka; és a működésbe indulandó formáknak, hogy a tartalom a lehető legteljesebb legyen, kiegészitéseül a formáknak és arányos kifejlesztéseül a lényegnek, összhangzatos megoldásául a nagy titoknak: az Én-nek!

És igy létesül, fejlik és gyarapodik lassan, de folyamatosan tengelye a mi személyes vágyainknak és hajlamainknak, mely köré csoportositani szeretnénk mindent, mi saját hatáskörünkbe esik; igy formálódik sajátságos hajlásu tüköre a mi világnézletünknek, melynek gyüjtő, vagy szóró méreteihez képest valamennyiünk számára más és másként alakul az a nagy kép, melyet magunknak az egész világ ezerszerü és mégis egységbe tákolt jelenségeiből fölfogásunkban formálunk.

De a fogalomszerü formálódásnak és fejlődésnek egyik legnagyobb gátja épen az, hogy minden egy-én külön-külön tengely körül csoportositott járulékokat gyüjtve, külön-külön hajlásu tükör sugártörése szerinti világnézletet alkotván magának, a társaság, az emberiség megannyi felé hajló, törő Én-ek chaosává s nem egy összefüggő, egy célra ható egységévé válik; hogy a midőn mindenik Én saját mivolta szerinti kifejlesztésére törekszünk, annak a veszélynek tesszük ki az Én-ek összeségét, hogy az Én-zés, vagy mint ma mondjuk: önzés prédájául esik s a concentricus működés helyett az excentricus törekvések örök szinhelyévé csontosodik.

Az Én lényege, szerencsére, magában hordozza mindazokat az erőket is, melyek számára a család, iskola, társaság élete ezerszerü szövedékeiben bőven kinálja a kapcsolatokat oly ösztönök, érzelmi és akarati mozzanatok teremtésére, melyek bőv ellensulyozására szolgálnak az Én-zés széthuzásának, csak legyen a ki e kapcsolatokat fölkeresni, összefüzni és megállandósitani birja.

Itt lép aztán a formáló legnehezebb, de épen azért legértékesebb munkája előtérbe. Oly Én-eket alakitani, melyek mig a maguk egy-éniségökben teljes kifejlesztésre juttatják sajátos lényegük s minden alkotó-erőit, egyszersmind tudatára ébrednek e lényeg általánosan közös jellemvonásainak is, melyeknek útján összefüggésben állanak valamennyien valamennyiökkel, Én-ről Én-re fűződvén a láthatatlan, de mégis oly erős egybekapcsoló szálak, valamennyit összefoglalván ama bár különböző, egymást kölcsönösen kiegészitő erőkből álló, de mégis egységes nagy Egy-Énbe, mely lényegének főközéppontja számára a járulékok kiegészitő peripheriájául alkotja e nagy, e fölséges mindenséget, melyen a maga Éntudatának tárgyát és tartalmát leli, melynek alkotó elemei mintegy támasztó pontjai a fő Éntudatnak, megfelelőkké tévén azokat a maga saját lényegének, beléjök oltva a maga formáló elvét s állandósitva igy a maga saját formáit.

Igy fordulhatnak a millio, meg millio Én-ek, lát szólag külön-külön irányban nyuló, tengelyei mind, mind azon egy főtengely irányába; igy válhatnak a sajátos hajlásu tükörök mind egy rendszer méreteinek megfelelőkké, az egységes, nagy összeség egybehangzó képét tárván minden Én elé, a rész-Én-ek a nagy Én alkotó elemeivé válván, magok tudatában tökéletesen egy-azon és minden részletekben megegyező tartalom tudatára ébredvén. Igy lelhetjük föl az archimedesi pontot, melyről az ember mikrokosmosát egészen átteremthetjük, s oly világreformot létesithetünk, a mely nem a Neptunismus vagy Vulcanismus romboló korszakain át, de mégis egészen új eget és földet formálhat az ember-világban.

Ember-formálók, Én-alakitók, nevelők! tiétek a jövő!!

Szász Béla.

A conventi nagy-bizottság üléseiből.

Budapest, 1878. nov. 9.

Elnök Nagy Péter püspök; a tiszántuli egyházkerületből: Révész Bálint, püspök, Tóth Sámuel, főjegyző, Kiss Áron, esperes; a dunamellékiből: Fördös Lajos, esperes, Molnár Aladár, aljegyző, Szász Károly, tanácsbiró; a tiszamellékiből: Kún Bertalan, püspök, Fejes István, tanácsbiró; a dunántúliból: Beöthy Zsigmond, főjegyző; az erdélyiből: Szász Domokos, főjegyző, dr. Kolozsvári Sándor, ig. tanácsos.

Elnök megnyitó-beszédében előadja, hogy a zsinat létrejövetelét előkésziteni több albizottságok küldettek ki. Ezen albizottságok tiszte volt az egyházalkotmány, a közelebb tartandó zsinat s az egyházi perrendtartás tervezetét megalkotni. Az bizottságok az ő tudomása szerint ugy igyekeztek munkálataikat elvégezni, hogy azok ideje korán az egyes egyh. kerületek elé kerülhetvén, azok is e munkálatok fölött nyilatkozhassanak, s a nagy bizottság már e nyilatkozatokat is tárgyalhassa. Azonban csak az erdélyi egyh. kerület tárgyalta azokat, s hozott azokra nézve határozatokat. Reméli, hogy a többi egyházkerület csak a viszonyok által volt gátolva a tanácskozás alá vételben, s hiszi, hogy különben mindannyian részvéttel s érdeklődéssel kisérik a dolgok menetelét.

Ezután Beöthy Zsigmond szólal fel s az albizottságok munkálatait tárgyalás alá vétetni ajánlja. Erre

Molnár Aladár az alkotmányozó zsinati szervezetet kidolgozó albizottság előadója, a már régebben ismert munkálatot előterjeszti.

E szabályzat I. czikke a zsinat tagjairól szól. A zsinaton összesen 114 egyén képviseli a magyarországi ref. egyházat, kik részint hivataluknál fogva, részint mint választott képviselők tagjai a zsinatnak. Hivataluknál fogva tagok a püspökök s főgondnokok, Erdélyből a vil. legidősb főgondnok vagy helyetteseik. Választott képviselők a gyülekezetek s a fő- és középiskolák képviselői, Választói qualificatió 24 év és legalább gymnasiumi vagy ennek megfelelő tanfolyam végzése.

Itt egy kis vita fejlődött ki.

Mocsáry a választási qualifikácziót (gymn. vagy ezzel felérő tanfolyam végzése) kihagyatni kéri s a választókat korlátozni nem kivánja.

Ráday a qualifikáczió mellett szól, sőt ő morális tekintetben is óhajtott volna bizonyos kellékeket fölvenni.

Szász K. hasonló értelemben nyilatkozik s a bizottság véleményét kevesli is, a mennyiben a felsőbb iskolákat végzett papi elemmel szemben hasonló müveltségü világi elemet kivánna behozni. A törvényhozó testülettel a szükebbkörü zsinati törvényhozó testületet paczifikálni nem óhajtja. Módositványt ugyan nem ad be, de a szöveget fentartani kivánja.

Mocsáry szavait értelmezi, ő is minél több qualifikácziót kivánna, de a választókat sem akarja korlátozni s a képviselőket sem kivánja kitenni annak, hogy ily qualifikáczióval szemben igazolják magukat.

A szerkezet marad a debreczeni módositványnyal.

Olvastatik a 2-ik szakasz, mely szól a választandó képviselők számának egyh. kerületenkinti felosztásáról.

Mocsáry a 114 taggal nem elégszik meg, fél a kevés számnál kifejlődhető discasteriális, sőt bureaucratikus szellemtől.

Beöthy a reformátusok számarányához s anyagi viszonyainkhoz képest a fölvett számot elégnek tartja.

Molnár A. hasonló értelemben nyilatkozik, annyival is inkább, mert a népesség arányához képest (23 ezerre fog esni egy képviselő) az ajánlott szám elég méltányos.

A szerkezet marad.

Kérdésbe jön az is; kik tekintendők lelkészeknek? Sokan csak az egyházzal biró papokat akarják ilyeneknek tekinteni. Szász Károly minden felavatott lelkészt, ime, ugymond, Nagy Péter ő méltósága is pap, pedig eklézsiája nincs. Kiss Áron esperes hasonló értelemben nyilatkozik, s attól sem fél, ha papi qualificatióju tanárokat, vagy kitünőbb segédlelkészeket választanak meg. Ennélfogva határozat lett, hogy papoknak tekintetnek, kik felavattattak, az eklézsiával birásra való tekintet nélkül. Az iskolák képviseltetésénél a tanitóképezdék is, mint képviseltetendők fölvétettek.

Ezután olvastatott a 3—11 §. lényege, hogy zsinati képviselőket az egyházi községek választják, az egyházmegye területén levő gyülekezetek egy választókerületet képezvén. Az iskolai testületek a közép- és főiskolák egyh. kerületenkint két-két képviselőt küldenek.

A zsinati képviselők választásához hozzászól Szász Károly és nem egyházközségi szavazatok által, hanem az egyházkerületeken közgyülésileg választassanak zsinati képviselők. Mert az egyházkerület illetékesebb és képesebb megitélője a képviselők képességének, mint az egyes egyházközségek presbyteriumai. Hivatkozik az alsóbb egyházi testületek összealkotására, mi szintén ily értelmü sorozatos képviseleten alapszik, mint a minőt ő ajánl. Utal az erdélyi kerület kivánságára, mely az övével egyezik, s mely a püspököt is a kerületi közgyülésen választja.

Molnár Aladár Szász K. nézetére reflektál. Kifejti, hogy a valódi képviseleti rendszer a ref. egyház alapelve, melyet a fokozatos képviseletért feladni nem lehet. A képviseleti rendszert pedig feladnók, ha a zsinati képviselők választását az egyházközségektől elvennők. Beöthy Zsigmond megemliti azt, hogy a ref. egyházban nem a tiszta képviselet van alkalmazva, mert hisz nem az egyh. községi közgyülés választ püspököt, főgondnokot, hanem a presbyteriumok. — De azért mégis helyesebbnek tartja, hogy a zsinati képviselőket a presbyteriumok válasszák.

Mocsáry a kerületi választásban a demokraczia kiszoritását, az absolutismus bevitelét látja. A zsinat törvényhozó testület, mely csak népképviselet alapján ülhet össze. Ennélfogva nem is a községek presbyteriumai által, hanem az egyházközségi közgyülés által kivánja a zsinati képviselőket választatni.

Szász Domokos reflektálva arra, hogy a ref. egyházban nincs következetesen keresztülvive a tiszta képviseleti elv, azt kivánja, hogy vagy mindenütt tiszta képviseleti alapon szervezkedjünk, de akkor az egyh. kerületeknél is szigorban keresztül vigyük a képviseleti rendszert; vagy pedig a fokozatos képviseletet az alsóbb testületekben elfogadva, fogadják el ez elvet a zsinatösszealkotásnál is. Ő ez utóbbit sürgeti, az erdélyi jelenlegi praxist ajánlja, már csak azért is, mert az erdélyi fejletlen egyházközségi élet oly nagy jog gyakorlására, minő a zsinatképviselők választása, egyátalán nem eléggé érett. Pártolja Szász Károly nézetét.

Fejes István a régi magyar zsinattartás-módra emlékeztet, mely a gyülekezeti választáson alapult. A nép által a maga kebeléből küldött képviselő inkább ismeri a nép- és hitélet szükségeit. Egy uj fölfrissitő elemet lát a népképviseletben. Révész Bálint püspök nem látja czélszerünek, hogy az első alkotmányozó zsinat föladva a történeti alapot, uj ismeretlen problematikus alapra helyezzük egyházi törvényhozásunkat. A nép, az egyes egyházközségek mereven ellene fognak szegülni a kerületi választás elvének. Ha Erdély nem fogadja el a képviseleti rendszert s kerületileg akarja választani zsinati képviselőiket: ám tessék azon alapon bemenni a zsinatba, — a magyarországi kerületek nem fogják azért kizárni őket az unióból, a zsinatból.

Kis Áron a helyi érdekek szemmel tartása, a protestantismus alapelve és az opportunitás szempontjából a tervezet szerint a presbyteri választást ajánlja. Mert „Egységet akarunk, de czentralizácziót nem."

Kún Bertalan püspök a tiszamelléki gyakorlat alapján a Mocsáry nézete szerint az egyházközségi közgyülés számára akarja a választói jogot föntartani.

Szász Károly, mint inditványozó még egyszer szólva, Molnár A. ellen polemizál, újabb érveket is hozva föl. Később Mocsáry ellen fordulva, kimondja, hogy ő nem akar abszolutizmust behozni az egyházba, annyira nem, hogy ha nézete nem fogadtatik el, akkor azt tartja leglogikusabbnak, hogy ne az egyházmegye, ne is a presbyterium, hanem az egyházközségi közgyülés válaszsza a zsinati képviselőket.

A zsinati képviselők választása feletti vita a 9-ki ülésben befejeztetvén, szavazás utján elhatároztatott, hogy nem egyházkerületileg, nem is a presbyteriumok választják a zsinati képviselőket, hanem „az egyes egyházközségeknek lelkészválasztói joggal biró tagjai; a választás egy héttel előbb a szószékből kihirdetendő."

A nov. 10-ki gyülés először is a választás módozatainak részleteit állapitotta meg, a tervezet II. fej. 4—6. §-ai alapján. Nagyobb vitát csak a szavazatok egyenlőségének esete keltett, melyben a uj választás helyett a sorshuzás elve fogadtatott el. Kellő szavazatot nem nyertek között a legtöbb szavazatot nyert két egyén bocsáttatik uj szavazás alá. A szavazatok az egyházkerület által az egyházmegyebeli férfiakból alkotandó szavazatszedő bizottság elnökéhez küldendők be, s a bizottságban bontandók fel, ki a választások megbirálására 9 tagu igazoló bizottságot választat, mely a verifikácziót eszközli.

A 7. §., mely a közép- és főiskolák zsinati képviselőiről szól, elfogadtatik, ugyszintén a 8. 9. és 10. §-ok, melyek a válaztás és igazolás módozatait szabályozzák. A 11. §. az erdélyi reform. egyházkerületnek a többiekétől eltérő viszonyainál fogva tetszésére bizza, hogy zsinati képviselőit a meghatározott számban minő módon válassza. E privilegium azonban a tervezet szerint csak a mostani zsinatra adatik meg, az állandó zsinat szerkezetéből pedig kihagyandó.

E kérdés felett élénk eszmecsere fejlett ki. Nagy Péter kivánja, hogy e kiváltság necsak az első zsinatra adassék meg, hanem egyszer-mindenkorra is Beöthy méltányolja Erdély különlegességét, meg is engedi ad hoc; de végleg kiváltságos helyzetet adni számára annyi volna, mint belevágni a zsinat jog- és hatáskörébe. — Szász Domokos legalább annyit kivánna, hogy az erdélyi óhajt a nagy bizottság pártolólag terjessze a konvent elé. Fejes I. méltányosnak tartja, hogy Erdély privilegiuma az unió tekintetébél a mostani esetre megadassék; sőt módositást ajánl a szövegen, mely szerint „Erdélynek kiváltságos helyzete mindaddig fentartassék, mig erről kerületileg le nem mond."

Gróf Ráday ellenzi a privilegium megadását, Molnár A. hivathozva arra, hogy maga az alkotmánytervezet is megenged Erdélynek bizonyos fentartásokat, a zsinati képviselők választásában is megadná a kiváltságot.

A 11 §. Fejes módositása szerint Molnár A. szövegezésével elfogadtatik. E szerint az erdélyi egyház-kerület részére a privilégium, hogy zsinati képviselőit tetszés szerint válassza, hivatkozással az alkotmányterv 7. §-ára, megadatik.

A III. fejezet „a zsinat megalakulásáról" szól. Elfogadtatnak a 12., 13., 14., 15., 16, 17., 18. egész a 21-ik §-ig minden módositás nélkül. Nagyobb jelentőség nélküli, tisztán alaki intézkedések.

A IV. fejezet a zsinat tisztikaráról és költségeiről szól. Az elnökség itt is kettős, mint minden alsóbb hatóságnál. Vitát csak az elnök választása vagy nem választása keltett. Határozat az lett, hogy az ad hoc zsinat elnökségét a hivatal szerint legidősebb püspök és főgondnok viszik: ellenben a rendes zsinatok elnökségét maga a zsinat választja a püspökök és főgondnokok közül. Ez által töröltetik a 23. §., mely szerint a zsinat állandó elnökei a hivatalára nézve legidősebb püspök és főgondnok. A fej. többi §-ai, melyek a zsinattartás költségeiről szólnak, az eredeti szöveg szerint fogadtatnak el.

A következő fejezet a zsinat tanácskozási szabályait és ügyrendét állapitja meg. E fejezet 1—19 §-ai minden lényeges módositás nélkül elfogadtatnak.

Az utolsó fejezet a zsinat „Tiszti kara" czimet

visel. Szól az elnökség, jegyzők kötelességeiről és teendőiről, 19—24, §-ban. Egy pár stylaris módositással elfogadtatván, az ülés bezáratik.

A délutáni ülésben az egyházi perrendtartást vették tárgyalás alá, a Beöthy-féle javaslat alapján. E javaslat kétféle eljárást állapit meg az egyházi pörös ügyekre nézve. Egyet pusztán az alsó törvényszék, az egyházközségi biráskodásra nézve, mely egyszerü, könnyed és kevés formákhoz szabott.

A másik már komplikáltabb, számos alakiságokhoz kötött, a polgári törvénykezéshez közel álló; ez az egyházmegyei, egyházkerületi és egyetemes egyházi törvényszékek eljárását állapitja meg. Voltakép a létező praxis kodifikácziója, de javitva, szilárditva a polgári törvénykezésből átvett elemekkel.

A nagybizottság a sok gyakorlati ügyességgel szerkesztett javaslatot csaknem minden vita és módositás nélkül elfogadta, valamint a Debreczenbeo összeállitott káno-javaslatot is. És ezzel a zsinati előmunkálatok reviziója e három fontos tárgyban megtörtént. A következő ülésekben az alkotmány-tervezet kerül tárgyalás alá.

VIDÉKI ÉLET.

(Egy elvi kérdés megoldása.)

Székelyndvarhely 1878. nov. elején.

A kolozsvár-enyedi „Szemle" f. évi 4-ik számában t. Solymosi István urat, mint az udvarhélyi egyházmegye esperesét, „Görgényi" aláirással megjelent czikkecskében interpellálták azon elvi kérdésben, hogy: — miután a tanodák rendes tanárai a törvények értelmében az egyházkerületi közgyülésnek tagjai — vállalhat-e valamely r. tanár egyházmegyei képviselőséget? s ha igen, megilleti-e az ilyen kettős képviselőket kétszeres dij? Interpelláló azon incidensből indult ki, hogy Szakács Mózes urat, ki a mult cyklusban az udvarhelyi iskolatanitói testületet képviselte, ismét mandatummal tiszteltek meg régi, hű választói. S talán még azt is sejtette, hogy mind a tanoda, mind pedig a tractus bizonyos napidijban részesiti képviselőjét.

Solymosi úr, a maga részéről, a kérdést megoldhatatlannak tartván, bölcsen hallgatott. Szakács Mózes úr a „Szemle" 22-ik számában az ő ismeretes logikájával egy felvilágositó nyilatkozatot teszen közzé, melyben Görgényi urnak ezeket mondja: „leplezetten ugyan, de lényegileg azzal vádol, hogy én (Szakács) a mult cyklusban két helyről is vettem képviselői napidijat." Megemliti azt is, hogy Bod Károly tanártársa e kérdést a helybeli (udvarhelyi) collegium elöljáróságának szintén bejelentette, de bezzeg azt nem, hogy a fennemlitett interpellatio megjelenése után B. K. kötelességének ismerte azt megtenni Azt is mondja, hogy az elöljáróságnak e tárgyban hozott határozata felebbezés alatt áll.

Nem tartjuk érdektelennek nagyon röviden bemutatni Szakács úr czikkének tartalmát. Ő két tételben igyekszik, egyebek mellett, nevezett „interpellatiohoz" némi felvilágositást adni (tehát: nem az interpellatiora, hanem ahoz ad felvilágositást, azaz, az interpellatiot világósabbá teszi s ezt el is érte.)

Vegyük csak szemügyre az ő szarvas okoskodásait:

„1. Igaz, hogy én (Szakács) a mult cyklusban az egyházkerületi közgyülésnek tagja voltam, úgy is mint rendes tanár, úgy is mint tanitói képviselő. És pedig azért, mert rendes tanár vagyok s mert az egyházkerületi m. igazgató-tanács, mint tanitói képviselőt is igazolt.

2. De nem egyezik a valósággal az, hogy én, mint tanitói képviselő is napidijat vettem volna fel, mivel én képviselői költségeimet, mint tanár, a collegiumi pénztárból vettem, még pedig utólagosan beadott, elöljáróságilag elfogadott számlák alapján."

Tehát azzal bizonyitja, hogy ő tanitói képviselői dijat nem vett fel, hogy mint tanár: költségeit a collegium pénztárából fedezte. Hát mint tanitói képviselő? Ezt később mondja meg.

Ennyivel nem elégedett meg, hanem az alkalmat felhasználta arra is, hogy önmagát agyon dicsérje azon országhirü érdemével, melyet az udvarhelyi egyházmegye iskolatanitóinak külső képesittetése körül önzetlen fáradozása által szépen kiérdemelt. Ez maradhatna szó nélkül, mert a Szakács úr érdemeit senki sem akarja tőle elvitatni, ha az ihletett pillanatban, midőn saját érdemeit és fáradozásait meghatóan ecseteli, nem mond vala olyanokat is, a mik az igazságtól tavol állanak. Ugyanis azt állitja az 1876. nyarán Udvarhelytt tartott tanitói póttanfolyamra vonatkozólag, hogy a „tanárok részéről nem nagy hajlandóság mutatkozott ugyan a vállalkozásra, de miután ő (Szakács) kijelentette, hogy ha egyedül marad is, kész tanitani: tanártársai szintén vállalkoztak." Ez nem való, mert a kik csak tanithattak, valamennyien a legnagyobb készséggel tették, ámbár meg voltak győződve, hogy kellő szinvonalon tartott előadásoknak nem lehet eredménye, mivel a hallgatók nem értik meg, vagy ha megértenék is: 3—4 hét alatt évek mulasztásait 8—10 tantárgyból lehetetlen csak számbavehetőleg, illetőleg észrevehetőleg is helyreütni s csak az udvarhelyi tanári kar compromittálja magát, midőn oly feladat megoldására vállalkozik, mely az adott körülmények között kivihetetlen. A tanárok mégis, miután kijelentették, hogy az eredményért felelősséget nem vállalhatnak, az előadásokat megtartották, tudván, hogy a többi: a censorok dolga.

Szakács úr a képesitő vizsgálat alkalmával elment Enyedre is, hogy „a különféle, addig szokatlan dolgokban némi utmutatással szolgáljon." Az utmutatásra szükségük is volt a procedenseknek, kivált ha a földrajzból olyan készültséggel indultak el, hogy még azt sem tudták, merre fekszik Enyed; persze azt legjobban érezte Szakács úr, mert ő maga állitja, hogy Bod K. helyett ő tanitotta a földrajzot. Tehát azért ment el övéivel, költséget, fáradságot nem tekintve, hogy a coupékba felültesse s Enyeden felébreszsze, nehogy az az átkozott gőzös Kolozsvárra repitse őket;

Folytatás a mellékleten.

hogy ily merevség mellett vagy csak fictio lesz az egész unio, — mibe ő belemenni nem hajlandó, — vagy a mi helyes: oly szövetség, melyben az egyetemes érdekü ügyekre nézve, mintegy a csúcs-pontnál találkozhatnak az egyes autonomicus egyházkerületek. Végül némi stylaris módositásokkal elfogadtattak az erdélyrészi föntartások, egyszersmind biztosittatván egyházkerületünk a felől is, hogy a saját hatáskörében netalán teendő módositások utólag be fognak a közös alkotmányba czikkelyeztetni. Ezek szerint bevégezvén a nagy-bizottság munkáját, a megállapitott javaslatok kinyomatnak s megküldetnek az egyházkerületeknek, hogy a jövő május közepén tartandó egyetemes értekezletre megjegyzéseiket megtehessék. Most már készek a munkálatok az egyházkerületeken a sor, hogy nyilatkozataik alapján a terv valósággá válhassék!

— **A közös énekeskönyv** ügyében kiküldött bizottság is tanácskozott ezuttal Budapesten, szintén főt. Nagy Péter elnöklete alatt. Szász Károly és Kovács Albert bemutatták javaslatukat az új énekes könyv tervéről, kiválogatva a meglevő énekes-könyvekből a megtartandó énekeket s jelezve a pótlandókat. Munkálatuk kinyomatva megküldetik az egyes egyházkerületeknek, avval a kéréssel, hogy a konventet hatalmazzák föl az új énekes-könyv megállapitására.

— **A b. Baldácsi-alapitvány** ügyében kiküldött egyházkerületközi bizottság végrehajtó albizottságá gyülést tartván a napokban Budapesten, abban állapodott meg, hogy a bizottság elé azt az inditványt terjeszti, hogy az alapitványi jószágok jövedelmei mindaddig ne kerüljenek az egyházkerületek közt kiosztásra, mig a jószágon fekvő terhek és járandoságok teljesen törlesztve nem lesznek. E törlesztési mivelet mintegy két esztendőt fog igénybe venni, a mikor aztán az összes alapitványi jövedelem (már is m. e. 45000 frt. folyt be) a kitüzött czélokra lesz fordithető.

— **A gyerő-monostori** régideje — ürességben lévő — papi állomásra, a b. e. Hori Farkas utodjául, Kovács Kálmán atyánkfiát, főt. püspökünk titkárát választá meg mult vasárnapon a választók nagy többsége. Sok sikert a fiatal collegának!

— **A kolozs kalotai** ev. ref. egyházmegye f. hó 12-én tartá meg őszi rendes közgyülését, melyre a tagok különösen világiak, talán az idő roszasága miatt is, kevesen jelentek meg. Nagytiszteletü esperesünk röviden üdvözölvén az egybegyült tagokat, a gyülést megnyitotta. Elsőben a mltgs ig. tanácsi leiratok vétettek elő, azután tágyaltattak az államsegélyért folyamodók számos kérvényei s még a délelőtti ülésen — a tavaszi rendes közgyülés határozata értelmében — egyházmegyei ügyvédek is választattak és pedig B.-Hunyadon tek. Bölöni László, Kolozsvártt tek. Deáki Albert közhirnevü ügyvédek személyében, kik közül az előbbi egyhmegyei világi képviselő is. A délutáni gyülésen egy pár — még nem tárgyalt — államsegélyért aspiraló folyamodvány s az özv.-árvai tartozásokról szóló jelentés letárgyalása után egy inkább nevetséges, mint érdekes incidens adta magát elő, egy közgyülési tag interpellatiot adván be, kijelentvén egyszersmind, hogy interpellatioját e gyülésen nem akarja tárgyaltatni, mivel egy nehány olyan közgyülési tag nincs jelen, kiknek jelenlétére okvetlen szüksége volna. A titokzatos interpellatio, különben, mint később kiderült, egy későbbi gyülés jkönyvi pontjának hitelessége ellen támasztott kételyt foglalt magában, miután azonban tárgyalása a jövő gyülésre halasztatott: mi sem kivánunk ezuttal tovább foglalkozni vele. r. t.

— **Czelder Márton** atyánkfia, minapi megjegyzésünkre a következő „felvilágositást“ küldte be: „E lapok közelebbi számában, az általam meginditandó „Magyar protestans egyházi és iskolai Figyelő“-re kibocsátott felhivás közöltetvén, a szerkesztő elbizakodottságnak nevezi, hogy én úgy mutatom be vállalatomat, mint a Révész által szerkesztett „Figyelmező“ folytatását. Én azt, hogy a Révész által szerkesztett „Figyelmező“-t folytatom, nem mondtam mert az, hogy az általam kiadandó irodalmi közlöny, azon elv és iránynak lesz közlönye, melynek e „Figyelmező“ volt: talán még sem azt teszi, hogy én folytatom a Révész „Figyelmező“-jét. Révész „Figyelmező“-je ez évvel egészen megszünt. Az én „Figyelő“-m egészen új s amattól merőben független vállalat, s csak annyiban fogja pótolni a „Figyelmező“-t, a mennyiben a hittani kérdések vitatása körül, az evangelium mellett következetes lesz s minden heti- vagy napilapokban jelentkező, evangelium-ellenes, vallást kicsinylő támadásokat stb, egész határozottsággal visszautasit. Révészünknek „Figyelmező“-jével főczélja volt a magyar protestans egyházi és iskolai ügyek szabadságának, mondhatnám függetlenségének védelmezése. Ez maradandó szolgálattétel volt, melyet én nem fogok pótolhatni, ámbár csekély erőmtől telhetőleg igyekszem, hogy nemcsak a kormánynyal, de egyes egyházi testületek, hatóságok eljárásával is szemben, úgy az egyházi, mint iskolai ügyeknél, ha mikor arra lesz szükség, határozottan ellenzéki állást foglaljak el. Teljesen igaz, hogy nem egy félreeső helyen lakó vidéki lelkésznek, hanem valamelyik központon élő nagy tudományu jámbor férfiuak kellett volna az unitarius atyafiak „Magvető“-jén kivül egyetlen magyar protestans tudományos folyóiratnak kiadására vállalkozni. Miután ez nem történt, csekély erőmmel vállalkoztam én, az evangeliumi álláspont védelmezése mellett azért, hogy a vallásos egyházi ügyek szolgálatán, működésbe hozzam s egybegyüjtsem azon erőket és férfiakat, kik e nehéz körülményekkel szemben védelmezzék a magyar protestantismus érdekeit stb. Hanem hát várja be Szász Domokos barátom a „Figyelő“-t s azután itélgessük és birálgassuk egymás működését! Jó indulatait köszönöm.“ Czelder Márton atyánkfia fölhivását előfizetésre szóról-szóra közöltük a mult alkalommal s azért most minden védekezést bátran mellőzhetünk, mert lapunk értelmes olvasói előtt feküdvén a species facti, könnyen alkothatnak maguknak itéletet, ha alaptalan volt-e minapi megjegyzésünk. Szoritkozunk, tehát, ezuttal, arra az egyetlen észrevételre, hogy talán nem annyira ellenzéki (= negativ), mint inkább épitő (positiv) „tudomanyos“ folyóiratra volna anyaszentegyházunknak szüksége. Különben „bevárjuk a Figyelőt“ s addig béke velünk.

A PROTESTÁNS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVÁLÓBB TERMEKEINEK JEGYZÉKE.

Kaphatók: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

Agendák és egyházi imakönyvek.

Albert János. Imakönyv templomi használátra. Kötve 2.10
Borsody. Vasárnapi imák. Kötve . , . 2.—
Czelder. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve 2.50
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve . . 2.30
Filep M. Köznapi imák. Kötve 2 —
Fördös L. Ágenda 2 frt. Kötve . . 2.80
Koronka A. Imádságos könyv, templomi szükségre 1.—
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve 2.—
— Eredeti halotti imák . 1.—
Szilády L. Köznapi imák . . . . . 1.—
Szoboszlay P. J. Egyh. szertartási beszédek Kötve 2.—
Könyves **Tóth K.** Halotti imák. Kötve . 2.40
Vadas és Nagy P. Ágenda (erdélyi) Kötve 2.50
Zagyva G. Köznapi és bünbánatheti imák. Kötve 2.—

Egyházi beszédek.

Apostol P. Egyházi beszédek 2 kötet . 2.60
Bartók F. Népszerü egyházi beszédek I. füzet 1.40
II. 1.80
Beke Sámuel. Vasárnapi beszédek 1.—
Édes A. Egyházi beszédei leszállitott ár —.80
Fábián D. Egyházi beszédek egy egész évre 3.—
— Népszerü halotti beszédek I. 1.40
Fejes I. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy 2.—
— Temetési beszédek 1. . . 1.—
Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszédek . . 1.50
Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszédek) 3 kötet. Egy-egy . . . . . 1.—
Gergely, Gönczy, és Rácz. Egyházi beszédek ünnepi követek részére —.60
Gerok. Egyházi beszédek 1.20
Gyöngyösy. Egyházi szónoklatok, ünnepi, közönséges, alkalmi és gyász esetekre 2 kötet. Egy-egy 1.80
Herepei. Isten igéje a szószékről 1.40
Heiszler. Egyházi beszédek 3. 1.20
— Halotti egyházi beszédek . 1.60
Illyés B. Temetési és emlékbeszédek 1.40
Kiss Bálint. Népszerü közönséges egyházi beszédek 1.25
Körösi F. Szabadelvü egyh. beszédek 1.30
Kovács G. Egyházi beszédek . 1.—
Kovács Samu. Egyházi beszédek —.88
Kozma M. Temetési alap igék . . . 1.—
Lang H. Válogatott vallásos egyh. beszédei . . 1.20
Lakatos I. Vasárnapi és alkalmi egyh. beszédek —.90
— Halotti beszédek . . . . . —.90
Lukács Ö. Egyházi beszédek templomi és temetési használatra . . . 1.80
— Közönséges egyházi beszédek . . 1.20
Makláry Papp. Temetési beszédvázlatok . . . 1.20
Margócsy. Prot. egyh. beszédtár 5 füzet 1—4-ig füzete 1.40
5-ik füzet 1.50
— Alkalmi beszédtár 3 füzet 1—2-ig füzete . 1.40
3-ik füzet . . . 1.50
— Hazafias elmélkedések . . 2.—
Mitrovics Gy. Egyh. szert. beszédek . . . 1.20
Nagy László, Kis Albert és Viski Pál. Közönséges egyházi beszédek . . 1.40
Nemes B. Népszerü egyházi beszédek I. 1.20
Papi dolgozatok gyászesetekre. Halotti prédikációk, gyászbeszédek és imák, egyházban, gyászudvaron és sirnál. 14 füzet. Az 1. 2. 4. 7. 8. 10. 12. 14. füzetek egyenként 1.20
A 3. füzet . . . . . 1.—
Az 5. 6. 9. 11. 13. füzetek egyenként 1.40
Papi dolgozatok különféle esetekre.
1. füzet Szilády László egyh. beszédei 1.20
2 „ Fördös Lajos egyh. beszédei I. füzet 1.—
3. és. 4. füzet. Vegyes egyházi beszédek . . 2.60
5. 6. Kulifay Zs. egyh. beszédei 2 füzet 2.40
7. „ 8. „ Vegyes beszédek és imák . 2.80
9. füzet. Fördös Laj. egyh. beszédei 3 füzet 1.40
10. 11. és 12 füzet. Vegyes beszédek és imák 4 20
13. füzet. Fördös Laj. egyh. beszédei. 3 füzet 1.40
14. Vegyes beszédek és imák 1.20
15. „ Kulifay Zs. beszédei 3 kötet 1.—
Nikházy L. Huszonkét egyházi beszéd 1.30
Pazar, Jézus példd. homiliákban 2 köt. 1.20 II. 1.50
Papp Károly. Halotti beszédek 1.20
Péterffi S. Egyházi szent beszédek uj folyam 7 füzet Egy-egy . . . . . 1.—
— Köznép előtt tartott egyh. szent beszédek 3 füzet Egy-egy . 1.20
— Temetési szent beszédek . . . 1.—
Predikátori tár. erdélyi; Prot. egyh. beszédek. Szerk. Szász G. és Domokos 3 füzet. Egy-egy 1.20
Revész G. Temetési beszédek 1. . . 1.20
— Ünnepi és közöns. egyh. beszédek 1.20
Révész—Robertson. Egyházi beszédek 1.—
Sombori József. Egyházi beszédek 2 kötet 2.—
Szabó János. Egyházi beszédek . . 1.80
Székács G. Összegyüjtött egyházi beszédei 2.—
Szoboszlay T. G. közönséges egy. besz. 1.20
— Ünnepi egyh. besz. . . 1.80
Tompa M. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy 1.64
— Halotti beszédek . . . 1.60
Könyves **Tóth K.** Egyházi beszédek 1.40
Vitéz M. Egyházi beszédek . . —.80
Vadas József. Egyházi beszédei . . 1.20
Zombory G. Korszerü egyh. besz. 2 füzet. Egy-egy 1.20

Vegyesek.

Bakóczi J. Bibliai szövegtár . 2.—
Barakonyi. Bibliai magyarázatok a szószéken 1.60
Beöthy Zs. Prot. egyházi törvények 1.50
Dobos J. Homiliák régibb és ujabb modorban . . 2.40
Fabó. Rajzok a magyar protestantismus történetéből 1.60
Fördös L. Szentirási szókönyv (Concordentia) 2 kötet 4.60
Hase K. A prot. polemika kézi könyve 2. I. 2.40 II. 3.60
Kámory J. Ó test. apokrifus könyvek . . . 1.—
Kiss A. Szattmáron tartott 4 első prot. zsinat végzései —.50
Kovács Ö. A vallásbölcsészet kézikönyve 2 kötet 4.80
Lang H. Keresztyén dogmatika . . 2.—
Makláry Papp. Bibliai egyezményes szótár. Kötve 4.30
Nagy papok életrajza 2.40
Révész J. Dévai Biró Mátyás életrajza . . . 2.—
Schwarcz. Adalékok a legujabb theologia történetéhez 3.50
Simén D. Az evangeliumi csudák . . . 1.—
Wolfahrt A. Szentirásnak magyarázata. Németből Incze és Herepey 2 kötet 8.—

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.

mert a „szokatlan dolgok“ alatt csak nem is lehet valami affélét érteni, hogy Sz. úr e censoroknak akart volna utmutatással szolgálni. Az eredmény csakugyan jól ütött ki, mert Sz. uron s még egyen kivül, mindegyik tanitói oklevéllel tért haza.

Az 1877-ik évben tartott póttanfolyam alkalmával Szakács úr szavai szerint, „a tanárok közül határozottan nem vállalkoztak Bod Károly, Gönczi Lajos és Félegyházi Antal, az igazgató Kis Ferencz ekkor sem igen vonakodván az igazgatói teendőktől.“ Az igaz, hogy határozottan nem vállalkoztak, azonban G. L. kijelentette, hogy, ha a tanitói póttanfolyam ideje alatt Udvarhelyt talál lenni: akkor ő is tanit. S úgy is történt. Tehát G. L. nem volt következetlen, midőn tanitott.

Sz. úr czikkének resultatuma ezekbe foglalható össze: a) Sz. urnak a Bod K. ellentörekvései miatt, a póttanfolyam tartama alatt, a siker érdekében éjjel-nappal talpon kellett lennie; b) a Bod K. ellentörekvései miatt: családját mindkét nyáron fürdőre kellett küldeni s neki (Sz.-nak) Udvarhelyt pénzért adtak kosztot, mindezek daczára c) Sz. úr sem az egyháztól, sem az egyházmegyétől, sem az egyházkerülettől, szóval bárkitől sem kért valamit, d) ilyetén helyzetében „természetesen jogositottnak“, sőt „kötelezettnek“ tartotta magát arra, hogy 1876. és 1877-ben — s csakis két évben (!) — a collegium pénztárán (tanári napidij) kivül, még az egyházmegyéjéből is „napidij“-félét vegyen. Tehát Sz. úr, saját állitása szerint, nem vett kétszeres képviselői napidijat, hanem csak: egyet a collegium pénztárából s egy „napidij“-félét az egyházmegye „krajczárjaiból.“ „És most előáll Görgényi úr s engemet (Szakácsot) az önhaszonlesés bünével erőlködik beszennyezni.“

Ezen idő óta Szakács úr, mikor módjában áll, mindig megnézi a „Falu rosszát“, hogy a Gonosz Pista, olyan rajta is megesett szerencsétlenségével magát vigasztalja.

Cünctator.

(Vége következik.)

KÜLFÖLD.

Francziaország

A franczia protestansok dicséretre méltó erélyt és buzgalmat fejtenek ki hitvallásuk terjedése körül. Mind a theologiai ismeretek fejlesztése, mind az egyházpolitikai szervezkedés terén, újabb meg újabb vivmányokat tudnak fölmutatni. Közelebbről a theologiai tudományok mivelésére alakult egylet mult havi ülése is erről tesz bizonyságot. Ez egylet elnöke Balavoine lelkész. Az egylet már hetedik évét érte meg. Balavoine elnök visszapillantást vetvén a jelen évi müködésre kiemeli, hogy ez évben tartott kilencz ülésen tizenkét felolvasás tartatott, egyszersmind birálatilag jegyzi meg, hogy az értekezések nagy része a történelem köréből merité tárgyát. Ez egyoldalusság kikerülését ajánlja az egylet tagjainak. Megemliti, hogy bár az egylet nem vett hivatalosan részt Rousseau száz éves emlékünnepélyén, de azért csöndben megülte azt az által, hogy három ülésen foglalkozott e nagy agitator életével, hatásával, theologiai nézeteivel. Ezután Gourd tartott egy felolvasást Vallás és bölcsészet czim atatt. Kimutatja, hogy Vacherot, Joufroy mennyire tulzásba mentek, midőn azon okon, mert vallás és bölcselet álláspontjukból kiindulva kibékithetetlen ellentétet látszanak alkotni, a bölcsészetnek föláldozandónak hitték a vallást. Gourd örömmel emeli ki, hogy az ujabban megjelent munkák e kérdésre vonatkozólag engesztelékenyebb álláspontot foglalnak el. Bár végleges álláspontra még el nem jutottak, mint ez a dolog természetében is fekszik; de annyit már constatáltak, hogy a vallás valami benső, lélektani tünemény, mely egyesiti a bölcseletet, szeretetet és erkölcsiséget. A vallás, mig az ösztön önkéntelen érzés marad, elválik a bölcsészettől, a reflexio átalakitó hatása alatt vesz föl bölcselmi elemeket. Érdes vita keletkezett ez értekezés fölött. Az értekező által mellőzött félelem befolyását a vallásos hangulatra többen fejtegették, de legfőképen kiemelték a vallás-alapitók concrét szellemi befolyását az emberiség vallás nevelésére a kétségbevonhatatlan történelmi tényezőket. Mi az ülésről szükségesnek tartók figyelmeztetésül a fentebbieket közölni.

A franczia reformált egyház körében is napirendre került a zsinat-tartásának kérdése. Francziaországban is mindinkább érzik az egység erejét. Már öt év óta sürgetik az orthodox irányu reformatusok az egymásután következő kormányoktól egyik zsinat egybehivását, de a kormány haboz azon nagy ellenszegülés miatt, melyet a szabadelvü egyházi párt e kérdésben tanusitott. Közelebbről az Eglise libre-ben igen jeles czikkek jelentek meg az egyház egy kiváló tagjától, melyekben ujra melegen szót emel a zsinat mellett. Hivatkozik azon tényre, hogy a zsinatnak még van előzménye, melyre lehet támaszkodni és ez az 1872-iki hivatalos zsinat. Ennek szervezetét véve alapul, tekintélyét elismerve — czikkiró szerint — lehetne a szabadelvüeket csatlakozásra birni azon czélból, hogy egy szabad zsinati szervezet, szabad alkotmányos szervezet alapján jöjjön létre, mely megnyugtatná a reformált egyház mindkét irányát követőket. E javaslat elő is lett terjesztve oktober 24-én a Gangesban összegyült nemzeti evangelikus conferenczia elébe. Ha a szabad szellemü szervezkedés módját jól kitalálják: a franczia protestantismus is összpontositott erővel és szabad mozgással párositott központi hatalommal fog birni.

**

Protestans szó a Trocaderoban. A világkiállitáson a Trocadero evangelicus termében élénk benyomást tőn a jelenvoltakra Pressensé jeles protestans iró felolvesása a bibliáról. Ez értekezés eleven szellemben van tartva. Kimutatja, hogy még a népek fejlődésére nagyobb befolyást könyv nem gyakorolt, mint a biblia. Nem e könyvről állitja ő ezt; mert nem betühöz ragaszkodó idolatra; de arról, mi e könyvben kifejezést nyert. Mert mi a polgárosodás? A jog és igazság uralma az erők durva hatalma fölött. Ám a szentkönyv a kötelemhez kötött jogról tesz tanuságot; a jogot rendithetlen alapra: az Isten jogára fekteti. E régi könyv az emberi jog szabadságlevele. Szerinte az emberi jog, mint ilyen, nem volt az előtt proclamálva. Az idegen, a gyenge, a nő, a gyermek nem birtak jogokkal; mindezzel csak az állam birt és e jogokat csak a polgárnak adta meg. A kézi munkát megvetették: a szentkönyv azt fölemelte és megnemesité. Kiszámithatlan anyagi gazdagság rejlik csak ez egyetlen egy tényben. Róma katakombái megőrizvén falfestményeiken a konzul jelvényei mellett a kalapácsot is bizonyságot tesznek a keresztyénség által végrehajtott nagy társadalmi forradalomról. A szentkönyv előmozditá a népnevelést. Mert hiszen a legmagasabb igazságok legnépszerübb alakba öltöztetve érthetőkké válnak, mint egy az igazságok népszerü kiadása. Meg kell tanulni olvasni, hogy a hit igéit lehessen olvasni. Innét van az, hogy a protestantismus szaporitja az iskolákat. A népoktatás ügye meg lőn nyerve, mihelyt a vallás nem állott többé szertartásokból, de egy könyv megértését kivánta meg. A mi a müvészetet illeti, melyet ő nem fényüzésnek tekint, de egy legenda kifejezése szerint: a „paradicsom illatá"-nak — ennek két dologra van szüksége, hogy teljes kifejlődésre juthasson. Először az eszményinek érzésere, másodszor az erkölcsi tisztaságra. Mindkettőt gazdagon megtalálja a szent könyvben.

Továbbá az ember belsőjében a szabadság kelti fel a legmeghatóbb drámai küzdelmet, mi nagyon szükséges a müvészi alkotásnál. Hol van e harcz élénkebb rajzban föltárva. Aztán e könyvből mennyi költészet árad ki ze emberiségre. A felolvasó végezetre szembe teszi azon országokkal, melyekben az encyclikák, maga a bibliának tiltott könyvek sorába igtatása uralkodik, azon országokkal, melyekben a szent könyvet minden áron terjesztik és kérdi: hol van a müveltség hazája? Nem állhatjuk meg, hogy e szép felolvasás végsorait ne idézzük: „Bár a népuralom, melynek győzelme közöttünk biztositva van, bár a népuralom, melynek szüksége van önuralomra, hallgatná meg e szózatot, mint az egykori pogány, mely igy kiált Vedd és olvasd. Olvasd e könyvet. Ez szabadságaidnak alkotmánylevele; annak ez lesz szentesitése, mint az egyéni üdvnek."

Németország.

Hamburgban szeptember 17—19 ülte meg a német Gusztáv-Adolf-egylet harminczkét évi fenállásának emlékünnepét. Ez egylet hosszu élete folyamában nem egyszer merültek fel veszélyes mozgalmak, melyek oda irányultak, hogy ez egyletet egyház politikai szükkeblüség körébe sodorják a gyakorlati munkásság áldott mezejéről. A dogmák, a betükultus, vallási kémkedés tömjénszagu légköre helyett müködött az egylet, eredeti feladatához hiven, a szegény egyházak fölsegélése, a szent könyv terjesztése, a keresztyéni erények bátoritása érdekében. Ez egylet 1877-ben 769,000 markot vett be czéljára s ugyanennyit adott ki; alapitása óta (1841) körülbelől 14 millió markot költött jótékonyczélra. Tiszteletreméltó eredmény! Van ez egyletnek továbbá 44 főegylete, 1055 fiok egylete, 372 női és 9 tanuló egyésülete és csak a lefolyt évben 1000 községet gyámolitott. 30 templomot és imolát szentelt föl; 15 iskolát és 16 paplakot épitett; 14 templom, 11 iskola és 13 paplak épitését kezdte meg, és hogy a szokásos ünnepi ajándék, mely ez évben Posenben Adelnau községnek esett, 19,721 markra ment. Bizony e számok ékesen szólnak az egyesülés hatalma mellett!

A vasárnap megülése, mely mellett az ujabb időben mind nagyobb agitatio indult meg és már külön közlöny létre jövésére adott alkalmat, európaszerte élénk visszhangra talál. Londonban, Párisban, Svájczban egyletek müködnek a vasárnap megülése érdekében. Felolvasások tartatnak, melyekben minden fölhozható, biblikus és sociologiai, erkölcsi és tudományos érvvel munkálkodnak ez ügyben. A genfi egylet elnökének: a vasárnap és a társadelom cz. röpiratának már hatodik kiadása Párisban a nemzetközi szövetség utján 30,000 példányban osztatott szét a párisi közkiállitáson, hol fölolvasás is tartatott ez irányban. Pomeraniában Karlsburgban is egylet alakult a nagy birtokosokból ugyanez ügy érdekében.

A Bulletin Dominicale megemlékezik a tiszántuli egyházkerület körében megindult ily irányu mozgalomról is.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 nov.. 15.

— A conventi nagybizottság nov. 11 és 12-iki tanácskozását a végleges alkotmány-terv vette igénybe, mely minden lényeges módositás nélkül fogadtatott el. Annyival fontosabb volt az erdélyi egyházkerület által előterjesztett föntartások komoly és részben méltányos figyelembe vétele fölött kifejlett, és sokszor élénk vita. A bizottság, a nyert fölvilágositások alapján, figyelmet forditott egyházkerületünk sajátos helyzetére, történelmileg egészen másként fejlett viszonyaira. Az e tekintetben kifejlett vitában élénken vettek részt egyházkerületünk küldöttei, kiket hatásosan támogatott Szász Károly, dunamelléki küldött is, kifejtvén,

VIII. évfolyam. Kolozsvárt, November 24 1878. 47. szám

Megjelenik minden vasárnap

Szerkesztőségi szállás. b.-farkasutcza 16. sz. hova a lap szellemi részét illető közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal: Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési pénzek legczélszerübben postautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár: Egész évre 6 frt, félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Középiskoláink átalakitása kérdéséhez. Réthy Lajos. — Stuart Mill a vallásról. Böhm Sándor. — Szász Károly beszéde a konventi nagy bizottság nov. 11-én d. u. tartott ülésében. — Vidéki élet: (Egy elvi kérdés megoldása) Cunctator. — A Gyulafehérvári egyházmegyéből. Orbán Lajos, Darabant György. — A deézsi egyházmegyéből. Egyházmegyei közgyülés. r. l. A marosi ref. egyházmegyéből. Egyházmegyei közgyülés. Marosvidéki. — Az áll. ig. tanács r. gyüléséből. r. t. — Külföld: (Francziaország). — Tárczа: Lichtenberg megjegyzéseiből. (Második közlemény.) Sz. B. — Egyházi és iskolai hirek — A kiadó hirdetése.

Középiskoláink átalakitása kérdéséhez.

II.

Déva, 1878. nov. 18.

Felekezetünk kollegiumai századokon keresztül tettek elsőrendü szolgálatot úgy az országos miveltségnek, valamint a magyar nemzetiségnek az egész Magyarországon, de kiválólag Erdélyben.

A protestans irány sokkal nagyobb mértékben érvényesitette magát, úgy az országos küzdelmek közt, valamint a miveltebb körök társadalmi életében, sokkal nagyobb mértékben, mint a mily arányban lélekszám szerint állunk az ország lakossága többi részéhez.

És ez az eredmény egyenesen tanintézeteink érdeme.

Ezért méltó önérzettel utasithatjuk vissza az ujabb időben itt is, ott is felmerülő azon kicsinylést, a melylyel tanintézeteink állami jelentőségét szeretik illetni akárhányan.

Hanem aztán azt is be kell vallanunk, magunk közt legalább, hogy ezen önérzet jogosultsága csupán a multra vonatkozólag megtámadhatatlan; a jelenben már kétségbevonható és a jövőre nézve épen bizonytalanná válik, ha ép oly mértékben át nem alakitjuk tanodáinkat, mint a mily mértékben az állam és társadalom átalakult és ép oly mértékben ki nem fejlesztjük, a mily mértékben a tudományok szinvonala fölemelkedett.

Kétségtelenül patriarchalisan kedélyes állapot volt az, a mikor két magister megindult 60 discipulussal; útközben verekedtek is, ha épen rá került a sor, a mely város aztán enniök adott és továbbra is élelmet igért, abban megtelepedtek, kollegiumot alakitottak és a két magister eltanitott minden kigondolható tudományokat: ABC-ét, retorikát, grammatikát, philosophiát, juris prudentiát és valamenynyinek végczélját, a theologiát.

Az akkori társadalomnak, a tudományok akkori állása közt igy is jó szolgálat volt, hanem mostanra már a legelemibb olvasni tanitás is oly széles körü szaktudománynyá fejlődött, hogy egész irodalmi kiterjedésében bizonyosan tulhaladja az akkori magisterek valamennyi ösmeretének összegét.

A mi kollegiumaink lépést tartottak az idővel s azoknak érdeméből nem von le semmit, hogy maga az idő is szerfelett lassan lépegetett egészen a mostani századig, sőt minálunk ezen század közepéig.

Elég nagy fejlődés volt a kiindulási ponttól, a hová 1848-ig eljutottunk: hogy minden classis külön praeceptorral s a főbb tudományok: philosophia, jus és theologia plane egy-egy külön professorral voltak ellátva.

A nagy állami és társadalmi átalakulás után azonban oly rohamosan növekedtek meg az ösmeret és miveltség mértéke iránt támasztott igények, hogy ma már csak csodálkozva gondolhatunk vissza apáink azon boldog állapotára, a melyben egy-egy év alatt kész jogtudossá, kész theologussá válhatott az ember s ha a deákságí 4 esztendőt kitanulta, nem volt olyan pálya a hazában, a melyre alkalmas ne lett volna.

Ezen nagy mértékben fokozott igények átértése következtében, hozzájárulván még a kényszeritőleg ható állami intézkedések is, kollegiumaink lemondottak a főiskola jellegről s ha egyik-másik úgy nevezi magát még, az csak annyit ér, mint a számüzött király titulusa.

Jogosabb új czimét azonban tiszteletre méltóvá teheti mindenik s az állam és társadalom számára hálára kötelező munkát fog végezni: ha a középtanodához mai nap kötött igényeknek úgy megfelel, a mint megfelelt régebben egyetemes tanoda hivatásának.

Ebből a czélból is sok erőgyüjtésre, erőösszpontositásra és nagy mértékü átalakulásra van szükségünk.

Hiszen lehetetlen észre nem vennünk, hogy tanodáink, középiskola minőségben, épen nem élvezik ma már az elsőrendüségnek azon kétségbevonhatatlan tekintélyét, a melyet régebben kollegium minőségben élveztek.

Létszámuk az utóbbi években folyvást apad igen nagy arányokban és pedig nemcsak azért, a mire önáltatásból ráfogni szeretjük, hogy kevés ösmeretnek is megnyiló életpálya és szakiskola vonja el a tömeg jelentékeny részét, hanem azért, hogy más felekezetek középiskoláinak, Erdélyben különösen az evang. felekezetüeknek és az állami jellegünek valamennyinek határozottan szaporodik a hallgatósága.

Régebben a hazai más felekezetek és más nemzetiségek is nagy számmal keresték föl mi kollegiumainkat: mostan a mi helvét hitvallásu irányadó embereink közül is akárhány evang., róm. kath. vagy állami tanodába adja gyermekét.

Ezt a jelenséget eltagadni, vagy számba nem venni és jelentését félremagyarázni lehetetlen.

Mint állampolgárnak, mindegy nekem akármily jellegü, csak legyen elégséges, jó és magyar irányu tanintézet az országban.

Mint állampolgár sem felejthetem el azonban, hogy a helvét hitvallásu középtanodák helyét az iskolák közt nem egy könnyü kipótolni s az egészséges protestans szellem csökkenését megsinylené egész közéletünk.

Ezért sürgetem és újból sürgetem, hogy kezdjünk hozzá erdélyrészi középtanodáink újra szervezéséhez haladéktalanul és teljes erővel.

Réthi Lajos.

TÁRCZA.

Lichtenberg megjegyzéseiből.

(Második közlemény.)

Lehetne olyan gondolkodó lény is, melynek könnyebb volna a jövőbe, mint a multba látnia. Már a rovarok ösztöneiben is sok olyat látunk, a miből azt kell hinnünk, hogy inkább a jövő, mint sem a mult által vezettetnek, s ha ezek az állatok épen annyira emlékeznének a történtekre, mint a mennyire előre érzik a bekövetkezendőket: sok rovar felülmulna bennünket. De most, úgy látszik, hogy az előérzet mértéke mindig forditott viszonyban áll a multra való emlékezéssel.

* *

De hogyan is jutottak az emberek a szabadság fogalmához? Valóban, nagy gondolat volt az!

* * *

Lelkem mélyéből s legérettebb megfontolás után hiszem, hogy Krisztus tana — megtisztitva a csuhások ráaggatott sallangjaitól s kellőleg a mi kifejezés-módunk szerint értve — a legtökéletesebb rendszer, legalább a melyet én magamnak gondolni tudok, a nyugalomnak és boldogságnak a világban leggyorsabban, leghatalmasabban, biztosabban és általánosabban való megvalósitására. De azt is hiszem, hogy még egy olyan rendszer is van, a mely egészen a tiszta okosságból ered s ugyanabba vezet. De ez csak a gyakorlott gondolkodók — s nem általában az emberek számára való és, ha elterjedne is, közhasználatra mégis a Krisztus tanát kellene forditani. Krisztus előbben is az anyaghoz alkalmazkodott s ez még az isten-tagadót is bámulatra kényszeriti. (Minden gondolkodó érezni fogja, mily értelemben használom itt az isten-tagadó szót.) Milyen könnyü lett volna egy ilyen szellemnek a tiszta okosság számára olyan egy rendszer kigondolása, a mely minden philosophust teljesen kielégitett volna! De hol vannak az emberek hozzá? Talán évszázak teltek volna el, mialatt meg sem értették volna, s az ily rendszer fogott volna arra szolgálni, hogy az emberi nemet vezesse és irányozza és a halál óráján fölemelje?! S mit nem csináltak volna valamennyi évkör és nép jezsuitái belőle?! Az embert csak az vezérelheti, a mi igaz, de mindenkinek érthető is — ha mindjárt csak képek útján is, melyeket a megismerés minden fokozatán más, meg másként magyaráz is meg magának

* *

Stuart Mill a vallásról.*)

(Folytatás.)

Inductiv módszeréhez képest Stuart Mill nehány kosmologiai következtetés bevezetésére is alkalmazza ethicai alaptételét. A teremtés elméletéről szólva, egyedül helyes felfogást abban lát, melynél fogva az isteni elv a physikai és erkölcsi rosznak hatalmát egyszerre teljesen meg nem törheté, sem az emberiséget oly helyzetbe nem hozhatá, hogy az a gonoszszal való elkerülhetlen küzdelem alól fölmentve legyen; hanem képesitette arra, hogy a harczot méltóan és növekvő sikerrel küzdje végig. Kapcsolatban ezzel, vagy inkább logicai kifolyásául az elóbbieknek, kétségbe vonja az isteni mindenhatóságot is. És itt visszatér ama sokszor megvitatott problemára, hogy Isten, mint keresztyén fogalmak szerint legfőbb erkölcsi eszmény, absolut jóság, nem lehet közös forrása a jónak és rosznak egyaránt. Éltünk nyomoruságai, a szenvedések, bajok, hiányok tehát a teremtő korlátolt hatalmából erednek. Ugyanez ötletből védelmébe veszi Leibnitzot az optimismus gyanuja ellen, kimutatva, hogy „Theodiceá"-jában korántsem állitja — mint hiszik — hogy e világ minden gondolható világ közt a legjobb, hanem csak azt, hogy a lehető világok közt legjobb, s igy Voltairenek erre vonatkozó ismert gunyoros megjegyzései alaptalanok. Való az, hogy Leibnitz, bár buzgó vallásossága kételyt sem mer támasztani Isten mindenhatósága ellen, e szónak mindamellett oly magyarazatát adja, mely csak bizonyos abstract lehetőség határain belől engedi meg az alkalmaztatást.

Nézetünk szerint, a keresztyén theologia sem zárja ki az isteni hatalomnak bizonyos megszabott föltételek határai közé szoritott ilyetén fölfogását, de szükséges, hogy magok e föltételek is az isteni bölcsesség és előrelátás független rendelkezéseire vezettessenek vissza, ne pedig egy kivül álló, antagonisticus akarat kifolyásai legyenek. Sajnos hogy Mill Stuart nem tárgyalja kimeritően ez eszmét, mely egyenes összefüggésbe hozhatá vala erkölcstanát vallásbölcseletével, az ember gyakorlati viszonyait és magatartását illető szabályokról szóló tant, Isten és az öröklét nagy kérdéseire vonatkozólag teendő későbbi reflexioival. Igy a mint van, ez egyenes úttól, minél tovább halad, annál jobban eltér. Eudaemonisticus tendentiák sürüen ütögetik ki szarvaikat s nemsokára teljesen meggyőznek arról, hogy az ismeretlen sulypont, mely felé öntudatlanul huzatánk, a czélbavett megoldás nem egyéb, mint kényelmes hasznosságelvi elméletek corollariuma, divatos társadalmi kérdések encyclopaedicus fonalra füzése, szóval egy social-statica, mint Herbert Spencer nevezi.

A mi már most ama külön elemeket illeti, melyek, nem minden látszólagos ok nélkül, a teremtő akaratirányának közelebbi meghatározása végett szoktak fölhozatni, tudniillik az ember positiv ösztöneit: ezekre nézve Stuart Mill nem igen kedvezőleg jár el. Amaz okoskodás, hogy a ki belénk ösztönöket, ingereket adott, melyek bizonyos cselekvésre sarkalnak, lehetetlen, hogy egyszersmind ne helyeselné is amaz irányban és értelemben véghezvitt tetteinket: szerinte szükségkép odavezetne, hogy az istenség mindenn

*) Lapunk 40-ik számában e czikksorozat — közbejött akadályok miatt — félbeszakadt, de kötelességünknek tartjuk — habár későn is — bevégzésére tért nyitni. Szerk.

Az ember okosságát nem igen használja különösebb módon, mint, hogy nagy müvészetnek tartja használatlanul hagyni s igy szárnyakkal születve szárnyait lenyirbálni. A zárdai élet védelme rendesen egészen sajátos erény-fogalmakon alapszik, olyan formán, mintha valaki olyanoknak gondolná a tudományokat, hogy a bolondok házában foly egyetemi cursusok.

* * *

Minél nagyobb valaki, annál gonoszabb, ha mások fölfedezett hibáit kifecsegi. Ha Isten az emberek minden titkát, rejtett gondolatát és tettét köztudomásra juttatná: a világ fön nem állhatna

* * *

Esküt tenni nagyobb bün, mint esküt szegni.

*

Sokan nagyobb erénynek tartják a bünök megbánását, mint elkerülését.

Semmit sem itélünk olyan elhamarkodva meg, mint az emberek jellemét, pedig semmiben sem kellene óvatosabbaknak lennünk. Sehol sem várjuk oly kevéssé be az egészet — pedig tulajdonképen ez a jellem — mint itt. Mindig úgy találtam, hogy az ugynevezett rosz emberek nyernek, a jók pegig veszitenek, ha közelebbről ismerjük meg.

* *

Nem hinné az ember, hogy az elfacsart értelem odáig mehessen, hogy az emberek a gyász-kocsiba ültökkor bókokat mondhassanak egymásnak.

* * *

Ne higyj senkinek, a ki bizonygatása közben szivére teszi kezét.

* *

Milyen boldog lehetne sok ember, ha a mások dolgával is oly keveset bajlódnék, mint a magáéval!

* * *

Azt hiszem, hogy a nemzetek kiszellőztetése mulhatatlanul szükséges felvilágositásukhoz. Mert ugyan mik is egyebek az emberek, mint régi ruhák? A szél át, meg át kell hogy járja. Mindenki tetszése szerint képzelheti magának a dolgot, de én minden államot úgy képzelek, mint egy ruha-szekrényt, melyben a ruhák az emberek. A potentatok az urak, kik e ruhákat hordják, néha kikefélik, kiporozzák s ha elviselték: a sujtásokat kiégetik s a kelmét ellökik. De a szellőztetés hiányzik s nem akgatják a padlásra. Ha a császár egyszer a maga magyar juhait a Ruhr-parti pusztákra küldené, a porosz király pedig a ma-

elkövetett emberi tettet egyaránt javal, mert hiszen mindenik egy, a teremtő által beléje oltott ösztönnek való engedelmeskedés következtében jő létre. Minthogy pedig e következtetés visszariasztó, tehát elkerülhetlennek látták föltenni, hogy nem az egész cselekvő ember, hanem annak csak egy része az, mely az istenség czélzatai szerint erkölcsi magatartásunkban támpontul szolgálni van hivatva. Ez a rész pedig természetesen az, melyben a teremtő keze közvetlenebbül nyer kifejezést mint az ember. Már most, tudjuk azt, hogy a mit az ember megfontolás után tesz, az inkább sajátja s azért inkább felelős, mint a minek véghezvitelére gyors elhatározás hajtja. Ezért tekintik sokan a megfontolást emberi momentumnak a moralis helyzetben, mig a meggondolatlant, a közvetlent, mint istenit helyezik azzal szembe. Stuart Mill innen származtatja a régi bölcsészek előtt ismeretlen, de modern korunkban oly annyira elterjedt ama sentimentalis világnézletet, mely az ösztönt oly nagyra becsüli az ész rovására, s ösztönnek tart s nimbussal vesz körül minden kiszámitatlan, homályos impulsust.

E pont itt Stuart Mill eszmemenetében felette fontos helyet foglal el, annyival inkább, mert az emlitett világnézlet bizonyos hamis realismus látszatával hódit, holott attól, mint bölcsészünk meggyőzőleg kimutatja, távol áll. Nem azt látjuk az emberiség történelmében, hogy bárhol is az ösztön, mint olyan, volna az egyetemes és személyes előmenetelnek rugója, ellenkezőleg, minden haladás, minden nagy vivmány nem egyéb, mint a polgárosulás győzelme a természeti ember felett, az értelemé az ösztön felett.

Vizsgáljuk csak közelebbről e psychologiai kérdést. Nem az úgynevezett tarsadalmi erényekről lesz itt szó, mint humanismus, emberszeretet, melyeknek, bár természetes rokonszenven alapuló, de később magasbfoku convenientiává fejlett voltuk kétségbevonhatatlan: csupán a Bentham által *személyeseknek* jelölt tulajdonságokra fog történni hivatkozás. Innen kiindulólag, ha van erény, melyet joggal várhatunk s találunk is egy czivilizálatlan népnél, úgy az első sorban a *bátorság*. S pedig e tulajdona az emberi léleknek már egy, a természet leghatalmasabb hajlamain nyert döntő győzelem. Mert hiszen az őseredeti érzés és állapot sokkal inkább lehetett határtalan félelem, tartózkodó elfogultság, mint természetszerü negativ vonatkozás, semmint a bátorságnak csak később, bizonyos külső feltételek által előidézett kényszerhelyzete. Sok ember, az igaz, már természeténél fogva ingerlékeny, czivakodó, vagy enthusiasta s mind tulajdonságok, ha egyszer fölébresztve vannak, érzéketlenné tehetnek valakit egyelőre a félelem benyomása ellen; de csakis ennyit, mert az állandó bátorság már önképzés, szoktatás eredménye, mondhatni reflexiv vonás. Azt a bátorságot, melyet a vad népeknél találunk, ép úgy tulajdonithatjuk a nevelésnek, mint a rómaiakét vagy spártaiakét.

Még jobban meggyőz ez állitások helyességéről egy oly sajátság, mely a legszembetünőbbek egyike s legélesebben jelöli ki az ember és az alsóbb lények közt emelkedő erkölcsi válaszfalat. Értjük a *tisztaság* szeretetét, melynek hiánya minden egyébnél inkább állattá aljasitja az embert. Lehet-e pedig valami mesterkéltebb? Gyermekek és alsóbb osztályuak csaknem szeretni látszanak a mocskot, az emberiség tulnyomó része pedig legjobb esetben közönyös iránta. Szabályul lehetne kimondani, hogy a tisztátlanság csak azokat sérti, kik nincsenek hozzá szokva, szóval a a tisztaság, nyilvánvalóan, a legkevésbbé instinctiv erény, sőt inkább egyenes megvetése az ösztönnek.

Szintén előttünk áll a példa, folytatja Mill Stuart szellemes érvelését, arra nézve, hogy még a legkezdetlegesebb *önuralom* is, ne legyen bár az mások javára, hanem csak önmagunkra irányozva, mint pillanatnyi önfeláldozás, távolabbi, fontosabb czélok érdekében — mennyire ellentétben áll a fegyelmezetlen emberek dicsért természetiességével. Emlékezzünk csak gyermekéveinkre, vagy tekintsünk szét az uralomvágyuk által bukottak tragicus alakjain, minőket az élet ezrével mutat fel. Tények bizonyitják, hogy az emberi erények eme legnemesbbikével vadaknál, katonáknál, tengerészeknél s általában az alsó néposztálynál találkozunk legkevésbbé, mely pedig a természetességhez még legközelebb áll. Lehetetlen nagyobb tévedést csak képzelnünk is, mint a minőbe oly irók esnek, kik, mint Rousseau, az emberiség egy idealis állapota után fürkészve, ábrándos elfogultságukban a vadembereket ruházzák fel mindazon erényes tulajdonokkal, melyeket a polgárosulástól megtagadhatni hisznek, s azoknak természetes őszinteségét szerencsés contrastba hozzák emennek álnok hypocritaságával. A dolog azonban korántsem áll igy a valóságban. Hiszen tudvalevő, hogy a civilizálatlan népeket rendesen a ravaszságnak s ha-

---

gáéit Magyarországon legeltetné — mit nem nyerne belőle a világ!

* * *

Ha valami távol szigeten olyan népre bukkannának, a melynél minden ház keményen töltött fegyverekkel volna beakgatva s éjjel folytonosan őröket állitanának ki: mit képzelhetne az utazó egyebet, mint, hogy az egész szigeten csupa rablók laknak? De, hát az európai államokban másképp áll-e a dolog?

* * *

Addig úgy próbálták a nézetek elháritásával a téritést, hogy az illetőnek hozzá sem nyultak fejéhez; Franciaországban rövidebb útat választottak: a nézeteket fejestől együtt háriták el.

* * *

Pompás dolog volna, ha lehetne olyan kátét, vagy is inkább tanrendet kitalálni, mi által a harmadik osztálybeli emberek olyan hód (castor) formákká volnának változtathatók. Ennél jobb állatot nem ismerek a föld hátán: czak akkor harap, ha megfogják; dolgos, nagyon szapora, érti a mesterségét s kitünő bőre van

* *

Forditotta: *Sz. B.*

zugságnak jókora adaga jellemzi. Az igazságosságról, mint erényről, legkisebb fogalmuk sincs, vérengzők, bizalmatlanok s önzésük szűk köréből magasb szempontra emelkedni képtelenek.

Mindez állitások helyessége ellen a legkisebbet sem lehet felhozni. És mégis, nekünk úgy tetszik, Stuart Mill kissé egyoldaluan jár el a kérdéssel. Első sorban is az igazságérzet hiányából a czivilizálatlan népeknél, következtetést vonni azok erkölcsi beszámithatlanságára, elhamarkodott dolog volna, még pedig egyszerüen azért, mert az igazságosság, a mint azt maga Mill Stuart sem látszik tagadni, szorosan véve nem ethicai elv. Mindaddig, mig az ember pontosan körülirt jogállapotok hiján volt, igazságtalanságról sem lehetett szó s a meddig az őskorok homályába behatolhatunk, az embernek az igazságról való fogalmait mindenütt az állam és társadalom merőben külsőleges tényezőitől látjuk irányoztatni egy- vagy másfelé. Jog az, a mi kiváltság valaki számára törvény által biztositva van; ennek megsértését értjük jogtalanság, igazságtalanság alatt. A magasabb erkölcsi világrend vagy igazságosság eszméje pedig, melyet a lelkiismeret positiv törvény nélkül is létezőnek s kötelezőnek ismer el, egyszerü analogia útján jött létre azon positiv jog alapján, melynek minden árnyalatát s phraseologiáját a magáé gyanánt használja. Ily hysteron-proteron nem ritka az emberi szellem fejlődése történetében.

Ismét másfelől nagyon is kétséges eredményü kisérlet, a primitiv embert oly egy eszményitett erkölcs-mentesség szinében tüntetni föl, mint azt Stuart Mill teszi. Vannak egy teljesen czivilizálatlan népnek is bizonyos „point d' honneur"-jei, minő például, hogy többet ne idézzünk, az erősen kifejlett hálaérzet, rajongásszerü barátság, tisztelet felsőbbjei iránt, vagy a vendégjog tulzásig vitt szentsége egy eszkimónál, ki vendégének nejét is kész rendelkezésére bocsátani, — melyek sejteni engedik már ama magasbfoku moralitas természetszerü nyilvánulatát, melynek minden társadalmi conventio csak alakját változtatja meg, de lényegileg mit sem ad hozzá. Hogy ennek igy kell lennie, világos abból is, hogy az ember egyáltalában képes magának erényeket szerezni, a mi ugyan lehetetlen volna, ha azoknak legalább csiráival ne birna már eredetileg természetében; ép úgy, a mint részünkről lehetetlennek tartjuk azt is, hogy valaki, Mill Stuart szerint, végleg kivetközhetne valaha erkölcsi hajlamaiból.

Részünkről, mindez itt jelentkező nehézségek főforrásául azon kevéssé szabatos értelmezésekre mutatnánk késedelem nélkül rá, melyek úgy az ösztön-élet psychologiai körére, az igaz philosophia eme próbakövére, Schelling szerint, mint az ember erkölcsi viszonylatainak mibenlétére vonatkozólag fönnállván, ennek daczára is, nemcsak hogy megvilágitatlanul hagyják e két kérdés legsarkalatosabb oldalait, de sőt tényleges zavarokra szolgálnak indokúl, melyeknek, bár némiképeni, előzetes tisztázására, megfoghatlan módon, Stuart Mill nem gondol. Magunk sem szeretjük bő tartalmu bölcselmi eszméket szűkkörü homályos definitiok Procrustes ágyába szoritani: mindamellett ohajtandó volna tájékoztatásul, legalább a legelemibb fogalmakra szoritkozólag, némi irányadó szempontokat adni annak, ki önmagából kiván megitéltetni. Igy azonban nem vagyunk eléggé tisztában affelől, vajjon a Mill Stuart által a legfőbb moralitas kriteriumaiúl hangsulyozott amaz emberi tulajdonságok: az önuralom, tisztaságszeretet, stb. egyáltalában erkölcsi fogalmak-e, s ha igen, mennyiben azok? Ismét: mit ért Mill Stuart ösztön alatt, melylyel oly megvetőleg bánik el? Vajjon az önzés nem ösztönszerü-e, s ennek daczára nem legközvetlenebb alapja-e a rokonszenvnek, levén ez nem egyéb, mint ama égoisme á deux, á trois, vu a quatre? Mindmegannyi homályban hagyott polemicus kiindulási pontok.

Végre is azonban a dolog oda üt ki, a mint már tartani lehetett, hogy Mill Stuart, hagyományos szokás szerint, megragadja az alkalmat, egyet sujthatni a teleologizáló metaphysicusok kisértő raján. Teszi pedig ezt azon fejtegetések ötletéből, melyekben czélja az ösztöni nyilvánulatoknak erkölcsi semlegességét kimutatni. Sokan hiszik, irja, hogy minden természetes hajlam bizonyos czélra van belénk oltva; sőt e hiedelmükben anyira mennek, hogy azt állitják, miszerint minden természetes ohajunknak az universumban megfelelő lehetőség kell hogy adva legyen. Véleménye szerint, minde kisérletek, a gondviselés czéljait leleplezni, teljesen sikertelenek. Az ilyenek vallói vagy azt hiszik, hogy a teremtő mindent tehet, a mit akar, s ez esetben a mit az emberek tesznek, már praedestinálva van, vagy pedig, s ez a vallásosabb, fölveszik, hogy nem minden, csak az, a mi jó, van a gondviselés czélzatában s igy az embernek hatalmában áll azt szabad elhatározásából támogatni. Ez azonban nem a természeti hajlamok dédelgetése, hanem csak az általános legjobbnak előmozditására czélzó törekvés alapján létesülhet.

Eltekintve az utóbb kivont következtetés önmagában vett helyes vagy nem helyes voltától, itt főként ama hypothesis eldöntése volna kivánatos, vajjon a teleologiai fogalom csakugyan oly fontosság nélküli valami-e, mit ha megfejteni nem birunk, tetszés szerint kiküszöbölhetünk a gondolkozás tényezői sorából; vagy pedig van mód, mely által a természetbölcseleti irányzatoknak eme perhorrescált keserü labdacsa az eddiginél tetszetősebb alakban s minden szervi rázkodtatás nélkül lesz beadható? Választ erre az okés czélfogalmak dialecticus vonatkozásainak tisztán logicai föltételekhez szabott előfejlesztése útján reméllünk nyerhetni.

Böhm Sándor

(Folytatása következik.)

Szász Károly beszéde

a konventi nagy bizottság nov. 11-én d. u. tartott ülésében.*)

Figyelembe véve egyfelől az előtte szólott Tisza László nyilatkozatát, a ki még oly csekély elvi fontosságu kérdésben is, mint az egyházközségi presbyterium száma és választási módozatai, az erdélyi egyházkerület különös államjogi helyzetét és saját törvényes biztositékait hangsulyozza, tekintetbe véve másfelől a két tiszai superintendens nyilatkozatait, a kik a legapróbb részletekig az egyházkerületek belügyeiben is tökéletesen együntetü szabályzatokat követelnek: szóló úgy látja, hogy itt oly lényeges és elvi eltérés van, nem a részletekben, hanem törekvéseink összes irányában, hogy megegyezésre jutni s egységes egyházalkotmányt létesiteni vagy merőben hiu törekvés, vagy csak is fictio által lehetséges, mert megszabni a legkisebb részletekig a különböző egyházi hatóságok szervezetét, co- és subordinatioját, a legalsóbbtól, az egyházközségtől, a legfelsőbbig, a zsinatig, de minden egyes fokozatnál inartikulálni az erdélyiek különállását s különleges institutioit és mégis azzal hitetni magunkat, hogy mind az öt egyházkerületet egy alkotmány-szervezetben egyesitettük, nem fictio-e? Szóló ellensége minden u. n. alkotmányos fictionak s tiszta bort szeret önteni a pohárba. Az erdélyiek különleges institutioik fenntartása iránti igényeit annyira méltányolja, hogy nem csak megadni kész azokat, de hasonlót követel saját egyházkerülete részére is. Mert nem látja át, mit használ az egyházkerületi autonomia föladása a tisztán kebli ügyekben. Ő az egyházalkotmány főbb vonásaiban leendő egyöntetü megállapitása iránt a konventtől vett megbizást úgy érti: határoztassanak meg az egyházhatóságok fokozatai, mondassék ki, hogy azok képviseleti alapon állanak, körvonaloztassék mindeniknek hatásköre és illetékessége — a többi, a részletek, bizassék az egyházkerületek autonomiájára és csak az alkotmánynak mind az öt egyházkerületet betetőző felsőbb fokozatán: a cenventben és zsinatban, továbbá a közös fegyelmi és perrendtartásban legyenek részletes meghatározások, legyen egyöntetüség. Ebben áll, szerinte, a mindnyájunk által ohajtott és szükséges unio.

Ha e nézete elfogadtatásra nem talál, kénytelen ujra kimondani, hogy a tökéletes egyformaságra alapitott uniot az erdélyiek fenntartásai miatt lehetetlennek, azok elfogadásával pedig fictionak tartja. Ez esetben, szerinte, az egyedül őszinte eljárás: kimondani, hogy a magyarországi négy egyházkerület unioja, minden legapróbb részletekig keresztül vitt egyforma szervezettel megalakul egys az erdélyi egykázkerület, saját szervezetében, másfelől; s ez a két test, t. i. a négy, meg az ötödik, nem uniót, hanem csak szövetséget kötnek a közös törvényhozásra, mely csupán a mindnyájukat közösen illető ügyekre terjed ki.

Szóló igyekezni fog saját egyházkerületén, a dunamellékin (mely a konventi munkálatot még nem tárgyalta) érvényt szerezni azon nézetének, hogy az egyházkerületek autonomiájának fentartásával az egyesülés csak is a közös ügyekre nézve történjék s a közös intézményekre (konvent, zsinat, tőtörvényszék) és az állam irányában együttes képviseletre s az iskolaügyben való közös eljárásra terjedjen ki. De ha a nézetet saját egyházkerülete sem helyeselné s unio helyet unificaciot és uniformitást fogadna el, akkor megvallja, az erdélyiekkel vaió egyesülést csakis a szövetség s nem az unio alakjában látná lehetségesnek.

*) A konventi nagy bizottság üléséről közlött tudositásunkban kellett volna beillesztenünk e beszédet, de közelebbi számunkhoz elkésve érkezett. Indokoltnak tartjuk azonban utólagos közlését is, mint a fönnforgó kérdésben egyházkerületünk s lapunk álláspontjával, alapszméjében, egyezőt. Szerk.

VIDÉKI ÉLET.

(Egy elvi kérdés megoldása.)

Székelyudvarhely 1878. nov. elején.

(Vége.)

Ezen előzmények után, térjünk az elvi kérdés megoldására.

A collegiumi elöljáróság kötelességét teljesitette, midőn a kettős képviselőség kérdését tárgyalta, mert Szakács úr véletlenül azon tanodához tartozik, melynek e kérdés moralis reputatioját érintette. Véleménye az volt az elöljáróságnak, hogy a rendes tanárok is választhatók képviselőknek, de igen természetesen mandatum elfogadása esetében: a közgyülésen csak úgy szerepelhetnek, mint képviselők, nem pedig úgy is: mint tanárok, ennélfogva, mint más képviselők, csak egyszeres napidíjra jogosultak. Miután Szakács Mózes tanár 1876. és 1877-ik években az egyházkerületi közgyülésen úgy volt jelen, mint az udvarhelymegyei tanitók képviselője és mégis a kollegium pénztárából is felvette a napidíjakat: eljárása, ténye felett határozottan roszalását fejezte ki az elöljáróság s egyszersmind komolyan figyelmeztette, hogy jövőben óvakodjék efféléktől. Ezzel kapcsolatban felirt a méltóságos állandó igazgató-tanácshoz, kérve, hogy a netaláni ilynemü visszaélések megelőzése tekintetéből, méltóztasson törvényről gondoskodni.

Sz. úr, a mint e határozat tudomására esett, kijelentette, hogy ő ezen, őt méltatlanul sujtó határozaton nem nyugodhatik meg, hanem fellebbezni fogja. Szerencsétlen fejében ezen boldogtalan gondolat megérvén: felebbezését megtette, melyre az elöljáróságí felterjesztéssel kapcsolatosan, a m. ig. tanács az elöljáróságnak azt irta le, hogy:

tekintve, hogy ugyanazon munka díjazása és költség fedezése többszörösen nem igényelhető, az egyházkerületi közgyülésnek azon tagjai, kik hivatali állásuknál, vagy nyert megbizásnál fogva, többszörösen igazoltattak, csak egyszeres képviselői díj felvételére jogosultak.

Mivel t. Szakács Mózes tanár 1876. és 1877-ik

évi e. kor. közgyülésre, mint tanár, a sz.-udvarhelyi tanoda pénztárából, másfelől mint az udvarhelyi e. megye tanitói karának képviselője az udvarhelyi e. megyéből — és igy kétszeres díjat vett fel: utasittatik nevezett tanár, hogy az 1876-ik évre felvett díjat azon tanoda pénztárába, az 1877-ik évi képviselői díjat az udvarhelyi egyházmegyéjébe fizesse vissza.

Mivel t. Szakács Mózes tanár az 1876. és 1877-ik években azon főtanodánál tartott tanitói póttanfolyamon tanusitott: buzgó fáradozásaiért elismerését fejezi ki s ajánlja az elöljáróságnak nevezett tanár buzgó fáradozása megjutalmazását.

Ily értelmü leiratra az elöljáróság Sz. urat az 1876-ik évi díj visszafizetése alól felmentette, kiutalván azon összeget „buzgó fáradosása" jutalmául.

Nem tudjuk elhinni, hogy a m. ig. tanács, midőn egyfelől világós határozata által elenyészteti az elkövetett visszaélést, másfelől a jutalmazásra ajánlás által előbbi határozatát megsemmisitni akarta volna. Mi a jutalom-ajánlást határozottan tollhibának tartjuk; legfennebb csak az udvarhelyi egyházmegyéhez intézett leirathoz lehetett és volt is bizonyosan szánva, mert nem hihetjük, hogy a m. ig. tanács az udvarhelyi deficites iskola által akarta volna megfizettetni azon önzetlen „buzgó" szolgálatot, melyet Sz. úr az iskolatanitók oktatása által az illető egyházmegyének tett; nem hihetjük, hogy a m. ig. tanács elfeledte volna, hogy az udvarhelyi tanitók képesitésére épen a collegium elöljárósága hozta a legnagyobb áldozatot, midőn két nyári tanfolyamra helyiséget (az illetőknek bennlakást is) és taneszközöket adott, sőt még a tanitó-személyzet kiállitása is neki köszönhető; nem hihetjük, hogy a m. ig. tanács, a collegiumi elöljáróság s az összes tanitó-személyzet (mert kisebb-nagyobb mértékben mindegyik befolyt) fáradozását és érdemét egyedül Szakács urnak akarná tulajdonitani.

Denique a tollhiba megesett s az elvi kérdés megoldása az lett, hogy Szakács úr kettős dij felvételére érdemesittetett; és pedig azon tanoda által, melynek pénztárából: — mint tanitói képviselő — tanári utiköltségeit is felvette.

Cunctator.

A gy.-fehérvári egyházmegyéből.

Gyulafehérvár, 1878. nov. 14.

T. szerkesztő úr! Az „Erd. prot. Közlöny" idei 45-ik számában városunkból f. évi nov. 6-ról keltezve s „Egy választó" aláirásával ellátva egy tendencziosus levél jelent meg, melyre egy pár megjegyzést tenni el nem mulaszthatjuk.

Szóban forgó levél elbeszélvén, hogy „fejedelmi (?) városunk egykor oly fényes egyháza kebelében az utóbbi időkben nem sok hirlapba illő esemény adta elő magát", felsohajt a régi (tán 2—3 százados) mult után s aztán igy folytatja: „a szabadságharcz gyászos pusztitásai után, örülhettünk, ha magunkat megszámlálva, bár annyian valánk, hogy oldott kéveként végkép szét ne hulljunk."

Közbe legyen mondva, a mi szabadságharczunk nem hogy „gyászos pusztitásokat" tett volna, sőt épitett; ha pedig az oláh lázadást érti levéliró a szabadságharcz alatt, akkor is és annak „gyászos pusztitásai", midőn környékünkben a magyar nemzetiséget és ennek őreit, ref. ekkláinkat lerombolta: fehérvári ekklánkat s hiveit, hála istennek, megkimélte.

Az „Egy választó" azután néhai b. e. Elekes Károly emléke felett enged szabad ömlengést az ő szivérzelmeinek, melyet tőle nem hogy rosz neven vennénk, de sőt nagyon természetesnek találjuk, ámbár nem érthetjük, miért kellett behuzni, mint Pilátust, a kredóba, „a hitőseink vagyonából is nagyra hizott fényes kath. püspökséget, minden járulékaival egyetemben." De hát hiszen végtére is ez az „Egy választó" dolga s nem a miénk; s ép azért mindezekre nem reflectálunk.

Még csak arra sem, a mi szóban forgó levél 7-ik bekezdésében „az administraczio idejéről" mondva van. Feleljenek meg reá az illető administrátor lelkész urak és mindazok, a kik „nem az egyházért, hanem magukért (az egy választó huzta alá e szót) minden követ megmozgattak (ezt már mi huztuk alá) csak hogy a kecsegtető pályabért elnyerhessék.

Hanem azt már szó nelkül teljességgel nem hagyhatjuk, a mi a szóban forgó levél 8-ik kikezdésében szóról-szóra igy áll: „Végre megtörtént a köröztetés, a pályázók (9) jelentkeztek, a candidáló bizottság hivatásában eljárt s egy folyamodó visszalépvén, kettő visszautasittatván (?) a más 6 jelentkező pályázatra is bocsáttatott."

Levéliró itt tendencziozuson nem igazat mondott, jelentéséből ugyanis az tünik ki, mintha a folyamodók összes száma csak 9 lett volna, kik közül 1 visszalépvén, 2 visszautasittatván, maradt folyamodó 6, mely „6 jelentkező pályázatra is bocsáttatott."

Már pedig a dolog egész másként áll, t. i. úgy, hogy folyamodó volt 12 és ezek közül egy visszalépvén, 2 visszautasittatván, maradt kifogás alá nem eső pályázó 9 és már ezen 9 közül candidáltatott — nem 8, mint azt a közönsé; ohajtotta, hanem csak 6.

A más hár mat, név szerint Tokos Sándor, vajasdi lelkészt és egyházmegyénk főjegyzőjét, dr. Bartok György n.-enyedi lelkészt és a „Szemle" szerkesztőjét, Gyárfás Albert, bukuresti lelkészt pegig czélzatosan, sőt majd a vizsgálat rendén kiderülendő törvénytelen uton-módon mellőzték, hogy miért? azt nálunk még a legkisebb gyermek is tudja, valamint azt is, hogy főtiszt. püspök úr ő méltósága ép e feljelentett törvénytelenségek miatt függesztette fel a próba-prédikácziók további folyamát és ezen betiltás daczára mégis e hó 3-án Somkereki Miklós, széki lelkész, afia megtartotta próba-predikáczióját.

Azt hisszük, a fenntemlitettekből elég világosan kitünik tehát, hogy az „Egy választó" nem mondott igazat, midőn állitotta, hogy 9 pályázóból 3 kimaradván, a

más 6, kik fennmaradtak, mindnyájan pályázatra is bocsáttattak. És pedig szándékosan nem mondott igazat, mert hogy minden ez ügyre tartozó; még hivatalos titkokba is nagyon jól be kell lenni avatva, kitünik onnan, hogy nagyon szépen tudja idézni a törvényeket (vajha a kand. biztosok választásánál és a kand. bizottságban tette volna), továbbá teljes meggyőződésből erősiti, hogy a kandidaczio megtörténte után „minderről a főtiszt. püspök urnak jelentés tétetett s mindez intézkedéseket a főt. püspök úr is helybe hagyta."

Hogy pedig ez a püspöki helybenhagyás igaz lenne, engedje levéliró kétkednünk és pedig ezen kétkedésünket a főtiszt. püspök úr ő méltóságának a f. hó 3-iki igazgató-tanácsi nagy-gyülésben kifejezett azon nyilatkozatára épitvén, hogy „az esperes szabálytalanul az előtt tüzte ki a próba-predikációk tartását, mielőtt a kandidálás szabályszerüsége felett nyilatkozhatott volna." (Lásd „Erd. prot. Lözl." idei 45 szám illető rovatát.)

Az hisszük tehát, nem volt miért insinuálja az „Egy választó" a nagy közönség előtt a főtiszt. püspök úr ő méltóságát, mert hiszen lám ép úgy cselekszik, a mint levéliró levelének 11-ik kikezdésében diktálja, midőn ezt irja: „föl nem tehetjük főtiszt. püspökünkről, hogy — — — bármely személyes tekintetet is érvényesülni engedjen." És ha igen tisztelt „Egy valasztó" úr nem tudná, megsugjuk azt is, hogy nem „azért nagy az egyház tagjai közt a felháborodás", hanem egészen egyébért; s nagyon is jól teszi, „hogy tartózkodik a nyilvánosság szine elé való hozatalától", mert levele végén emlitett s a főtiszt. püspök úr ő méltósága ellen oktober 27-én este gyertyánál fogalmazott formális panasz 116 aláirója közül, kerek summa, épén 99 nem tudja, mit irattak vele alá, nyilvános titok levén, hogy micsoda uton-módon szereztettek ez aláirások.

Nyugodjék meg tehát az „Egy választó" a dolgok ilyetén rendjében; részünkről mi is készséggel aláirjuk az „Egy választó" levelének azon végpassusát: „hisszük, hogy a mélt. áll. ig. tanács nem fogja türni, hogy egyesek érdekéért az egész egyházközség békéje felháborittassék." Ugy legyen!

Orbán Lajos.
Darabant György.
*presbiterek.**)

*) Tért nyitottunk e czáfolatnak, bárha félretétele indokolva lett volna, mert p. o. azon állitása, hogy az incriminált levél irója „tendentiosuson nem mondott igazat" oly insinuatio, mely az irodalmi tisztességes hang szinvonalán alól áll Megjegyezzük azonban, hogy az a kérdés, ha vajjon a kijelölő bizottság tizenkét vagy kilenczpályázó közül jelölt-e ki hatot? nem döntő momentum. A kérdés lényege az, hogy bárhány pályázó közül is, jogában állott-e csak hatot jelölni ki? Nézetünk szerint a törvény sokkal világosabb, hogy sem félremagyarázható lehetne s kétségbevonhatatlanul megadja e választ: igen. A törvény értelmében 3—8-ig, legjobb belátása szerint, kandidálhatott a hányat tetszett s azért, hogy hatot kandidált, nem tartozik felelősséggel senkinek sem. Szerk.

A deézsi egyházmegyéből.

Egyházmegyei közgyülés.

Láposvidéke, 1878. nov. 15.

Folyó nov. hó 10-én folyt le deézsi egyházmegyénk őszi közgyülése, melyen a következő tárgyak intéztettek el:

1. Egyhmegyei hivatalnokok restauratiója, melynek minden izgatottság nélkül, egyhangu felkiáltás által elért eredménye szerint, jegyző lett: Kónya László; director: Kovács Sámuel; házassági törvényszéki birák: Medgyes Lajos, Mátyás Zsigmond, Jónás Bálins és Pap István; köztörvényszéki birák: Medgyes Lajos, Dózsa Imre, Mátyás Zsigmond és Almási Sámuel lelkészek; dr. Szőcs Sámuel, Boér Károly, Miskolczi Lajos és Pánczél János világiak; kandidaló bizottság tagiai: Jónás Bálint és Pánczél Ferenez a felső kerületben; Veres Károly és Mátyás Zsigmond az alsó kerületben; iskolakörlátogatók: Pánczél Ferencz, Veres Károly és Pap István.

2. Azután következett három véleményadásra bocsátott egyházkerületi inditvány. Érdekes vitára adott alkalmat főként az igazgató-tanács ismeretes javaslalata, hogy kepemegváltási egységek csak akkor hagyassanak helybe, ha a megváltás alapját képező tőkék központi kezelés alá adatnak. Erre nézve a határozat az lett, hogy egyházmegyénk a javaslatot pártolja, de kifejezést ad azon ohajtásának is, vajha módját ejtené törvényhozásunk annak, hogy ilyen természetü tőkepénzekből, a tőkéket teremtő egyházközségek tagjai is, ha kellő hypothekát mutatnak, mérsékelt kamatra kölcsönt kapjanak. A második inditvány, hogy a generalis nótarius és direetor is három évenként választassék. elesett. Hasonló sorsban részesült Kolozskalotának abbeli inditványa is, hogy a hiveket a kuratorságra pénzbirsággal kell buzditgatni.

3. Végre az államsegély iránti folyamodványok tárgyaltattak. Tizenhárom egyház és egyházi szolga kért 1100 frt segélyt, a gyülés megkásztrálván ez összeget, felajánlott 760 frtot, tehát a kért összegnek m. e. $^3/_4$-ét. Vajha az igazgató tanács is megtartaná ez arányt s a felajánlott összegnek csak egy negyedét nem adná meg!

r. l.

A marosi ref. egyházmegyéből.

Egyházmegyei közgyülés.

Marosvidék 1878 nov. 16.

Egyházmegyénk közgyülése, esperesi elnöklet alatt, jelen hó 14-én folyt le. A gyülés megnyitásának kitüzött idejét jóval túlhaladta az óramutató, mig az őszi hópehelyként gyéren szállingozó tagok annyira szaporodtak, hogy elnök hozzákezdhetett megnyitó-beszédének felolvasásához. A mult gyülés óta történt nevezetesebb, és sok tekintetben örvendetes mozzanatok elősorolása után, két olyan tény bejelentését is kelle hallanunk, melyeket csak úgy sugva szeretnék tudomásul adni az olvasónak. Ezek egyike az, hogy egy lelkész, felső forumi itélet által, állomásából kitétetett másika pedig az, hogy egy tanitó(!!) „gyilkossági merénylet miatt" börtönbe záratott. De ne vélje a t. olvasó,

Folytatás a mellékleten.

hogy valamely megátalkodott tanitvány lett volna az atrocitás áldozata a hős poedagog kezében, hanem épen saját papjának koponyáján próbálta meg kaini botját. A merész csapás alatt összeroskadt lelkész csak a gyors orvosi segélynek köszönheti, hogy — ha hosszu szenvedés árán is — de legalább megmaradhatott élete.

A vajai egyház új papot, a felei egyház pedig új tanitót választott, amaz Tavaszi József, ez pedig Debreczeni Áron személyében. Májában és M.-Szent-Annán a tanitói állomások pályázat alatt állnak.

A gyülés nehány felsőbb rendelet leolvasásával kezdődött meg, melyek közül a népiskolai tanterv és utasitás életbeléptetését sürgető irat egész terjedelmében körözve volt az egyházmegye területén. A Dániel-féle alapitványt tárgyazó felhivás felolvasása azon jó szolgálatot tette, miszerint megérthettük, hogy kik jogosultak e segély-pénzért folyamodhatni, mi ha korábban tudtunkra esik vala, hisszük, hogy kérvényező is több lett volna az egyetlen jelentkezőnél. A kepeváltási alap központi kezelését tárgyazó leirat egy bizottság kezébe tétetett, mely az ügybuzgó főgondnok, Nagy Sámuel, elnöklete alá lett kinevezve. Tudjuk, hogy az ilynemü pénzalapok központi kezelésének kérdése mily nagy port vert fel a sajtóban s nem csak hogy indignatióval fogadtatott némelyek részéről akkoriban, hanem az ironia éles nyilával is meglövöldöztetett; de azt is tudjuk, hogy egyik egyházunkban a kepeváltási alap kebli kezelése már is olyan savanyu gyümölcsöt termett, melynél a boszniai vad körte is alig ha fanyarabb, a mennyiben a pénzalap rendezése és biztos lábra helyezése miatt az ottani papnak ablakát verték be. Midőn felolvastatott az egyházak csoportositását czélzó igazgató tanácsi javaslat, az e feletti vitatkozás közben egészen felélénkült az addig kissé nyomott hangulatu gyülés. S minthogy kitünt, miszerint e tárgy merituma mélyre pillantást kiván, mert itt elvi jelentőségü szempontok is nyomulnak előtérbe; áttétetett ez is az előbbi bizottsághoz, hogy majd, tavaszszal kellően elkészitve terjesztessék a gyülés plenuma elé. Örvendetes tudásúl vettük elnök azon jelentését, miszerint özvegy-árvái intézetünk új alapszabályai felsőbb helyről, megerősitve, visszaérkeztek s annyi vergődés után végre, valahára az új szervezettel felfrissitett intézet a megalakulás küszöbéig jutott.

A kebli tanitók testülete oly kéréssel fordult a közgyüléshez, hogy emelje határozattá, miszerint a népiskolai új tanterv szem előtt tartásával általuk kiszemelt tankönyvek használatba vétele az egyházmegye összes népiskoláiban váljon kötelezővé. Ezzel kapcsolatosan, a felett is határozott a gyüles, hogy a tanitók részére szükséges vezérkönyvek az egyházak által vásároltassanak meg s mint az egyházak tulajdonai, számadási felelőség mellett adassanak át a tanitóknak. Ideiglenesen egyházmegyei tanügyi előadóvá, kire nehéz, de szép feladat megoldása vár, Gönczi János, koronkai pap választatott.

Tárgysorozat rendén tanácskozás alá került a vajai egyháztagok abbeli kérelme, hogy határoztassék meg a borkepének vedrenkénti pénzértéke, hogy terméketlen esztendőben, mikor termesztményt, in natura, nem fizethetnek, ne kelljen a változó piaczi ár szerint alkudozni. Határozatba ment, hogy minden szőlős gazda, terméketlen esztendőben, azon kulcs szerinti középárt fizesse egy veder bor helyett, a minő arányban felvétetett a bor értéke az egyházak osztályozásakor; az olyan szegény sorsu kepéző, kinek bortermő földje nincs az emlitett kulcs szerinti középárnak csak felét fizesse. Ez anyiban méltányos, hogy a szegénynek a keveset is bajosabb megfizetni, mint a gazdagnak a többet.

Az egyházmegyei tanács jegyzőkönyvei, nehány hónapról felülvizsgáltatván, némi észrevételekkel helyesen vezettetteknek találtattak s az egyházmegyei tanács szorgalmáért, a mennyiben kevés idő alatt sok ügyet ellátott, elismerést szavazott a gyülés. A directori számadásokat felülvizsgáló bizottság is megtette észrevételeit, vagyis viszonválaszát a számadók felvilágositó megjegyzéseire. Végre is oda lyukadt ki a véleménycsere, hogy a hátrálék sok s mintegy 200 frtnyi összeget, mely veszendőben van, a számadásakból kitörlendőnek véleményezett a gyülés.

Ezzel kapcsolatosan elnök panaszt emel a miatt, hogy többszöri felszólitása daczára is, az egyházi rovatalokat némelyek pontatlanul fizetik, a hátralékot ez növeli nagyra; s kéri a gyülés intézkedését. A törvényes eszközök felhasználásával szigoru eljárás javasolhatik. A mennyire helyeseljük a hátralékok felhajtásnt, ép annyira ellene vagyunk elvileg ama régi szokásos eljárásnak, miszerint egyházi személy használtassék büntető-posta, quasi executor gyanánt. Az egyházi személyek hivatali méltóságával összeférhetlennek tartjuk az executori szerepet, sőt nem is hisszük, hogy önérzetes ember arra vállalkozzék, hogy hivataltársának nyakára menjen, patkópénz mellett, mint egy katona.

Az utolsó tárgy is pénz körül forgott, minthogy az államsegélyért folyamodókról volt szó. A segélyt kérők neveinek sorozatát azon megállapitásban fogadta el a gyülés, a mint az egyházmegyei tanács elé terjesztette, mely igy következik: Gyalakuta, Havad, Ny.-Szt.-Anna, Süket-Demeter falva, Sprőd, Bő-Moson, M.-Panith; továbbá az egyházi személyek közül: Veres Mózes, Málnási Ferencz, Kis Pál és Nagy Domokos lelkészek. Barabási János, Bordi Károly és Kis Dániel kántor tanitók.

Az itt és fennebb emlitett ügyek tárgyalása közben bő alkalma nyilt Krisztus szolgáinak Montekukuli ez igéi felett elmélkedni: pénz, pénz, pénz!

Marosvidéki.

Az áll. igazgató-tanács r. gyüléséből.

Kolozsvár, 1878. nov. 17.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter, elnök; Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, Szász Béla, Parádi Kálmán, Szabó Ádám, Bodor Antal, Balogh György.

**

Az időközben ellátott ügyek bejelentetvén, tudomásúl vétetnek.

A titkár jelenti, hogy Kiss Lajos ügyvédnek, mint a hadadi egyhk. megbizottjának a Kondor Endre, volt pap és az egyházközség közt fenforgó pörben való használatra egy okmányt kiszolgáltatott, vevény mellett. Szolgál tudásúl.

A kis-enyedi egyhközség az általa megajánlott dijlevélre megválasztott papnak nem csak igéretileg fölemelt, de a korábbi törvény szerint fenálló dijlevél szerinti fizetést sem akarja megadni s az egyházi fensőség alatt álló magtár jövedelmére akarja a papot szoritani, a magtárt az egyes alapitók saját tulajdonának tekintvén. Zeyk Károly, szebeni egyhmegyei és egyházkerületi főgondnok úr fölkéretik az egyházközségbe leendő kiszállásra s a vitás ügy törvény értelmében való kiegyeztetésére, a véghatározat e béke-kisérlet eredményétől tétetvén függővé.

A m.-péterfalvi egyhközség erdejéből 500—600 szálfának nyilt árverésen való eladása, a papi-lak fölépitése javára, az esperes ajánlata nyomán, engedélyeztetik, utasittatván az egyhk. a költségvetés fölterjesztésére.

Német Gábor pitesti tanitó föladásai nyomán a moldva-oláhországi missionarius a helyszinére kiszállt s jelenti, hogy a föladások alaptalanok voltak. Német G. értesittetik, hogy a kiküldetés e költségeit most elengedi ugyan neki az ig. tanács, de jövőre annyival inkább fölhajtja, innen huzott segélypénzéből, mivel tanképesitést sem szerzett, mint kötelességévé tétetett, Lang missionarius pedig fölhivatik e rendkivüli útja költségeinek kimutatására, hogy a missio-alapból megtérittessenek. A szőlő haszonbéri szerződése helybenhagyatik, a missionarius arra is utasittatván, hogy alkalmilag kisértse meg a gondnokkal a fenforgó pénzkérdésben békés kiegyenlitést foganatositani.

A sepsi-szt.-györgyi tanoda sürgös és nagy kamatu adósságai törlesztésésére 1000 frtnyi kölcsön adatik, de a pénz kiutalása csak akkor történik meg, ha Bátorsziv Nagy-alapitvány kölcsön-szerződésének telekkönyvi biztositása igazoltatik.

Ugyane tanoda számadásaira tett számvevői megjegyzések elfogadtatva beküldetnek, a tanoda figyelme arra is felhivatván, hogy 2 gondnok alapitványa után fölöttébb nagy kamat-hátrálékban van.

A patai k. tanitó elaggván, tanitói kötelességének eleget nem tehet, mig Kis Péter, ottani pap, dicséretreméltó buzgósággal magára vállalá e tiszt betöltését. Ig. tanácsunk elismerő köszönetet mond a t. urnak, egyszersmind utasittatván a pénztárnok, hogy a Darvay-alapról, mely ez egyhk. fővagyonát teszi, részletes jelentést tegyen.

A medgyesi egyház ügyében tett fölhivás folytán, N.-Küküllőmegye alispánja értesit, hogy Medgyesen birtok-rendezés nem foly s igy a can. portio kiszakitása iránti fölszólitásnak elég nem tehető; jelenti, különben, hogy az ügyet áttette az ottani közig. bizottsághoz. Ez utóbbi fölkéretik a szabályszerü can. portio kiszakittatására.

A bölöni egyhk. erdő-eladása folytán a vevő, Bartha János, még törlesztetlen levő vételáért kötelezettségben állván, az esperes, fölhivásra, kimutatást ad a hátrálék tartozasról s hozzávető becsüt is a lekötött birtokról; nem levén azonban igazolva, hogy a tartozás szabályszerüen be van kebelezve: ez irányban újabb útasitás adatik az esperesnek, — ez ügy más ágaira sem adván az esperes felhivás szerinti fölvilágositásokat, ezekre nézve is újabb felhivás intéztetik hozzá.

A m.-láposi papi dijlevél, a nyert felvilágositások folytán, a közgyülés jogának fentartásával, helybenhagyatik, az új fizetés biztositására nézve újabb intézkedések is tétetvén.

A zsibói oskola községivé alakitása engedélyezve levén, a szerződés végleg megerősittetik.

A sz.-udvarhelyi tanoda költségvetése, a számvevői megjegyzések értelmében, helybenhagyatik, utasittatván a tanoda, a deficit elenyésztetésére s arra, hogy a nyugdij-alapból vett kölcsön után rendes kamatok fizetendők.

A Gecse-alap költségelőirányzata helybenhagyatik, a számvevői megiegyzések értelmében.

Az idei közgyülés határozatának értelmében, a véderő módositása iránt a képviselőházhoz fölirat intéztetik; ugyanez alapon fölszólittatnak a tanodák véleményadásra, miként lenne a tanodal igazgatás és vagyon-kezelés reformálandó.

A tankönyvtári szekrény átalakitási költségei utalványoztatnak.

Gyarmathy M. algondnok kinevezietik a kolozsvári tanodához egy pót érettségi-vizsgálatra biztosúl.

r. t.

KÜLFÖLD.

Francziaország.

Ha meggondolja az ember azt, hogy mi volt a protestantismus Francziaországban ezelőtt 50—60 esztendővel, valóban csodálkoznia lehet a kivivott siker felett s hálával kell hogy elteljék Isten iránt. Akkor a reformatusoknak csak három templomuk volt: a „l'Oratoire", a „Pentemont" és a „Sainte-Marie". Alig lehete látni szabad egyházakat s alig egy pár kápolnát. A lutheránusok csak gyéren valának. Ma már a reformata egyháznak 17, a szabad egyháznak 7, a lutherana egyháznak 10 temploma van és van egy baptista templom. Protestans iskola Párisban jelenleg van 89; ebből 37 ref. 30 luth; a szabad egyháznak van 12. A fennmaradó 10 következőleg oszlik meg: van három községi iskolája a lutheranusok és a reformatusoknak; van 4 minden egyházi befolyástól független iskola, van egy baptista és 2 methodista. Nincs még ide számitva 22 kisded-óvoda.

Révei llaud lemondott azon szándékáról, hogy a prot. napilap szerkesztését elvállalja. E szerint a szerkesztést Bouchard vállalta el. Az aláirás foly; még csak 250 részvény hiányzik, hogy a társulat megalakulva legyen.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 nov.. 23.

— **Gr. Kún Kocsárd**, kinek áldozatkészsége olyan, mint a sareptai özvegy olajos korsója, legközelebbről a dévai egyházközség szükségei fedezésére — mint onnan értesitenek — 105 frtot adományozott.

— **A király a magyar iskolaügyről.** Az e hó 16-iki audienczián Békey budapesti tanfelügyelő is megjelent a király előtt. A király érdekkel tudakozódott a fővárosi iskolaügy állapotáról s nagy megelégedését fejezé ki a fölött, hogy daczára a nehéz időknek még mindig új tanintézetek és parallel osztályok nyittatnak. Kérdé továbbá ő felsége, hogy most is oly nagy-e még a hiány az okleveles s paedagogiailag mivelt tanitókban, s igen örvendett a tanfelügyelő azon jelentésén, hogy a kellő számban felállitott praeparandiák folytán ez a hiány már alig érezhető s néhány év mulva teljesen el fog enyészni. Végre megjegyzé ő felsége, hogy nagy megelégedéssel hallja, mikép a főváros tanerői buzgalomban és fáradhatlan kötelességteljesitésben jó példával járnak elől.

— **Luther végrendeletét**, mely a magyarországi evang. egyház ereklyéje, Pulszky Ferencz, Győri Vilmos és Fraknói Vilmos, mint a kiküldött bizottság tagjai, a nagy reformátor kéziratával való összehasolitás után sajátkezű, hiteles iratnak jelentték ki. Ez irat Carpzovius J. Benedek hittudos több leiratával került hazánkba, hol Jankoviks ismert régiséggyüjtő vette meg, ettől pedig József nádor neje, Dorotya főherczegasszony (400 frtért) s aztán az evang. egyháznak ajándékozta. Szó van most róla, hogy üveg alatt a muzeumban állitsák ki állandóan, de mint az egyház tulajdonát.

— **A pápa lapja.** Rómában több bibornok és római aristokrata felszólitására a pápa egy nagy politikai lap alapitását határozta el, mely egyszerre olasz, franczia német, angol és spanyol nyelven jelenik meg. A lap szerkesztője a pápa testvére, Monsignore Pecci lesz, kit legközelebb bibornokká neveznek ki, mig a lapot Connestabile gróf fogja tulajdonképpen vezetni. Az első szám márczius elején fog megjelenni.

— **A biblia a párisi világkiállitáson.** Az angol bibliaterjesztő-társulat a bibliát 216 nyelven mutatta be a jelen évi párisi világkiállitáson. Az 1851-iki világkiállitáson még csak 130 nyelvre volt leforditva s igy 27 év alatt csaknem megkétszerezte a forditást. Meggondolva, hogy e forditások hány embert foglalkoztatnak, minő szellemi munkát vesznek igénybe, lehetetlen, hogy a biblia tekintélyét és tiszteletre méltó voltát el ne ismerjük.

— **Az iskolák Boszniaban és Herczegovinában.** A népoktatás az okkupált tartományokban nagyon kezdetleges állapotban van. A mohamedanoknak van ugyan számos iskolájuk (medresz), de azokban csak a Korán olvasását s legfeljebb a török irást tanitják. Csak a nagyobb városok ban — Szerajevóban, Travnikban, Banyalukában és Mostarban — vannak „ruzdje"-k, oly török iskolák, melyekben más tanulmányokat is tanitnak. Legjobbak az országban a ferenczrendi szerzesesek vezetése alatt, a kolostorokban vagy azok közelében levő katholikus iskolák. A gyermekeket az elemi oktatásban saját nyelvükön, a gymnasialis s bölcseleti tanulmányokban latin nyelven részesitik a ferenczrendiek. A theologiai pályára készülő ifjak eddig Diakovárott nyerték további kiképeztetésöket, most pedig Esztergomban. A ferenczrendiek által vezetett népiskolák száma 28; leglátogatottabbak a Stolátz ban, Javor-ban, Vankar-Yakufban és Mostárban levők. A legutóbbi iskolában a török kormány saját költségén egy török nyelv tanárt is tart. A görög keleti felekezetnek 29 népiskolája van. Serajevóban s Mostarban vannak nagy iskolák elkülönitett leányiskolákkal. Serajevóban német diakonissák által alapitva s később a lázadás ideéig Miss Jeby angol nő által vezettetve, most is fennáll egy angol leánytanoda. Görög keleti gymnasiumot is akartak alapitani, Nikohe Tuzlic kereskedő 20,000 frtot hagyott e czélra, de a kerületi kormány nem engedélyezte. Az egyes kerületekből következő adatokat sorol fel egy lap: 1. A serajevói kerületben van 87 török iskola 2325 fiu, 1330 leány növendékkel, továbbá 13 keresztyén iskola 504 fiu és 99 leány növendékkel. 2. A travniki kerületben van 103 török s 14 keresztyén iskola. 3. A banjalukaiban 65 török s 10 keresztyén iskola. 4 A bihácziban 214 török s 11 keresztyén iskola. 5. Zvornikiban 287 török s 26 keresztyén iskola. 6. A mostari kerületben végre van 46 török iskola (1767 fiu s 542 leány tanulóval) s 15 keresztyén iskola (mintegy 265 fiu s 27 leány növendékkel). Ezenkivül van zsidó iskola Serajevóban 7 és pedig 282 fiu s 23 leány növendékkel; Travnikban 2, 57 növendékkel, Banjalukában egy, 23 növendékkel, Mostarban egy 19 növandékkel, Bjelinában egy 175 növendékkel. A Montenegróhoz csatolt Niksichben van 3 mohamedan iskola 117 fiuval s 61 leánynyal.

— **A „Ker. Magvető"** f. évi 5-ik füzete, változatos tartalommal, megjelent. Följegyezzük, hogy Simén Domokos halála következtében a szerkesztőségben személyváltozás történt, a mennyiben Péterfi Dénes mellé szerkesztőtársúl Kovács János, az unitarius felekezetnek széleskörü miveltséggel s kiváló irói képzettséggel biró tagja, lépett be, kinek közreműködése e különben is jeles folyóiratnak, kétségen kivül, javára fog szolgálni.

— **Negyedik közlemény a zsoboki templom épités javára befolyt adományokról:** Báró Kemény István 10 frt. Ismételve kérjük fel lapunk t. olvasóit az adakozásra s azokat, kiknek aláirási iveket küldöttünk szét, iveik beküldésére. Az épitéshez szükséges anyaggyüjtés javára foly; a megmaradott hivek buzgón fáradoznak az előkészületekben s a bizottság elhatározott szándéka kora tavaszszal hozzá kezdeni az épitéshez. Hogy szándékát valósithassa, az áldozatkész szivek támogatását reméli s kéri. Kolozsvárt, 1878. nov. 25. A templom-épitő bizottság.

A szerkeztő postája

Ignátz Károlynak, B-Hunyadon. Válaszodat várom.

Mentovich Ferencznek M.-Vásárhelyt. Az ösmertetés nem késhet soká.

STEIN JÁNOS

könyv- és zenemükereskedésében Kolozsvárt

kaphatók következő ujabb egyházi és egyéb jeles müvek:

Egyetemes földrajz, tekintettel az országok természeti, politikai és társadalmi, ipari, kereskedelmi, közlekedési és közmüvelődési viszonyaira. Szótárszerü tárgymutatóval ellátott földirati kézikönyv a müvelt magyar közönség számára. Irták: Ballagi Károly és Király Pál. 3 kötet 10 frt.

Népszerü egyházi beszédek. Irta Bartók János 1 frt 40 kr.

Templomi imák. Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Közisten-tisztelet használatául készitette Borsódi József. Második kiadás. Kötve 2 frt.

Halotti emlékbeszédek (orácziók) nehány utófohászszal. Irta Tompa Mihály. 1 frt. 60 kr.

Egyházszertartási beszédek. Készitette Révész Bálint, kötve 2 frt 40 kr.

Egyházi beszédek különféle alkalmakra. Irta Könyves Tóth Kálmán. 1 frt 40 kr.

Kálvin élete és a kalvinizmus. Emlékül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulatára irta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetü arczképével. 2 frt.

Halotti imák. Közönséges esetekre és alkalmakra. Irta Szász Károly. Kötve 2 frt.

Dr. Kolozsvári Sándor. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyház-joga. 3 frt.

Kovács József. Húsz ünnepi és alkalmi prédikáczió. 1 frt.

Ferencz József. Unitárius isteni-tisztelet, melyet october 21-én 1876. Budapesten az ágostai hitvallású főgymnasium nagytermében tartott. 30 kr.

Fábián Mihály. Az Isten országa az evángeliomi példázatok szerént egyházi beszédekben. 1 frt 80 kr.

Dr. Heiszler József. Halotti egyházi beszédek. 1 frt 60 kr.

Kozma Mihály. Temetési alapigék az ó- és új-testamentomból összeszedegetve. 1 frt.

Gyöngyösi Sámuel. Magyar protestans egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászesetekre. Első kötet 1 frt 80 kr. Második kötet 1 frt 80 kr.

Mitrovics Gyula. Egyháziatlanság és üres templomok. Egyháztársadalmi elmélkedés. 50 kr.

Szilágyi János. Egyházi beszédek. Első kötet 1 frt 60 kr. Második kötet 2 frt.

Ó-testamentomi apokrifus könyvek. Az eredetiből, görögből forditotta Kámory Sámuel. 1 frt.

Köznapi imák négy hétre templomi használatúl. Irta Filep Mihály. Csinos börkötésben 2 frt.

Egyházi beszédek. Irta Fejes István. 2 füzet. Ára 4 frt.

Illyés Bálint. Egyházi beszédek. Tartalmaz 26 egyházi és 6 temetési, esketési és keresztelési beszédet. 1 frt 20 kr.

Barakonyi Kristóf. Biblia-magyarázatok a szószéken s függelékül nehány egyházi beszéd. 1 frt 60 kr.

Fejes István. Temetési beszédek. I. füzet 1 frt — kr.

Az itt elősoroltakon kivül könyvkereskedésemben, hol a hittudományi irodalom különös előszeretettel van képviselve, az ujabb és jelesebb magyar, nem különben német termékek folyton raktáron vannak s az esetleg meg nem levőket a lehető legrövidebb idő alatt megszerzem.

Könyves Toth Kálmán. A koporsónál. Közönséges és alkalmi halotti imák. Keménykötésben 2 frt 40 kr.

Nagy papok életrajza. Irták Liszkay József. dr. Szeberényi Gusztáv, György Vilmos, Makkai Domokos és dr. Bartók György. Tartalmazza Tóth Ferencz, Szeberényi János, dr. Székács József, Antal János erdélyi ref. püspök és Bodola Sámuel erdélyi ref. püspök életrajzát 2 frt 40 kr.

Kovács Ödön. A vallás bölcsészet kézikönyve. Revideálták Dobos János és Fejes István. I-ső kötet: A vallás mint tünemény, vagy a vallások története. II. kötet: A vallás lényege. vagy a vallás és vallásos eszmék bölcsészeti felfogásának története. Mindkét kötetnek ára 5 frt 40 kr. (Külön az I. kötet 3 frt, a II. kötet 2 frt 40 kr)

Ferencz József. Egyházszertartási dolgozatok (ágenda) 1 frt 70 kr.

Lukács Ödön. Egyházi beszédek templomi és temetési használatra. 1 frt 80 kr.

Dr. Schwarz Károly. Adalékok a legujabb theologia történetéhez. A negyedik kiadás után forditotta: Kovács Albert. 5 frt — kr.

Székács József összegyüjtött egyházi beszédei. Első kötet 3 frt — kr.

Fábián Dániel népszerü egyházi beszédei, egy egész évre 3 frt — kr.

Fábián Dániel. Népszerü halotti beszédek. I. kötet 1 frt 40 kr.

Magyar Lexicon. Szerkeszti Somogyi Ede. Az egész munka 50 füzetre van tervezve, melyekből eddig nyolcz már megjelent, minden füzet csinosan kiállitott koronák, rendjelek, czimerek, vagy térképet ábrázoló mellékletet hoz. Egy füzet ára 30 kr. Postán bérmentes küldéssel 35 kr.

A természet könyve. Közérdekü olvasmányok a természettudományok köréből. Bernstein Cz. német müve után. 5 kötet, füzve 10 frt — kr. Ugyanis 21 füzetben, egyenként — frt 50 kr.

Találmányok könyve. Ismeretek a kézmű- és műipar mezejéről. A földmüvelés- ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter megbizásából és az orsz. magy. iparegyesület felügyelete alatt több idevágó munka alapján dolgozta Frecskay János. Megjelenik 40 kros füzetekben. A kötetes kiadásból az I. II. és III. kötet ára 12 frt — kr.

Könyvjegyzékeket az irodalom minden ágából kivánatra ingyen és bérmentve küldök

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdájánál az ev. ref. főtanoda betüivel Kolozsvárt.